


Марія ВЛАД

Головні весняні свята на Гуцульщині

Б

БЛАГОВІЩЕННЯ. Про це свято старі люди говорили: «На Благовішшине благословит Бох світ весноу. Благовішшине є початкоу весни, першеу весненоу дниноу».

До Благовіщення «віуці сп'є у фоенках, у хлівах, а від Благовішнія віуці повинні спати на новім місци — надворі, під голим небом, бо уни си уже рехтуют від цього дня до літа, до половинского житя». Так було в нас у горах спервовіку.

На Благовіщення рано зачинає перший раз зозуля кувати.

На Благовіщення вилазить уся диханя, що є в землі, наверх.

До Благовіщення не можна класти в землю ніяку городину, ані сіяти зерно, хіба що розсаду брукви й капусти, і то в городах.

Кажуть, що цього дня не можна нести до хати прут, галузку; а притягнеш якусь ломаку, як на гріх. І мама бере — б'є тою ломакою. Бо через це вже напевно вліті гадина притягнеться до хати. Колись, як я була маленькою, мама каже, що принесла до хати гадину, обмотану довкруг ручки... Вона ні людської, ні чиєї іншої дитини не кусає.

Благовіщення твердо святкують. Бо це варке і пригінчливе свято. Це ж Спасителя світові наближено!

Дивні звичаї! На Благовіщення нічого не можна садити, сіяти в землю. А вже наступної днини, 8 цвітня, на Благовісник, «можна все класти в земню, нима страху — уродитци». В народі кажуть: «Від Благовісника благовіститци людям весна».

І от уже коли випаде, саме за тиждень до Великодня, під кінець місяця **Бечкова (шуткова, вербна) неділя**.

На Бечкову неділю йдуть по бечку до церкви. Хто дістане розвитку бечку, повну — ситу, то буде йому цілий рік веселий, повний і ситий. Косматий, як бечка. Хто дістане голу бечку — тому буде голий, тяжкий та капарний цілий рік. Як дістанеться бечку, треба урвати котик і цілим проковтнути, то не буде ангіни цілий рік.

Як виходять із церкви, б'ються бечкою, приговорюючи: «Бечка б'є, не я б'ю — за тиждень Великдень!» (Недалечко — червоне єєчко!)

Бечку несуть із церкви до хати і затикають її за образи. Давно казали: «Аби мож дістати из церкви тоту бечку, шо по розданню людем си лишит, то неу добре бити маржину, ек женут у ермарок, тогди купец из рук хапає ту маржину». І посилали все мене, прудку дитину, вхопити зперед других охочих свячену послідну галузку. Мені то завше вдавалося. Може, тому й маржина мені змалу велася. Рослини ні, а маржина трималася мене, росла, правилася. Мама просила, аби я з нею гнала овечки, теля у ярмарок, бо від мене борзо купували — я думаю, ще б не купувати: стоїть чумазе дівча у запашині, постоятах, врівень з тою овечкою, уже і торговельна реклама! Але таки мама казала, що як я покладу руку на порося, що ми купуємо на ярмарку, то буде з него солонина на п'ядь. І дотепер їду — купую мамі порося.

Правда, восени їм з него буженицю. А мама будить і майже все нам у світи висилає...

Казали ще діди, що бечкою добре обтикати свої городи проти граду. На бечку не ударить.



Освячення Паски у Косові. 2010 р.

Ми любили Великодний тиждень, що тривав по бечці. У вівторок на городах палимо картоплиння, садове листя. Ходили навіть і дорослі дівки та легіні. Відтак — за кукуцями лиш малі діти. А потому перестали. І забули за це. А в притчі про сотворіння і кінець світу сказано: як перестануть колядувати на Різдво, ходити за кукуцями у живний четвер, писати писанки перед Великоднем, — тогди буде право сатани, він уже буде пущений з ланцугів тридев'ятого підземного царства. Приблизиться кінець світу.

Нехай так. Але ще таки пишуть, пишуть писанки. Пошилили коляду не з своєї вини, а тепер відновлюють — колядують, аж у Києві чути. Може, ще не пропадення? Може, спасемося покаянням, милосердям, наверненням до Божої мудрості?..

Живної середи, або Чорної середи, не можна «кляпати» у дерево, бо деревина відразу усхне. Тому, як є пусті корчі на полі, лиш каменем торкнути — почорніє і усхне.

Живного четверга ватаги викручують живу ватру і держать, бувало, її аж до полонинського ходу. Відтак, женучи маржину, виносять живу ватру на полонину, і вона горить у стаї аж до осені — до самого розлучення.

Кажуть, що як зберуться люди із церкви по Страстях, тоді уходять у церкви мерці із гробів і відправляють відправу.

Великодня п'ятниця є дуже великим і карним святом. Не годиться нічого робити, ані з чого пускати кров. Тої днини є твердий піст.

Зато Великодна субота — робітна днина.

Жінки лагодять дору, допікають паски.

Великдень обходять дуже урочисто, з великими стародавніми віруваннями та звичаями. Уже в суботу увечір паска і дора готові до свячення. Як паска при печінню западеться, то недобрий знак. А як відлетить із паски шишка, то лихо: хтось у хаті вмере. Рано на Великдень миються срібним грошем. А нас мама ще мила писанкою, аби красні були, як весна. Босою ногою не вільно ступати на землю. Сідлають коні і їдуть ще до днини святити паску коло церкви. Із церкви летять кіньми — хто прудче добіжить до хати, той цілий рік буде мати першенство між людьми. А для гонорового гуцула це найважливіше! Паскою б'ють корови, аби не переходили (були щороку тільні), так, як Великдень не переходить жодного року. Є й такі, що і на це велике свято не їдять м'яса; це роблять ватаги, вівчарі, аби звірак маржину на полонині не бив.

Цього дня одні одним дають писанки — ці прадавні символи світу й життя. Коло церкви на цвинтарі молодь провадить усілякі забави, граються в ігри, при котрих цілуються, сватаються, посміваються. Це все аж до дзвонів на вечірню. А коло хат ходять «писанчері» за писанками.

Тиждень по Великодні називається Світлим. У понеділок, що його іменують Волочівним, або Поливаним, коло церкви на цвинтарі є великий рух із писанками. Жінки і дівчата дають писанки легіням і чоловікам у дарунок. Гонор тому, хто дістав найбільше писанок. Декотрими селами парубки обливають дівок водою, і дівки тоді мусять дарувати писанки. Буває, що ловлять дівку і тягнуть до води — «волочать», аби дістати писанку, як вона не хоче давати. І тому такі назви дістав цей понеділок.

Що треба робити газдам у цвітні?

Насамперед орати і приорювати гній. Сіяти овес, садити біб і ранню бараболю. Пускати бджоли, аби обліталися, і передивитися, чи є доста поживи. Годувати добре ягнят отавою й вівсом, аби на Юрія вже доїти овець. Із стриженням овець не квапитися, бо можуть зо студені потріскати. Стригти лошат і застригати вівці. «У жиуний четвер раненько стрижецца молоді річні лошета — стригуни. Тої днини застригають вівці: простригають довкруг голови і вимени



кождій віуци. Це робитци до схід сонця. Ту воу-ну изпарити, висушити, изчістрити, изпрести і виплести до схід сонця баюр — вучкур. Витак, ек болет голу, вилиці або шия, то тим баюром добре перев'язати — і відразу помагає. Тот вучкур старший віучер носит на голим тілі, почерез него пускає віуці из кошери на пашу. Ек перейде літовише, він тот вучкур изноу зав'єже у гудз собі на голе тіло, то і одна віуця єму нікуда ни урветци. Ціле мішінє овец держитци купи, ек руно воуни».

Як гуцули знаменують єгнят цього дня? «Досвіта у Жиуний четвер, ек лише першя птаха у лісі заспіває, — треба позначіти ножицями єгнєтам вуха.

По головних рокових святах — Різдві, Великодні, Святій неділі — три дні камінь горить у землі, тому нічого не можна робити надворі. Так заповіли нам наші предки. У Світлий четвер також не можна нічого робити у городі через фортуна — бурю, аби городи не біла. Це ярмаркове свято; хто в него робит, може мати шкоду між маржиною, призначеною на ярмарок.

У тиждень від Великодня припадають **Проводи**, а цілий тиждень після Проводів називається опровідний. «Провідна неділя проводить усі свята у року». Провідного тижня не можна сіяти лен і колопні, «бо з тої родини мусів би хтос умерти, і полотно з того лєну ци колопень було би єму на сорочку до смерти почерез ту роботу».

Опровідної неділі роблять опроводи на гробах небіжчиків.

Опровідного понеділка добре проводити лошат; вони будуть дуже скорі, добре будуть вестися, справлятися в тяглі.

Найтасмничішим з усіх свят для мене є **Рахманський Великдень**. Він припадає в чотири мірні тижні від живої середі — у середу. Бувало, на Рахманський у підгірських містечках провадилися великі ярмарки. Цей ярмарок головно на вівці був «последний вісний ярмарок».

Рахманський Великдень колись усі горяни дуже твердо «держели». Тієї днини ніхто нічого не робив, бо казали, що якби хто у цей день взявся до роботи, то відтак земля сім років нічого не родила би — «банувала би».

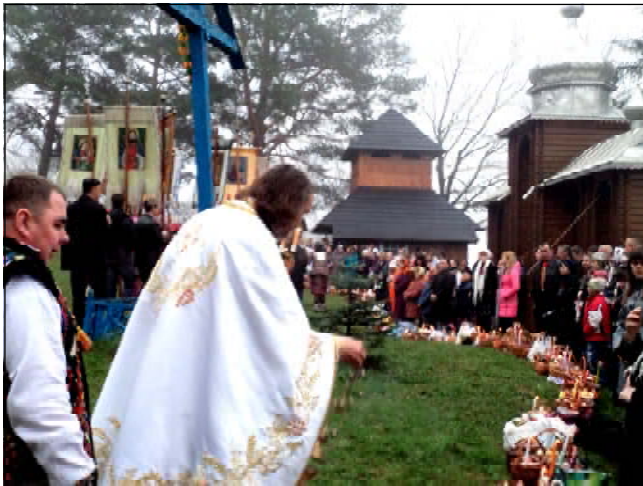
Про рахманів і Рахманський Великдень отаке розказують: «Далеко звідси, на схід сонця, за



Освячення Паски у Старому Косові. 2014 р.

синими морями є гори і великі скали, обточені зі всіх бокіу голубими (у гуцулів і галичан взагалі «сине» — то «голубе» і навпаки наш синьо-жовтий прапор є небесно-жовтим) водами, шо ніхто там си ни може дістати, добути, навіть птаха туда ни долетит. На тій земни осілося дванацять людий — рахманіу і там покутуют за нас усіх грішних, аби уратувати світ від зла і біди. Уни живют сами, ек черці. Жінок у них нема. Уни говіют цілий рік, а скоромнетци лиш раз на рік. Навіть ни знають, коли у нас припадає Великдень. Але ек є у нас Великдень, і хтос верже на воду шкаралушу из ейця, и та шкаралуша до них заплиє, до тих людий — рахманів за піучверти тижня, — то вни виде, шо є на світі Великдень, шо воскресла прауда на світі, єку уни хоте, шо би була искрізь, — дуже тому си радуют, и тої днини роб'єт у себе Великдень. Дванацять їх ділитци одним йїцем. Отілько є їх скороми. Єк би такі були на світі усі люди злагідні і шері, ни зависливі, ек тоти рахмани, шо би си могло дванацять одним йїцем поділити ріуно і були тим задоволені, насичені, тогди би усі люди стали рахманами. На світі був би один для всіх Великдень і одна прауда запанувала би на земни. Був би гаразд і достаток, єк би таке си могло стати».

Де лиш я не перепитувала про цей Рахманський Великдень, про рахманів! Мало хто шо знає. Один археолог каже: а може, то «брахмани», є такі. Але гуцули твердят, шо брахманські праведники — є русинаки, такої віри, як ми. Дехто каже, шо живуть вони у монастирі в Сочаві, і ми завдячуємо їм своїм життям.



Освячення Паски у Криворівні Верховинського району. 2010 р.

Але вповідають і таке. Нібито ці шкаралуші, кинуті на воду, допливають у Туреччину, де дають знати нашим людям, що там осталися на заробітках, про настання Великодня. І в бойків знов я чула: шкаралуші з яйця кидають у ріки тому, що багато наших людей живе у турка в ясирі; вони і не знали б, коли той Великдень, якби не доплили до них шкаралуші з яець і писанок. Це, як на мене, близько істини, бо ж і Маруся Богуславка в кобзарській думі робить те саме — сповіщає уярмлених у турецьким підземеллі козаків про Великдень. А ще коли зважити, що турецьке слово «рахман» означає милосердя, то побачимо зв'язок звичаю із турецькими невірниками.

А втім, хто нам скаже напевно — хто такі оті рахмани?..

Так ми доплили до травня. У мірних сімнадцять тижнів від Різдва буде **Юрія**. Це свято завше 6 травня. Юрій відбирає у Николая зимні ключі і ховає. Потому витягає із свої табівки від весни ключі. Розмикає ними браму і випускає на світ Весну. «Напоунюються гори, долини і полонини манною, а земля набирає сили до урожі».

Перед Юрієм увечір газди і газдівські діти на усіх кичерах палять вогні. Бурять ватри. О, це називається Кирелейса — знаю, ми малими славили Господа Кирелейсом! Перескакували по через ватру. Легіні ловляться за руки в круглек і танцюють за сонцем — зустрічають Юрія, який до гуцулів «на білім кони идет и за собов Весну ведет» у гори — гожу, молоду і космату зелену Весну! Наколи досвіта зайграє Юрій у свої злотні

весняні роги, здоймають гуцули із стін трембіти й весело йому відповідають.

Голос трембіти витає по селах аж до ходу полонинського. А на полонинах — до розлучення.

Перед Юрієм увечір, бувало, баба кладе дійниці й відра із водою на дахи колешень, аби у них почерез ніч нападала манна — роса. А перед сходом сонця кличе нас бризкати тою водою на корови й на вівці.

Ми радо це робимо, перебризкуючись помежи собою.

По цім зачинають перший раз доїти вівці.

Чоловіки вичищують загороди, вивозять обірник (все з обори) на поле.

Перед святим Юрієм збирають сухого хворосту, якнайбільше глодового, розкладають його у стріп на воротах або на загороді, де ночує маржина, чи десь на толоці. Коли зачинає вечоріти, беруть давани (сіна з-під маржини), підложують під гліг і запалюють, приговорюючи: «Господи, дай тільки маржини, кілька буде попелу з цеї ватри!» Як утвориться грань, переганяють через неї худобу, «аби така остра була, як ватра!». Глогу уживають при цім катарсисі, «шоби уроки маржини не чіпали си, як глогу не чіпає си нічьо!». Перегнавши всю, кілька є, худобу через погорілу ватру, докидають хворосту, бо вона має горіти, аж когут запіє — це відстрашує від загороди відьми, що «тої ночі ласі за молоком ходити». Попіл, і той розсівають по царині. Корови та вівці, що з такої царини їдять сіно, «дають велико молока, прудко множеси, пишно котеси — кожда маржинка чинит все по двоє».


Віра ВОВК

Легенда про писанку Свят-Миколи

Дух перехоплює видовище: згори прориває темряву вогняне кочело. Воно котиться, качається, біжить, як жива вогнева сила. То дерев'яний обруч, обвитий сіном, запалений і пущений згори.

Може, бачили в гірських селах грудки землі — кецки, натикані пруттям? Се також робиться на Юрія. На всі стовпи воріт, гражд, загород кладуть кецки, а в них тичуться зелені галузки на знак, що святий Юрій косичить ліси.

Як є вже паша, то всю дійну маржину вигонять пасти. Досвіта на свято Юрія збирають цвіти юрочка (*Ranunculus acris*), січуть і посипають сіллю із Святвечора, дають худобі — буде на молоці жовта ладна сметана.

А газда в цей час ходить та робить дехтем хрест на дверях стаєнь, колешень, кошар, на усіх воротах і конче на лопатці кожної худобини — від того утікають відьми, що наносять всякої хвороби та відбирають молоко.

Із того, в який день припаде Юрія — пісний чи скоромний, ворожать, чи буде молочна в цім році худоба, чи сите буде молоко.

Як здохнуть на Юрія перший раз у року вівці — молоко гледжуть, роблять із того сиру калачки, святять їх у церкві і дають бідним. За ці подаваники бідні моляться, аби вівці були молочні й здорові.

Це такий поминок за худібку, як задушна субота за людські душі.

Марків день припадає третьої днини по Юрію. Свято дуже пригінчливе. Давно його твердо тримали, бо казали, що могло би трапитися каліцтво. А ще через урожай: «Єк си робит на Маркіу день, то куда си Марко подивит — голод стає в світі».

На **Івана Довгого** (у двадцятих числах травня) добре огірки садити.

До **Николиних обсівок** — 22.V — пора закінчувати веснування. Це свято від маржини; його дотримують, аби звірина маржину не біла.

Газди знають від старших, що до Юрія треба остригти вівці. Від Юрія пускати ягнята на пашу — най учаться пасти. Вівці і ягнята познаменити, почистити їм папірки. Лагодитися до полонинського життя.

(Уривок з книги Марії Влад «Кедрове Бо-желісся». «Писаний Камінь», Косів, 2013).



Освячення Паски у Криворівні Верховинського району. 2010 р.

Баба Марина йшла до хати зі свяченим. Паски в неї не було, ні колачів, ні зозулі з переплетеними крилами, а писанок не годна була накрасити, бо руки її тряслися. Знала, який то репіт в хаті буде, як внучок-сирота побачить в кошику білі яйця. Ішла і обтирала сльози рукавом сорочки. Якби так Андрійка дедьо жив то не одну потіху мала б дитина на Великдень!

Марина здоровила: «Христос Воскрес» всіх Ісусів на перехрестях і цілувала підніжки святим у придорожніх капличках. Припала до Свят-Миколи і давай заводити:

— Святенький мій, сонечко золотеньке, оленуку срібленький, покраси мої яечка, бо Андрійко



верещатиме, що страх!

— Не заводи, Марино, дай мені твій кошелек, — сказав святий Микола.

Зглянулися святі з каплички на стару. Одно яйце взяла Богородиця і розписала на ній церквцю з дзвіницею. Ангели малювали свічники, а малий Ісус коники і зайчики. Свят-Микола почав красити своє яєчко і покрасив собі геть вуса й бороду, як овечу вовну на ліжник. Його яєчко стало плямисте, як полонина на провесні, з якої ще не цілком стаяв сніг.

— Гм... — думав Свят-Микола, що не любив давати будь-які подарунки. — Вже коли ця писанка не красна, то хай вона має таку тверду лушпинку, як лісовий горішок. І він поклав писанку між іншій в кошелік.

Баба Марина подякувала красенько і пішла додому. Іде вона попри облаз, аж глип!, а там стоїть собі Арідник, пакає рогову люльку і моргає на неї, як на молодицю. Бабі заперло віддих від страху.

— Що ж, бабо Марино, каже той, — підеш зі мною поцокатися?

А в баби вже зуби цокаються. Але що ж — треба йти, коли запрошує.

Арідник взяв свою писанку з пекла, наповнену твердою смолою, а баба почала перебирати свої писанки: тої жалко, тої шкода, — вибрала ту, яку малював Свят-Микола.

— За що цокаємося? — питає Арідника.

— За душу Андрійчика, — каже він.

— Свят, свят, свят! — схаменулася стара. Як ти за його душу, так я — за його добру славу, довге життєчко на землі і вічне щастя в небі цокаюся.

Цок, цок — трісь! Арідникова писанка розлупилася.

— Ну, коли вже Андрійкова душа дісталася ангелам, то цокнімся за твою, стара, — заскреготав золотими зубами Арідник.

— Моя душа варта більше, як глечик червінців, але хай буде по твоєму, — згодилася

Марина і воркоче під носом: — Поможи, Свят-Микола!

Цок, цок — трісь! Розлупилася на другім боці Арідникова писанка. Але відомо, що дідька скоро не позбудешся. Він добув з дзьобенки третю писанку, новеньку й гарячу, як вогонь.

— Скажи тепер ти, Марино, за що хочеш цокатися, — каже.

Марина думає й роздумує: й цього, й того треба, але вже найбільше такої рогової люлечки, як Арідник має!

Коли Арідник почув, що вона завзялася на його люльку, згадав свою розбиту писанку і вівкнув:

— Люльки не дам тобі таки, бісова бабо! — зареготався і зник їй з віч.

Марина перехристилася й подибала до хати. Коло ворини наступила на глечик, набитий червінцями, як голубцями зі салом.

За перший червінець Марина купила святому Миколі здоровеньку воскову свічку.

Із збірки «Легенди». Бразилія. 1992



Писанки. Робота майстрів Віри і Сергія Борисів з міста Косова


Василь ГЛІБЧУК

Велич Івана Мазепи

У **КРАЇНСЬКИЙ** гетьман Іван Мазепа ще в далекому сімнадцятому столітті мав такий високий рівень освіченості, що й нині з таким рівнем можна утримуватись серед найосвіченіших людей не лише України, але й країн Європи. Високою культурою, великим розумом і мудрістю, талантом дипломата й політика він вражав багатьох своїх видатних сучасників. Представник французького короля Людовика XVI у Варшаві Жан Казимир Балюз із неймовірним захопленням відгукувався про зустріч з Мазепою в 1704 році в козацькій столиці Батурині. Його спогади про неї український історик і літературознавець Ілько Борщак, який емігрував за кордон у 1919 році, та французький історик і публіцист Рене Мартель подають у своїй документальній повісті «Іван Мазепа». Вона, за словами Михайла Рудницького, є найоб'єктивнішим життєписом Мазепи.

Балюз пише, що при дворі гетьмана «...є два лікарі німці, з якими Мазепа розмовляє їхньою мовою, а з майстрами, яких у гетьманській резиденції є кілька, говорить по-італійськи. Я розмовляв з володарем України польською і латинською мовою, бо він запевняв мене, що не добре володіє французькою, хоча у молоді роки відвідав

Париж і Південну Францію, був навіть на прийнятті у Луврі, коли святкували Піренейський мир (1659 р.). Не знаю тільки, чи в цьому твердженні нема якоїсь особливої причини, бо я сам бачив у цього мудрого володаря французькі та голландські газети.

Володар Мазепа вже поважного віку, з яких десять років старший від мене: вигляд у нього суворий, очі блискучі, руки тонкі й бліді, як у жінки, тіло його міцніше від німецького рейтера і їздець із нього знаменитий».

Далі Балюз відзначає: «...розмова з Мазепою вельми приємна тим, що він має великий досвід у політиці; у протилежності до москалів він слідкує і знає, що діється у чужих країнах. Він показував мені свою збірку зброї, одну з найкращих, яку я бачив у світі, а також добірну бібліотеку, де на кожному кроці видно латинські книжки.

Захоплення Мазепи збиранням зброї не було випадковим. Гетьман був фахівцем-артилеристом і, за Іваном Крип'якевичем, заснував власну ливарню гармат.

Народився він у селі Мазепинцях Білоцерківського повіту на Київщині. Що саме 20 березня - суперечок між дослідниками його життя і діяльності немає. Щодо року народження — то не всі із них називають один і той же. Та оскільки





ки домінує 1639-й, то його і беруть до уваги.

Основи грамоти й освіти Мазепа отримав у дитинстві від батьків, які були досить освіченими. Батько - Степан Мазепа, вихідець із роду козаків, служив урядником у Білій Церкві, брав участь у повстанні під проводом Богдана Хмельницького. Мати Марія належала до українського шляхетського роду Мокієвських, служила ігуменею в жіночому монастирі у Києві, знала польську мову. Крім сина Івана в Мазепів була дочка Леся.

Радіючи, що Іванко тягнеться до знань, батьки дбали, аби його життєві дороги не замикалися у рідному селі, а лягали у широкий світ.

Не кожен з істориків наважується точно стверджувати, де навчався Мазепа до часу, поки потрапив на науку при дворі польського короля Яна Казимира. Василь Луців у своїй монографії «Гетьман Іван Мазепа» пише: «Спершу юнак мабуть учився в київській братській школі, а опісля у Києво-Могнлянській Колегії»

З «Історії України» Антіна Лотоцького дізнаємося, що майбутній гетьман вчився в Полоцьку у вищій школі, а в 16 літ пішов на Січ опанувати військову справу і в 1648 році навіть брав участь в одній із битв.

Що Мазепа три роки навчався у Києві і мав блискучі знання з риторики й латини, пишуть також Ілько Борщак та Рене Мартель.

Як би там не було, але на науку при дворі польського короля Яна Казимира, не маючи блискучих здібностей і таланту, потрапити було важко. А Мазепа, незважаючи на те, що був українського походження, не лише потрапив, але й здобув велику прихильність у короля. Про це читаємо в двотомному «Нарисі історії України» Дмитра Дорошенка. Іван Крип'якевич у своїй «Історії України» теж пише, що молодий Мазепа «...королівським коштом був висланий на Захід для студіювання артилерії: довгий час проживав у Голландії і Франції, пізнав також Німеччину та Італію».

Та ні прихильність короля Польщі, ні шанс на високу кар'єру не підкупили Мазепу, він повернувся на рідну Україну. Тут своїм блискучим дипломатичним хистом привернув увагу кошового отамана Івана Сірка, гетьманів Дорошенка і Самойловича. А в 1687 році сам став

гетьманом України і був ним аж до останнього дня свого життя - до 2 жовтня 1709 року. Весь цей час поряд з державотворчими, будівничими, меценатськими та іншими справами обережно і ретельно готувався до вирішальної битви з Петром I, щоб здобути для України незалежність. Восени 1707 року звернувся до шведського короля Карла XII з проханням піти спільно війною проти Москви. Але шведський король вирішив спочатку завоювати Литву, не підозрюючи, що робить помилку, яка згодом фатально позначиться у битві під Полтавою.

Отож в Україну, а шлях через неї до Москви для шведів був найзручнішим, війська Карла XII вступили у вересні 1708 р. Мазепа, щоб не викликати підозри в Петра I, змушений був на його вимогу виділити для Росії 15000 добірних козаків, що ослабило українське військо. До того ж, Петро I встиг на цей час зосередити в Україні значну частину свого війська. Ситуація складалась несприятливо для Мазепи та Карла XII.

До того ж, Петрові I стало офіційно відомо, що Мазепа у змові проти нього із шведським королем. Розлючений московський цар відправив на Україну військо. Буквально за осінь 1708-го і протягом 1709-го років були зруйновані основи української державності, в Україні було влаштовано небачену різню і побоїще. Так, 13 й 14 листопада 1708 року московські варвари на чолі з князем Меншиковим не лише загарбали в Батурині 40 гармат, пограбували всі дорогоцінності Мазепи, але й потопили козацьку столицю у крові, поголовно вирізували український люд, навіть дітей і жінок. Французькі часописи друкували публікації про цю подію під заголовками «Страшна різня», «Жінки й діти на вістрі шабель», «Ціла Україна купається в крові. Меншиков уживає засобів московського варварства».

Батурин упав через зраду також і козацького старшини Носа, який уночі провів москалів у місто потаємним ходом. Причиною того, що москалям вдалося зруйнувати Січ, теж стала зрада. Як Нос провів москалів у Батурин, так і козацький полковник Галаган провів їх на Січ.

Зрада, підкупи, наклепи на Мазепу зіграли далеко не останню роль і в тому, що Петро I виграв у липні 1709 року битву під Полтавою. Поразка в ній коштувала Україні незалежності, а



великій Швеції падіння. Та водночас ця битва засвідчила прагнення українського народу до волі, а також про благородні наміри шведів і їхнього короля Карла XII допомогти Україні здобути незалежність від Московщини.

З лютою ненавистю понищивши Україну, Петро I домагається живого Мазепи, щоб жорстоко розправитись з ним. Лише при одному спогаді про Мазепу лютий цар так звів, що його жахалися навіть наближені.

Та він не отримав такої можливості — познущатись із досить вже літнього Мазепи. Хоча і пробував підкупити турків, пропонував великому муфтієві триста тисяч талярів, та все те було марною його затією /Мазепа з Карлом XII після битви під Полтавою відійшов до нинішнього молдовського міста Бендери, яке в той час було під турками/. В оборону Мазепи став не лише шведський король Карл XII, але й король Франції. Через своїх послів вони застерегли турецького султана, щоб той не надумав собі видати Мазепу Петрові I. Але турецький султан і сам з повагою ставився до Мазепи.

Ілько Борщак та Рене Мартель, а на їхнє науково-публіцистичне дослідження «Іван Мазепа» я і посилаюсь в основному при викладенні фактів у своєму дослідженні про його життя, пишуть, що звістка про близьку смерть Мазепи швидко облетіла Бендери, і від полудня 2 жовтня 1709 року біля будинку, де лежав хворим гетьман України, зібралось не лише багато козаків, але також і шведів, поляків, турків і т.д. Попрощатись з Мазепою прийшли Карл XII, офіційні представники Англії й Голландії. Та гетьман не впізнавав уже нікого.

Після відвідин Карла XII Мазепа о 10 годині вечора спочив під великий шум небувалої зливи, яка «хмаролісом» нависла над Бендерами. Поховали його з великими й високими почесностями.

Іван Мазепа залишив після себе багато побудованих за його кошти монастирів і церков у Києві, Чернігові, Переяславі та інших містах, великий триповерховий будинок Києво-Могилянської академії, яку щедро обдарував маєтностями, щоб уможливити науку «всякому з малоросійських дітей, хочакому учитись».

Не шкодував Мазепа коштів для шкіл, бурс і

шпиталів. М.Грушевський у своїй «Історії України» пише: «Довго було б вичисляти всі пам'ятки Мазепині по Україні і поза нею».

Український гетьман своїм меценатством був відомий не лише в країнах Європи, але й Сходу. Власним коштом він видав чудове Євангеліє арабською мовою, яке, оздоблене діамантами, знаходиться й понині в місті Алеппо.

Срібним тарелем з написом «Щедрий дар великого гетьмана його величності Івана Мазепи» послуговуються і в наші дні у церкві Св. Гробу в Єрусалимі.

Чимало добрих спогадів про Мазепу зберігаються у Франції, Швеції та інших країнах. І ніхто із сучасників Мазепи не відгукувався про нього як про розпусника. Це дозволив собі зробити лише польський літератор Пасек, який зумисне очорнював Мазепу, якого ненавидів за українське походження та заздрило його блискучим здібностям. Про високодуховне розуміння Мазепою почуттів кохання свідчать його листи до Мотрі Кочубеївни.

Державний діяч Мазепа був і поетом. Широко публікується нині його «Дума», яка починається рядками:

*Всі покою щиро прагнуть,
А не в один гуж всі тягнуть.
Той направо, той наліво,
А все, браття: то-то диво!
Не маш любви, не маш згоди,*

*Од Жовтої взявши Води.
През незгоди всі пропали,
Самі себе звоювали.*

Не зміг і Пушкін очорнити Мазепу, назвавши його «изменником русского царя». Мазепа до Петра I ніколи не ставився як до союзника і не хотів бути його союзником, а мав московського царя за найлютішого ворога України і боровся з ним. Як у такому випадку український гетьман міг бути зрадником Петра I? Щось не все до кінця второпав великий Пушкін, ефіопська кров якого була вражена снідом московського шовінізму. Ніколи ніякої культури не несла Московщина для України. Бо яку культуру вона могла принести, коли в Московщині панували загальне пияцтво,



погорда наукою, цар Петро I дико, по-варварському, розправлявся з винними і невинними, коли рівень освіти тут був такий, що ледве по всій Москві змогли знайти перекладача до поширеної в усіх країнах латини. Що вже говорити про інші мови.

Такою своєю відсталістю Московщина дивувала й відлякувала представників інших держав. Арабський архидиякон Павло Алепський писав: «... хто хоче скоротити своє життя на п'ятнадцять літ, нехай іде до москалів».

У спогадах про Україну він зізнається, що не почуває себе у ній чужинцем, що подивований великою кількістю дівчорі у школах.

До цього варто додати, що багато українців були слухачами університетів Сорбонни, Праги та інших міст країн Європи. Так що не лише Мазепа та козацькі старшини знали інші мови.

Український гетьман, на відміну від Петра I, не лише сам не знущався з підлеглого йому люду, але, як пише Іван Крип'якевич, своїм універсалом заборонив землевласникам «...накладати на селян надто великі роботи та побори», надав селянам право подавати у суд на своїх визискувачів.

Ось яким був він - український гетьман. Нині йому повернули честь, славу, його вже не клянуть, не анафемують. Чим більше ми вникаємо в рідну історію, тим більше вражаємося його величчю, духовним достоїнством України, яку він будував.

Задумаймося: якщо Україна ще при Мазепі, в тім далекому сімнадцятому столітті, була державою високої європейської культури, то яких висот вона сягнула б нині, якби змогла в ті часи вборонити свою незалежність від Москви?

Та Україні судилося століттями бути в московській неволі.

*Червона Калина у чорній хустині
Зажурено дивиться в світ.
Та чорна хустина – московська, мій сину,
Калина у ній... стільки літ.
Приспів
Червона Калино, скинь чорну хустину,
Хай вороном стане вона,
І хай відлітає в свою Московщину –
Туди, де її сторона.*

*Вже досить, Калино, від часу Богдана
Носити цю хустку Тобі!*

*Москвою на горе вона Тобі дана,
Щоб Ти була вічно в журбі.*

Приспів

*Нам чорна ця хустка московська принесла
Могили, могили, хрести...*

*Чорнобилем-горем, щоб ми не воскресли,
Зі світу хотіла звести.*

Приспів

*Червона Калино, скинь чорну хустину,
Хай вороном стане вона!*

*І хай відлітає в свою Московщину –
Туди, де її сторона.*

Ця пісенна поезія, яку я написав у 1993 році, на жаль, актуальна і нині. Почервонів Київ від крові у лютому в цьому році: промосковські сили влаштували на київському Майдані і другий Батулин, і другі Крути, провокують криваві побоїща на сході України і в Криму. Майже в кожному куточку української землі — похорони, чорні хустини, плач матерів і дівчат. Це помста українцям за їхнє намагання іти дорогою самостійності, за намагання відірватись від московського варварства на чолі з новітніми петрами першими і ввійти у коло цивілізованих європейських народів.

Ми втратили свій шанс стати незалежними в часи Хмельницького і Мазепи, в двадцять роки ХХ сторіччя. У ці дні маємо його знову. Щоб він став реальністю, віддали життя чимало українців, разом з ними героїчні сини інших націй, десятки сотень покалічені важкими пораненнями. Ведуть мужню боротьбу проти промосковського засилля національно свідомі мешканці східних і південних теренів України.

У нас такої ситуації не було б, якби в кожному із нас жив дух Мазепи, якби кожен із нас, а особливо чиновники найвищих ешелонів, мали такий високий європейський рівень освіченості і духовності, який був у великого гетьмана. Бо освічену й духовно багату націю не розділиш чужинською ідеологією, не підкупиш ні золотом, ні сріблом, між неволею і волею вона завжди вибирає волю.

Місто Косів



До 180-річчя з дня народження Буковинського Кобзаря

Родина — першоджерело величі Юрія Федьковича

Щонеділі протоієрей Олег Корицький, настоятель Свято-Троїцької церкви села Киселиці, що на Путильщині Чернівецької області, на службі Божій читає імена, записані в пом'янику 1850-их років. Серед них — імена родини Адальберта Федьковича. На наступній сторінці так само каліграфічно виведене ім'я тоді ще у розділі «За живих» його сина Юрія (Осипа Гординського), якого незадовго в народі називатимуть Буковинським Солов'єм.

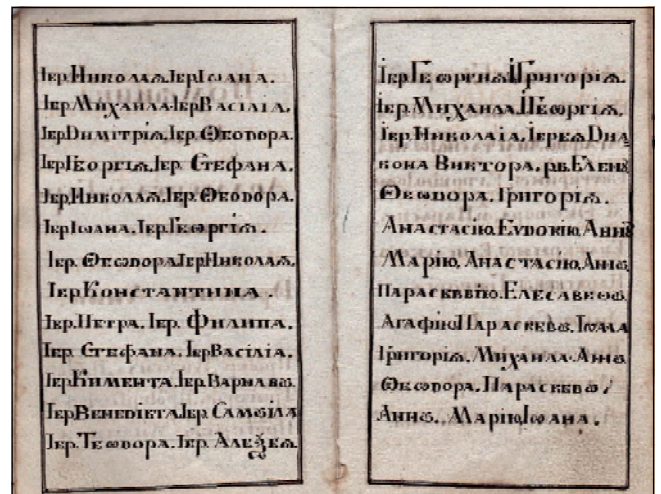
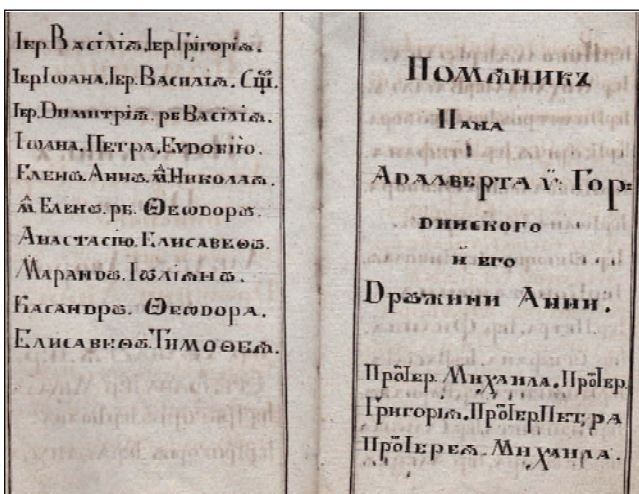
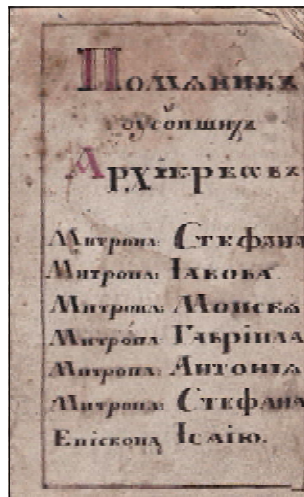
Це пом'яник Івана Ганицького — рідного брата матері Юрія Федьковича, який служив на той час у Киселицькій церкві. Помер священник у лютому 1877 року. Тому можна стверджувати, що ця історична та духовна річ має не менше 160-ти років. З плином часу пом'яник набуває безцінного статусу, особливо для сучасників, кот-

рих інтригує велич і загадковість постаті Юрія Федьковича.

Отець Олег Корицький — поціновувач духовних надбань наших предків. Цікавиться різноманітними джерелами, котрі можуть допомогти віднайти важливі та цікаві факти з життя наших земляків. Про родину Ганицьких може розповідати дуже багато, захоплює своєю ерудицією, логікою та бажанням поділитися з Путильською громадою не лише духовними, а й історико-краснознавчими знаннями.

Він цитує збережені до цього часу церковні документи різних часів, які засвідчують, що по материній лінії у родині Ганицьких було багато священослужителів. З ними рахувалися, поважали, запитували мудрої поради, бо на той час, як відомо, священники були високоосвіченими людьми на підвідомчих територіях.

Юрій з'явився на світ після другого шлюбу матері Ганни з Адальбертом Федьковичем. Вона була освіченою жінкою і прагнула світлого майбутнього своєму синові. Коли хлопець підріс, віддала його на навчання до брата Івана Ганицького. У біографічних джерелах зафіксовано, що знання у дядька Юрій здобував з 1842 по 1846





справами. Тому 1870 року з благословіння отця Івана Ганицького, який на той час був благочинним району, Юрій пожертвував ризи у церкву Сторонця-Путилова. Нову святиню на подарованій поетом землі почали будувати за його життя. Як засвідчують церковні книги того часу, Свято-Миколаївська церква була збудована в 1885 році. Тут і нині богобоязливі гуцули гуртуються для

задоволення своїх духовних потреб. Звичайно, вони не забувають гідного вчинку свого земляка, відомого поета, прозаїка, освітянина, громадського діяча Юрія Федьковича.

роки. Дідусь Михайло Ганицький — батько матері, був священиком у селі Дихтинець, її брат Георгій — духовним наставником у Сергіях. Перший чоловік Ганни Микола Дашкевич також був священиком у Сторонці-Путилові.

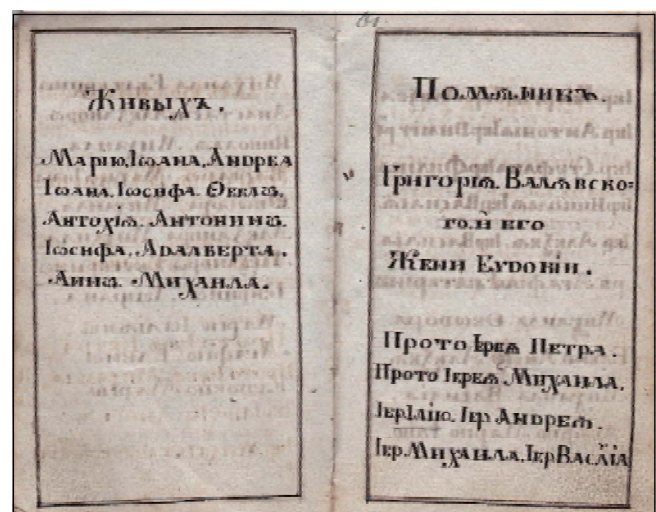
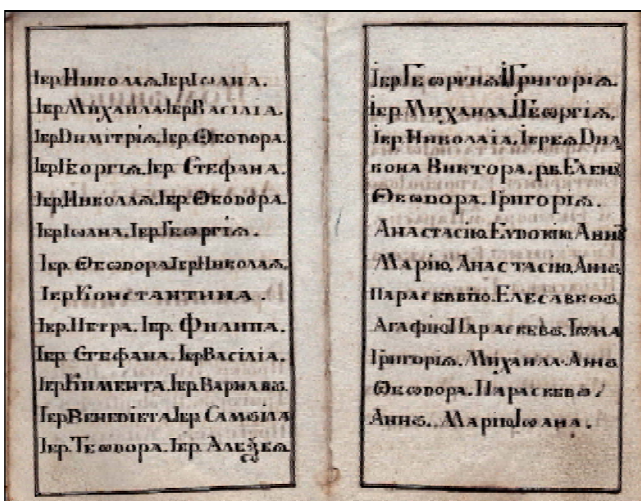
Саме від нього овдовіла дружина, а потім її син Юрій успадкував землю, частину якої пожертвував для будівництва місцевої Свято-Миколаївської церкви в центрі сучасної Путили.

В основі життя Юрія Адальбертовича духовні цінності відігравали особливу роль. Адже зростав у родині православних вірян, служителів Божих, значить, до глибини душі усвідомлював, що віру в серці потрібно зміцнювати добрими

задоволення своїх духовних потреб. Звичайно, вони не забувають гідного вчинку свого земляка, відомого поета, прозаїка, освітянина, громадського діяча Юрія Федьковича.

Людмила БАСЮК,
член Національної спілки журналістів України,
с.мт. Путила

На світлинах:
Сторінки церковних пом'яників за мертвих і живих родини Юрія Федьковича; Юрій Федькович серед однополчан австрійської армії





До 200-річчя з дня народження Великого Кобзаря

Шевченкіана Володимира Тугуруша

У косів'янина Володимира Васильовича Тугуруша, якому 27 липня цього року виповниться 86 років, тепер особливе піднесення. Він щодня дякує Всевишньому за те, що пережив голод, горезвісне «возз'єднання» 1939 року, Другу світову війну, сталінські репресії на рідній Гуцульщині, як і мільйони українців, має самостійну, соборну державу — нееньку-Україну. А ще його тішить те, що з одностайними бере активну участь у різних масових заходах, присвячених 200-річчю від дня народження Великого Генія, Пророка, Вірного Сина України — Тараса Григоровича Шевченка. Саме цей поет гострою зброєю — українським словом боровся за рідну землю, її народ...

Цей чоловік до наших днів пройшов нелегкий тернистий шлях. Незважаючи на те, що він син гончаря, у далекому 1953 році успішно закінчив навчання у тодішньому Станіславському медичному інституті. Був головним лікарем Соколівської дільничної лікарні. З 1961 року безперервно працював аж до виходу на заслужений відпочинок у Косівській центральній районній лікарні. Як і його батько, Василь Лук'янович, у ранньому віці став великим книголюбом-книгознавцем. І це тоді, коли кадебісти пильно стежили за рухом від видавця до поціновувача книг... За таке хобі в ті часи можна було, як антирадянщину, позбутися май-

на, основної роботи і бути засудженим на тривалий термін... Але Господь Бог допоміг йому.

Володимир Васильович попри зайнятість на основній роботі й домашні справи зарекомендував себе активістом Товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка. Свого часу очолював



Товариство філателістів «Говерла» в місті Косові.

За свої чесно зароблені кошти створив одну з найбільших на Косівщині приватних книгозбірень. Найбільшу гордість у книголюба викликає те, що у нього є понад триста книг Шевченкіани. У солідній колекції Володимира Васильовича є також поштові марки, блоки, конверти, листівки, на яких відомий різьбяр й екслібрисист Микола Грєпіняк відтворив пам'ятники Великому Коб-

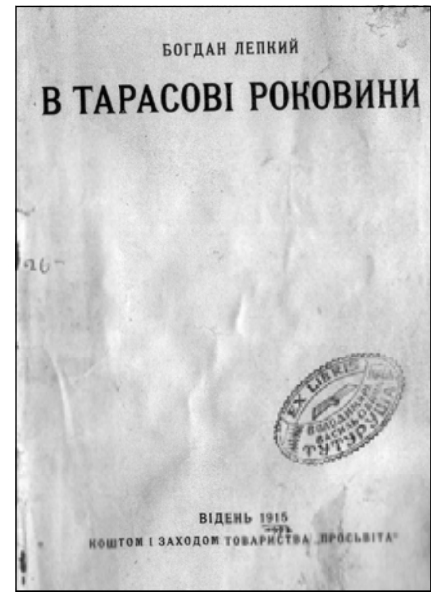
зареві в місті Косові 1914-2001 років і під Соکیلською скалою в селі Тюдіві 1896-2001 років. Цей же митець виготовив штемпель для погашення марок на згаданих конвертах.

Невтомний дослідник Гуцульщини Ігор Пелипейко у книзі «Косів: люди і долі», випущеній у 2001 році у Косівському видавництві «Писаний Камінь» писав ще В. Тугуруш й ініціатор випуску ювілейних конвертів, присвячених Маркові Черемшині, Олексі Довбушу, Степанові Клочураку, 550-річчю міста Рахова. З його ж ініціативи встановлено меморіальні таблиці на честь лікаря й громадського діяча В. Стефурака в м. Косові й с. Соколівці, а також на честь лікаря-патріота України Я. Хомина в м. Косові, його вчителя, письменника Мирослава Капія.

Є у цього книголюба також різні старовинні журнали та газети, раритетні речі, котрі слугують у побуті гуцулам.

Я без перебільшення скажу, що за роки журналістської праці ще жодного разу не був так приємно вражений від спілкування і побаченого вдома у пана просвітянина, громадського діяча і лауреата літературно-мистецької премії ім. адмірала і військового лікаря Я. Окуневського.

— Лише перед вами, — каже Володимир Васильович, — від мене пішов директор Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва



Львівської академії мистецтв професор С. Мартинюк. Ми з ним багато говорили про витючки самобутнього мистецтва, використання місцевої сировини і т.д.

Чепурний будинок цього цікавого співбесідника я б порівняв із глибокою криницею цілющою і чистою, як кришталь, води.

— Ось цей великий портрет Тараса Шевченка, — широко зізнається Володимир Васильович, — то подарунок з далекої Австралії від художника й архітектора Святослава Добровольського. В 1942-1944 роках він мешкав у нашому Косові й працював майстром з ремонту радіоприймачів, а ще — кіномеханіком. Потім емігрував, а в 1949 році з нагоди першого в Австралії відзначення Шевченкових роковин у місті Сідней написав Портрет Кобзаря. Такий же презент отримав і світлої пам'яті заслужений працівник народної освіти України, член Гуцульського Дослідного Інституту в Чикаго й редколегії багатотомного видання «Історія Гуцульщини», член Наукового

товариства ім. Т. Шевченка, лауреат обласної премії ім. Марійки Підгірянки (1998 р.), літредактор журналу «Гуцульська школа» і видавництва «Писаний Камінь» І. Пелипейко. Стає зрозумілим, що це досить дорога реліквія для книжника-бібліофіла. Відтак власник соїдної бібліотеки показує позовклу книжечку Богдана Заклинського «Хто це Тарас Шевченко», випущену видавництвом «Довбуш» у м. Косові в 1919 році.

Виявляється, що це видавництво в ті далекі роки випустило у світ «Буквареву читанку», «Віршовану історію України», «Читанку для IV кляси», «Короткий огляд українського письменства», «Про Шевченка». Придбати ці книги можна було у видавництві «Довбуш», книгарні «Учительської Спілки» в Коломиї та в «Українській книгарні» в Станіславові на вул. Грушевського.

Є у Тутуруша ще багато й інших унікальних книг. Це «Іржавець». Поема Тараса Шевченка. — Львів, 1904. Накладом А. Хойнацького», «Богдан Лепкий. В Тарасові роковини. — Відень, 1915. Коштом і заходом товариства «Просвіта», «Тарас Шевченко. Буквар південноруський 1861 року» й декілька інших уже рідкісних видань.

Як уже йшлося, у Володимира Васильовича є понад триста книжок Шевченківської тематики. Мабуть, варто, аби наші вузи, Товариство «Просвіта» та інші зацікавлені сторони з допомогою влади перевидали раритетні книги. Адже Тарас Шевченко заслужив цього, а не тільки файних бесід з нагоди 200-річного ювілею. Його

друковане слово має бути доступне тисячам прийдешніх поколінь досі згорьованої неньки-України. Тут варто брати приклад з В.В. Тутуруша, який долучився до видання книги «Листи з чужини» у двох томах (2009 р.), що побачила світ у Київському видавництві «Темпора». До неї увійшли I том, 1898 р. Чернівці та II том, 1902 р. Львів.

Думаю, що якби в нашій Україні, в кожному обласному та районному центрі, кожному селищі та селі було по кілька десятків Тутурушів, то не було б проблем з утвердженням української мови, як єдиної державної мови, виданням української книги, відкриттям нових книгарень і навіть відновленням роботи Товариств книголюбів...

Петро ГАВУКА,
*член Національної
спілки журналістів України.*
Фоторепродукції
Богдана ШТУНДЕРА,
*члена Національної
спілки журналістів України,*
м. Косів



Кандидат народу

АВСТРІСЮ трясла передвиборна лихоманка. Заворушилися, як мурашки, нероби-політики різних мастей у надії здобути тепленьке місце. Франко бачив їх, як на народних зборах розпиналися, буцімто готові йти на муки за народ, а потім програвали в карти тисячі і благали кредиту у ворогів того народу. Бачив газетярів, що в своїх газетах кидали громи на хрунів та донощиків і самі тут же доносили ворогам про все, що діялося в їхньому таборі. Він бачив учителів, що перед молоддю обпльовували науку і лаяли саму ту молодь, що горнеться до школи, прагнучи освіти. Бачив священників, що прилюдно обурювалися на кожного, хто посмів хоч несміливим слівцем осудити їх, а самі проводили ночі за картами та пиятикою і підіймали на сміх своїх власних собратів. Бачив те все і не міг мовчати.

Насувалися вибори. Австрійська конституція так накрутила з виборчим правом, що бідному галицькому селянинові годі було тут розібратися. Із 6 мільйонів усього населення Галичини більше половини, тобто понад 3 мільйони, були жінки і діти. Майже 520 тисяч найбідніших селян і робітників зовсім не мали права голосу. І хоч 2100 тисяч найбідніших селян і жителів невеликих міст ніби допускалися до голосування, але лише 537 тисяч із них голосували як провиборці, які обирали 11 тисяч виборців, і тільки останні голосували за депутатів і обирали 74 члени парламенту. Міщани більших міст, яких нараховувалось 74 тисячі, обирали 20 депутатів. Близько 3-х тисяч капіталістів, купців, промисловців через посередництво промислово-торгових палат обирали 3 депутатів, а 2253 власники

великих земельних наділів обирали 44 депутати.

Ця конституційна арифметика була малодступною для селян. Які з них зрозуміли ціну тих кандидатів, за котрих їм пропонували віддати свої голоси, — відмовлялися голосувати. І тут у віденській газеті «Die Zeit» з'являється стаття Франка про селянський рух у Галичині, де він гостро критикував різних пустомель-демократів,

писав про безстидне плазування польської шляхти перед цісарем Австрії. Показав, що демократія для них тільки розвага, коли вони виголошують то-сти й промови на святкових зборах та обідах, а в житті вони плазують, вислужуються, вишукують різні посади, йдуть дорогою протекції і нестримної погоні за синекурами.



Такій сміливості Франка завидували навіть вороги, а друзі побоювались за майбутнє письменника. Адже ця стаття наробила більше переполоху і справила сильніше враження в Австрії, ніж виступи усіх галицьких послів у парламенті, разом узятих.

А голос письменника вже лунав серед виборців. На зборах, які відбулися у Львівській радушці, Франко звинуватив депутатів-псевдодемократів, галасливих «борців» за права народу в тому, що вони не мають своєї широкої програми боротьби, а завжди приєднуються до тактики тих, які тільки на словах люблять свій народ, а насправді виступають проти нього. Кричать про австрійську владу, котра служить панівним класам, а проголошена нею рівність для бідняків існує лише на папері. Далі звинуватив народодовців і москвофілів, дріб'язкові чвари яких за місце у парламенті шкодять боротьбі за рівність усіх націй монархії. Викрив не менш брехливий



демократизм польської шляхти, яка, ототожнюючи себе зі всіма поляками, замість народних інтересів відстоювала тільки свої, а простий народ як терпів, так і терпить постійний гніт і на власній шкірі відчуває ціну такого здобутку цивілізації, як конституція.

Польські «патріоти» зрозуміли, що земля горить під ногами. Вони накинулись на Франка, який вразив їх у саме серце правдивим словом. Не відставали народовці і москвофіли, адже безпощадна критика була націлена проти прислужників і блюдолизів усіх мастей, які тішили себе і свій народ тими кістками, які кидав час від часу австрійський цісар.

У неділю, 6 жовтня, Іван Франко виїхав у Перемишль на передвиборні збори як кореспондент газети «Kurjer Lwowski». Прогресивні співробітники газети часто йшли йому назустріч, адже передова польська інтелігенція дуже високо цінувала Івана Франка і справедливо вважала його одним із найбільших українських поетів і вчених.

Було вже пополудні, і збори, які відбувались у міській ратуші, йшли повним ходом. Коли письменник зайшов, виступав секретар зборів юрист Пашкевич, який на закінчення своєї промови висунув кандидатуру доктора Антоневи́ча, на що погодилась велика частина зібраних. Пізніше взяв славо Антоневи́ч і виголосив свою кандидатську промову, в якій наголосив на тому, що уже 24 роки був депутатом і завжди виступав як захисник селян. Якщо його оберуть і на цей раз, то надалі буде відстоювати їх інтереси у державній раді. А те, що будучи депутатом стільки років, зробив мало для селян, не дивна річ, бо з такими поглядами, як у нього, у парламенті людей небагато, а там вирішує більшість. Оскільки у виборчому окрузі є багато поляків, — продовжував кандидат, — то він буде захищати інтереси обох народів: українського і польського.

Після нього взяв слово Іван Франко. Він при нагоді подякував перемиському селянському комітетові за виявлене до нього довір'я — висунення його кандидатури до сейму на попередніх виборах. Далі сказав, що важливе завдання сьогодні стоїть перед виборцями — висунення свого селянського кандидата до державної ради. Адже всі державні тягарі Австрії несуть селяни і робіт-

ники, «бо ж вони своїми руками витворюють усе, чим живе й існує держава. Натомість нечисленні верстви непродуктивні, чужоїдні, котрі тільки замінюють добро, витворене робочими людьми, спекулюють ним або виконують інші функції суспільні не раз досить двозначної вартості, громадають у своїх руках великий капітал, а з ним разом і найбільшу частину прав. Основний закон обіцяє рівність для усіх громадян перед правом. Але, на жаль, те право, перед котрим ви маєте бути рівні, само встановлює нерівність. Бо право це — частково і цивільне і карне — ґрунтується на теперішнім устрою соціальним, котрий говорить, що особливе значення чоловіка збільшується пропорціонально до капіталу, який той чоловік посідає, то значить, що чим чоловік багатший, тим більше він значить, а чоловік без капіталу є нуль».

В Австрії один селянський депутат захищає інтереси 75 тисяч населення, один промислово-торговий — 20 тисяч, а один шляхетський депутат — близько 50 чоловік. Отже, лише шляхетич користується повним політичним правом. Нерівне виборче право має і Галичина. Ціла Австрія на 1880 рік, маючи 23900 тисяч населення, вибирала 353 члени парламенту, тобто 1 посла на 67700 жителів. У такому разі Галичина повинна мати 97 послів, а має всього 67. Менше мають також чехи й угорці. Тепер, при додаткових виборах, із 47 депутатів Галичина обирає всього 8, значить, буде мати 75 послів із 400, хоча повинна мати 116, так як в Галичині проживає 29% всього населення Австрії. Тому обраний український депутат від селян повинен піднести твердий голос за вирішення трьох найважливіших державних справ, які вимагають свого негайного розв'язання, а саме: виборча реформа, справа угоди з Угорщиною і справа угоди з Чехією.

Коли Франко закінчив свою промову, виявилось, що в залі знаходиться агент поліції, якого попросили вийти.

Доктор Антоневи́ч, який знову взяв слово, просив зібраних стриматися із висуненням остаточної кандидатури. Лише провівши добре передвиборну кампанію, організувати збори виборців, на яких і повинні виступити ті, хто дав згоду бути кандидатом із своєю політичною про-



грамою. І на цих зборах виборці хай висунуть свого кандидата від українців.

Після цього виступив депутат сейму Новаківський, який хотів висунути кандидатуру Івана Франка, але його перебив Пашкевич і закричав: «Це не може бути, ми вже згодилися в комітеті на доктора Антоневича, що то за нові махінації видумує пан Новаківський!» Ці слова досить збентежили селян і вплинули на дальшу роботу зборів. Антоневич вніс пропозицію, щоб селянський комітет звернувся з проханням до цісарсько-королівського намісництва дати розпорядження, щоб вибори до державної ради, які наближаються, відбулися легально і без утисків. Виборці, які звикли, що їм завжди роблять перешкоди, коли вони не йдуть на поводу у властей, не здогадувалися, що намісництво не має права заборонити легальні вибори, а тому не зрозуміли такої делікатної іронії і з повною серйозністю більшістю голосів схвалили пропозицію Антоневича, хоч право легальних виборів їм надавала австрійська конституція. На запитання із залу, як ставиться кандидат до необхідності виборчої реформи у країні, він відповів, що на недавніх робітничих зборах висловився за загальне таємне голосування.

Після закінчення зборів Іван Франко прогулювався по ринку, тобто площі перед ратушею, і розмовляв з селянами, які були присутні на зборах. До нього підійшов молодик з фізіономією надзвичайно ввічливої зеленої жабки у попелястому пальто і з паличкою в руці й запитав:

— Прошу вас, чи ви були на зібранні?

— Так, — відповів письменник.

— А як називаєтесь?

— Іван Франко, а чим можу служити?

— Ану, я поліційний агент, хотів вас запитати, що за папір маєте в кишені?

Франко поглянув здивовано на себе і побачив, що з його кишені виглядав номер «Neue Freise Presse», який він купив на вокзалі.

— Чи цей папір? — запитав письменник, показуючи агентові газету.

— А, так, це газета, — заікнувся агент. — Я думаю, що ви винесли це з зібрання.

Франко мовчав, а агент йшов біля нього і нервово махав паличкою.

— А я чув вашу промову на зібранні, — ска-

зав нарешті.

— Дуже мені приємно, — відповів Франко. — Могли б ви їй що закинути?

— Але ж ні! Я тільки.. Я так... моє поваження вам.

— Дай Боже здоров'я!

Агент відійшов, а Франко далі ходив по ринку. Через кілька хвилин агент знову підійшов до письменника, видно, надумав, що казати далі, і попросив пройти з ним до поліції. Франко погодився і по дорозі агент вже сміливіше запитав:

— А по що ви сюди приїхали?

— Я приїхав на зібрання, як кореспондент газети.

— А якщо ви кореспондент, то про що ви промовляєте на зібранні?

— Бо я громадянин країни й мені це вільно.

— Ну так, але бо ви не належите до цього повіту.

— То ви думаєте, — відповів Франко, — що цей повіт має іншу конституцію, як усі інші? Гарно виглядала б конституція, як би ви, панове, розбили її на повіти. Але ж, згідно з законом, вільно мені приїхати навіть із Відня або з Праги й тут промовляти.

Після деякої паузи агент вирішив більше не вдаватися в інтерпретацію законів і змінив тему розмови на ближчу до його професії.

— Чи ви приписалися в поліції?

— Я приїхав перед годиною, за півгодини виїжджаю. Я не вступав навіть до готелю, але з вокзалу пішов просто на збори...

— Але ви, пане, приїхали ще вчора, — солоденько почав виляти агент.

— Це неправда, — коротко відрізав Франко.

Так розмовляючи, вони зайшли до поліції, де Франко представився надкомісарові. Після привітання той запитав, чи письменник має легітимацію.

— Нема, — спокійно відповів Франко.

— Бачите, Перемишль це твердиня і кожен, хто прибуває до цього міста, мусить мати легітимацію.

— Їдучи до Перемишля на пару годин, щоб узяти участь у публічному зібранні і негайно вернутися, я не думав про перебування в цьому місті і не взяв із собою документів, яких треба в тако-



му разі.

А на підтвердження своєї особи він показав трамвайну картку з фотографією. В особі Франка надкомісар не сумнівався, — він мовчки подивився і велів скласти протокол.

— А вам, пане Франко, наказую негайно виїхати з Перемишля. Я пішлю агента, щоб відпровадив вас аж до дверей вагону, а на майбутнє забороняю вам приїздити до цього міста.

— Пан надкомісар не має права видавати такої заборони, — відповів на це письменник.

— І скільки разів буде мені треба, я приїду до Перемишля.

— Нащо вам цього? Поліція ходитиме за вами слід у слід, — сказала добродушна душа поліцейська, що писала протокол.

— То хай ходить собі, — відповів Франко флегматично. — Мене не буде це турбувати.

В цей момент агент, який супроводжував Франка до поліції, підійшов до надкомісара і почав йому щось шептати.

— А, то ви промовляли на зібранні? — запитав надкомісар.

— Так.

— Про що ви говорили?

— Я пояснив зібраним важливість вибору й завдання депутата в державній раді.

Очевидно, надкомісар визнав цю тему за таку, що не входить в його компетенцію, але агент з дуже стривоженою фізіономією виступив наперед і, як з гармати найтяжчого калібру, випалив:

— Але прошу пана комісара, цей пан сказав на зібранні, що Угорщина платить за щось 30 відсотків, а Галичина 70.

— Не Галичина, пане, не Галичина, тільки Австрія, — виправив його письменник, — і не за щось, а за спільні державні потреби, й ця справа відома всьому світові з невеликими винятками.

На цьому розмова закінчилася і в супроводі агента, який тепер всю дорогу мовчав, Франко пішов на вокзал. Той сумлінно прослідкував, як письменник купував квиток і як зайшов у вагон, а потім ще заглянув у двері, чи підопічний сів.

І хоч на зборах у Перемишлі висунули кандидатуру Антоневи́ча, але селяни виступили проти і на другий день вислали своїх делегатів у

Львів до Франка з просьбою стати їх кандидатом. Він прекрасно розумів, що його чекає, знав, що ніколи не допустять «працюючі нероби» його за депутатську трибуну, але й знав, що його народ стогне, поневолений у ярмі, і серце не дозволило відмовити. Це був новий удар у кубло холуйства. Налякані псевдодемократи зчинили страшенний галас, виступаючи проти письменника. Хоч Франко не мав практики закулісної політичної боротьби і підтримки впливових політиканів, але з ним ідуть селяни. Він не має грошей, щоб купити собі голоси, але в його руках була правда та вміння довести її до серця селянина. Особливо був стурбований граф Казімір Бадені, який з дня на день чекав свого призначення на пост президента міністрів Австрії і його дуже втішило рішення Івана Франка.

Друзі підтримували письменника як могли. Ізидор Зіннер, видавець популярної віденської газети «Die Zeit» в одному з листів до письменника писав: «Я буду безмежно радий, якщо Вас виберуть депутатом, але боюсь, що весь урядовий апарат сприятиме зриву Вашого обрання...»

Потоки різних наклепів та брутальної лайки полилися з трибун та сторінок різних газет. Як тільки сміхотворні звинувачення не вишукували. Одні твердили, що Франко висуває свою кандидатуру, бо продався Францу Йосифу, другі, що він на службі у Казіміра Бадені, треті, що на вибори шлють йому гроші з Росії. Франко спокійно переносив такі брехні на свою адресу і вважав за справу негідну його особи відповідати на безпідставні плітки. Його спокійний голос звучав повсюди на народних вічах і цей спокій передавався селянам. Словом правди розвіював брехню та наклепи, на які не скупилися противники, і все більше і більше завойовував симпатії простих людей. У те місто чи село, де мав виступати Франко, тягнулося сотні селян, щоб послухати правдиве слово великого письменника. А власті спішили всіма правдами і неправдами заборонити всілякі збори, де мав появитися Франко, навіть не маючи на це ніяких законних підстав.

Не обійшлося без пригод і на цей раз. У Мостиськах 13 жовтня повинні були відбутися перші передвиборні збори. Противники Франка виїхали на день раніше, щоб підготувати ґрунт і



знайти приміщення. І хоч староста пообіцяв: «Це вам ся належить», але зали так і не знайшли. Не допомогла на другий день просьба кандидата Антоневи́ча, хоч староста був його учнем. Не прийняв він і запрошення побувати на зборах, сказавши, що там буде один з комісарів, одягнений у цивільне. Промовчав він, коли попросили у старости, щоб не робили ніяких перешкод для зборів. Староста побіг до бургомістра, але той, почувши, що на зборах буде Франко, і слухати не хотів про надання приміщення.

— Сам не даю і вам не раджу, якщо хочете втриматися в своєму кріслі. Та це ж найстрашніший ворог Австрії, і ще йому давати місце для виступу?! У тюрмі йому місце. Була б моя воля, я би з тюрми його не випускав. Сам намісник його боїться.

— Але ж там буде Антоневи́ч, який уже 24 роки був послом до сейму.

— Та нехай буде і десять Антоневи́чів, то не страшно, але там буде Іван Франко, зрозуміло? Франко! І цим усе сказано.

— Антоневи́ч мій учитель, і мені не хотілося б...

— Вашого Антоневи́ча ніхто не чув і не бачив, а про Франка сам Франц Йосиф знає. Франко бунтує народ, а ваш посол ходить до сейму хіба щоб подримати.

— Але ж це передвиборні збори, і вони законні.

— Франко — радикал і завжди виступає проти австрійських законів, значить, де він є, там збори незаконні. Ви зрозуміли мене? І коли ми допустимо ці збори, то нас по голівці не поглядять, а коли розженемо, то завжди знайдемо законну причину і нас оправдають. Так думаю не тільки я, так думають і у Відні. А тепер воля ваша, робіть як знаєте.

Наляканий староста навіть не з'явився перед організаторами зборів, а прислав записку: «Після даного мною слова робив що міг, але, на жаль, нічого не міг зробити».

Проте селяни самі швидко знайшли приміщення у одного міщанина. На жаль, у кімнаті поміщалася лише близько 60 чоловік, а іншим довелося стояти в сінях і надворі. Людей було досить багато. Збори відкрив довгою промовою прихильник Антоневи́ча. Він докоряв виборцям,

що вони погано голосували на попередніх виборах, мало цікавляться життям Австрії, а тепер мають змогу виправити становище і обрати своїм послом д-ра Антоневи́ча, який уже 24 роки захищає селянські справи у сеймі.

В кінці промови лише натякнув, що є ще один кандидат, і зразу звернувся до зборів із запитанням, якого б вони хотіли кандидата. Відізвилися одинокі три голоси прихильників Антоневи́ча, які були розставлені по кутках кімнати. Але селяни відмовилися голосувати, вимагаючи, щоб виступили самі кандидати. Голова зборів Будзиновський надав слово Антоневи́чу. Той виголосив водянисту промову, в якій застерігав селян від підкупу голосів, але ні слова так і не сказав про свою програму майбутньої діяльності.

Потім виступив Новаківський, який представив кандидатуру Івана Франка. І хоч його промову перебивали противники злобними викриками, він спокійно звертався до селян і робітників: «Ви знаєте доктора Івана Франка, найславнішого сина нашого народу на всю Русь. Ви знаєте, що його батько, так як і наші батьки, відробляв сіру панщину. Знаєте, що Іван Франко ніколи не братався з панами, все то пером, то словом захищав селян від поневірянь — і за те зненавиділи його пани. Скільки натерпівся! Так як тепер кілька наших людей стогне в перемиських арештах, так стогнав і він за те, що правду в очі всім нелюдам говорив...»

Раптом з'явилися жандарм з поліцаєм і почали розпитувати хто тут голова, удаючи, що нічого не знають про ці збори. Будзиновський встав і попросив жандарма, щоб він говорив українською мовою. Той продовжував польською, а потім перейшов на німецьку мову, але коли голова зборів спокійно відповів «Nicht deutsch», жандарм не витримав і почав добре говорити по-українськи, вимагаючи припинити збори. Не маючи на це ніякої законної причини, він вказував на те, що в хаті знаходяться діти і жінки.

— Це передвиборні збори, — сказав голова, — так що тут не потрібно ніякого дозволу. Тому попрошу вас вийти.

Жандарм замовк і не знав, що сказати. Новаківський продовжив свій виступ, і вже ніхто не звертав уваги на непростених гостей. Не ма-



ючи інструкції, що говорити далі, вони розгублено вийшли. Наляканий цими подіями д-р Антоневич несподівано втік.

Слово взяв Франко. Він говорив спокійно, без награного артистизму і жестикуляцій, але його прості і вагомі, ледь з іронією слова легко доходили до людських сердець, переконували своєю залізною логікою. Оцінюючи австрійську конституцію, він сказав: «Якщо взяти текст нашої конституції і прочитати його докладно, а потім доповнити усіма тими крючками та гачками, якими її обвішано в практичному виконанні, тоді всім вам стане ясно, що конституція не є кварта горілки, яку можна випити до останньої каплі, а радше можна її порівняти з одягом, що буває вигідний або невідгідний і що наша конституція спеціально так прикроєна, що нашому народові, селянському і вбогому, безмірно затрудняє розвиток і змушує його чим далі, тим більше лишатися позаду других народів! Значить, чим довше буде стояти незмінна отся конституція, тим гірше для нас, тим менше у нас буде змоги використувати її. Тому радикали домагаються не якої-небудь зміни конституції, але такого її перестрою, щоби був корисний власне для мас робочого народу, який би знищив експлуатацію дужчих та багатших».

Промова дуже сподобалася селянам своєю щирістю, вони уважно слухали, часто потакаючи промовцю, а в кінці нагородили дружніми оплесками. А один селянин, який мав виступити за Антоневича, відмовився від промови. Виступив ще один представник ремісників за кандидатуру Франка, а інший взяв на себе роль примиренця обох сторін, але своєї промови вже не зміг закінчити, бо на дворі зашуміли люди. Там появилася чотири жандарми і комісар староства.

Протягом наступного тижня в цілому виборчому окрузі пройшла переважна більшість перевиборів, тобто обрання виборців, які мали право голосувати за кандидата до австрійського парламенту. Але Франко не мав ні часу, ні грошей, щоб побувати хоча б у найважливіших місцях округу. А Тишковський, якого висунули своїм кандидатом польські магнати, діяв звичайними шляхетськими методами агітації — під вартами та погрозами, а власті не тільки не присікали, але всіляко підтримували його. Сили були

далеко не рівні. У Франка агітаторів було мало. Не так багато людей насмілилося відкрито кинути виклик і самовіддано, в ущерб своєму майбутньому становищу, без винагороди йти агітувати селян за революціонера. Тільки селянський виборчий комітет Торок і кілька студентів та молодих людей у Перемишлі і Добромилі. Ці люди з кількома крейцарами в кишені, незважаючи на сильні холодні дощі, ходили селами не дивлячись на те, що з хвилини на хвилину могли бути заарештовані або побиті. А власті не спали. Одного агітатора заарештували, другого як загнаного звіра гонили від села до села. В інших жандарми відбирали друковані відозви із закликком до селян голосувати за Франка, хоч відозва перейшла цензуру. Четвертим погрожували. В той час агітатори Тишковського мали повну свободу діяльності і могли явно виторговувати голоси для свого кандидата. А коли в їх присутності хтось згадував про Франка, вони з насмішкою запитували: «А скільки дає той пан за голос?»

А в селах, де на провиборах все-таки перемагав Франко, їх результати безпідставно ліквідувало староство, оголосивши це за день до виборів, коли виборці вже одержали легітиміаційні картки і так само в обхід усіх законів проводили провибори на користь Тишковського. На скарги селян власті не звертали ніякої уваги. У Добромильському повіті староста показав остовпілим селянам їх протести з великою кількістю підписів і адресованих галицькому намісникові, самозадоволено заявляючи, що їхні скарги і протести нічого не варті і він не вислав їх намісникові.

Та, не зважаючи на переслідування властей, Франко не відступав ні перед якими труднощами. До нього всім серцем і душею тягнулися прості люди. А він у їх серцях запалював іскри благородної ненависті до експлуататорів, до брехні і фальші.

20 жовтня письменник знову прибув до Перемишля, де мали відбутися другі передвиборні збори і на яких остаточно мали висунути українські селяни кандидата в депутати до державної ради з сільської курії. Д-р Антоневич, який не мав підтримки селян і знеславив себе перед виборцями своєю ганебною втечею зі зборів у Мостиськах, зняв свою кандидатуру. Виступив Новаківський, який знову висунув кандидатуру



Івана Франка.

«Він хлопський син, — говорив виступаючий, — вихований в чорній біді, на чорнім хлібі, на квашеній капусті. Ціле життя своє Іван Франко боронив хлопські справи. За справу хлопську він терпів страшні переслідування, але панам різати правду не переставав. Газетами, книжками і віршами він указував на нужду хлопську, на кривди хлопські. Івана Франка ми бачили на мітингу в Перемишлі і в Мостиськах, ми чули його золоті слова і ми полюбили його сердечно.

Хай їде до Відня! Хай там як депутат розкаже, в яким ярмі ми ходимо. Браття селяни, оберемо Івана Франка зі Львова одноголосно депутатом до Відня». І збори одноголосно ухвалили висунути своїм кандидатом селянського сина, який виховувався у чорній біді, на чорнім хлібі і на несоленій капусті, — Івана Франка.

Новий кандидат кілька разів брав слово, викладаючи свої погляди, обов'язки і завдання селянського депутата в теперішніх умовах, а потім відповідав на різні запитання селян. На цих зборах виступив селянин із Добромільського повіту і розказав нечувану історію про обдурювання селян поміщиком Тишковським, якого польські магнати висунули кандидатом до верховної ради по цьому ж виборчому окрузі, де балотувався Франко. «Це було влітку 1892 року, — почав селянин свою розповідь, — саме жнива, коли робітник дорогий. У пана Тишковського було багато роботи, а мало рук. Тоді він велів оголосити людям в околиці, що буде платити робітникам надзвичайно велику плату — 35 крейцарів женцеві в день. Це потягло людей. Вони зійшлися сотнями, відробили жнива в одному маєткові, пішли на другий, і так далі, миля за милю. За кожний день праці велів пан Тишковський своїм доглядачам видавати людям квитки на 35 крейцарів, а ті квитки виглядали ось як».

Він витягнув із свого ременя цілу жменю малих пожовклих паперових карток, кожна з яких мала витиснену печатку з прізвиськом «Тишковські» з числом 35 і назвою села, дописаного внизу, і пороздавав їх зацікавленим слухачам, примовляючи:

«Беріть, панове! Можете сховати їх собі на пам'ятку, а коли захочете, то можу вам іще тисячу таких папірців прислати поштою. В нашім

повіті вони скрізь добре відомі: це паперові гроші пана Тишковського».

Збори зашуміли від обурення, а деякі селяни, які звикли до зловживань магнатів у Галичині, сприйняли це як буденну справу.

«Вислухайте мене до кінця, — продовжував селянин, — бо, знаєте, кінець діло хвалить. Ті папірці — то вся плата тих женців. Більше не дістали вони ані крейцара. Коли після скінченої роботи приходили з ними до пана Тишковського, він не хотів ані приймати, ані виплачувати. Це тяглося цілих два роки. Люди сотнями ходили до пана, просили, благали, плакали, — пан не прийняв жодного квитка, не виплатив ані одному обіцяної на них плати. Нарешті люди махнули рукою на цей інтерес і поховали собі папірці на пам'ятку. Можете в нас діставати їх зовсім задарма, бо це паперові гроші пана Тишковського».

В залі запанувала тиша, а селянин роздавав панські гроші бажаячим. Одержав і Франко п'ять папірців, три з них разом з статтею вислав у «Die Zeit». Через кілька днів ця стаття появилася у газеті, яку Франко закінчив словами: «А коли дня 31 цього місяця пан Павло Тишковський, наділений довір'ям переважної більшості виборців, у повному почутті своєї гідності та здібності увійде до ради державної, — про що не може бути ніякого сумніву, бо центральний виборчий комітет, що не помиляється, давно вже затвердив його кандидатуру як єдину відповідну «національним» інтересам, — то було б може не зайвим, аби хто пригадав йому існування цих паперових грошей».

25 жовтня Іван Франко знову приїхав до Перемишля на передвиборні збори, скликані прихильниками поміщика Тишковського, де хотів виступити перед виборцями в чесному поєдинку з контркандидатом. Але організатор зборів, віце-маршал Перемиської повітової ради д-р Чайковський, боячись гострого слова письменника і знаючи, хто переможе, не допустив на них Франка, мотивуючи тим, що це ніби було засідання виборчого комітету, скликане польським центральним виборчим комітетом. З'їхалися на нараду польські магнати домовитись, як краще цькувати письменника та його прихильників, щоб не допустити його до парламенту.



Противники прекрасно розуміли, що чесно перемогти Франка у передвиборній кампанії було неможливо, бо це був істинно народний кандидат. Тому вони шукали інших шляхів до перемоги. Знаючи продажність місцевих властей, які за крейцар готові рідну мати продати, противники вдавалися до підкупу. Розпускали безсоромні плітки та наклепи, намагаючись очорнити добре ім'я письменника в очах селян. А найактивніших прихильників поета намагались не допустити до голосування, вишукуючи різні причини позбавити їх права голосу. Противники знали, що на всі їхні незаконні дії власті будуть дивитися крізь пальці. У них була влада, а значить і сила.

Та Франко робив своє. 27 жовтня він знову у Перемишлі, де мали відбутися передвиборні збори. Незважаючи на сильний дощ, сюди зібралися майже 1000 селян навколишніх сіл, але налякане такою масовістю староство в останній момент заборонило збори, висунувши сміхотворну причину — небезпеку вибуху холери. Власті дуже боялись розповсюдження в Галичині «cholera-politica» (політичної холери). Того ж дня Іван Франко мав намір виступити перед виборцями і у Добромилі. Але через сильні дощі виборців зійшлося дуже мало. Незважаючи на це, кандидат повів розмову з селянами в одному із готелів. Не встигли почати, як у залі з'явився жандарм і сів біля стола. Іван Франко спокійно продовжував свій виступ, цей спокій передався і виборцям. Жандарм уважно слухав виступаючих, але сам мовчав. На зборах селяни вирішили зібратися знову на другий день, але вже в більшій кількості. Однак, на другий день, коли агітатор обходив виборців і роздавав їм запрошення на збори, той же жандарм заарештував його, хоч конституція забезпечувала повну свободу агітації.

— Прошу пана йти за мною до пана старости, — повторював підісланий жандарм. — Там панові все виясниться.

Арешт студента-агітатора налякав селян. Вони відчули «сильну руку» поміщика Тишковського. А куплені агенти магната до того знахабніли, що пригрозили Франкові, переказали, що коли він покажеться де-небудь у місті, то його поб'ють. Перелякані селяни просили письменника не виходити із будинку. А коли вернувся від старости заарештований, було ясно, що скликати збо-

ри в таких умовах було неможливо. Франко вимушений був виїхати у Львів, пообіцявши прибути у Добромиль за день до виборів.

Напередодні виборів письменник знову прибув сюди і застав уже шинок «У Беня» заповнений виборцями із Устрік, гуляли виборці і в інших шинках. Одні агенти Тишковського не впускали сюди нікого, хто не мав легітимативних карток, інші стежили на вулиці і вилловлювали виборців, затаючи їх у шинок. Цілу ніч грали музика, а агенти поміщика пивом та горілкою частували податливих виборців, любителів «на дурняк» випити, закликаючи до виконання ними їх найвищого громадянського обов'язку.

По дорозі Іван Франко зустрів селянина Муштука, якого в той день викликали до повітового суду за агітацію кандидатури письменника.

— То правдива біда, — сказав він. — Скоро я тільки показався у місті, зараз обступили мене агенти Тишковського. Вони пізнали мене і почали питатися: «А ти що тут робиш?» Я показав їм свою повістку до суду. «То йди до суду, — сказали вони, — а скоро тебе відти випустять, не смій забаритися ані одної години в місті, їдь назад, звідки прибув, а то буде тобі лихо». Незважаючи на те, я лишився. Я чув, що за мною стежать, хочуть мене побити.

— А що з виборцями? — запитав Франко. — Чи можна говорити з ними?

— Про це немає що й думати, — відповів селянин. — Місто повне агентів Тишковського, лісничих і слуг. Як тільки покажеться який виборець, його зараз обступлять, тягнуть до шинку, гостять і стережуть, щоб не рушився нікуди. Я пішов також до такого шинку, але поплічники Тишковського зараз пізнали мене, а шинкар не хотів дати мені навіть склянки пива й зажадав від мене, щоб я зараз ішов геть і не псував йому інтересу.

Про збори годі було думати, і Франко поїхав до знайомого адвоката д-ра Тігермана, колишнього учня Дрогобицької гімназії. За письменником уже слідкували, бо не минуло й десяти хвилин, як появився у адвоката головний агент Тишковського і грізно спитав:

— Чи тут доктор Франко?

— Так, — відповів д-р Тігерман. — Чого вам треба від нього?



— Хочемо заарештувати його.

— Ви? А ви хто такий?

— Ми не ми, а знайдуться такі, що це зроблять.

— В моєму домі, — відповів д-р Тігерман, — не зробить цього ніхто. Він мій гість, а хто захотів би заарештувати його, навчиться літати долі сходами.

Агент зам'явся.

— Ну, у вашому домі, пане меценасе, ми цього не зробимо, але скоро тільки покажеться у місті, його заарештують.

Агент вийшов, а в сінях будинку, де на другому поверсі знаходилась канцелярія і квартира доктора Тігермана, залишилась ціла згряя посіпак, десь 10-12 чоловік, які мали завдання не допустити Івана Франка до виборців, а виборців до Івана Франка. Мабуть, добре їм заплатили, бо хоча надворі було холодно і йшов дощ, стояли до півночі, а зранку появилися знову. Інша група посіпак намагалася зовсім вигнати з міста прихильників письменника, щоб не допустити їх до голосування.

Настав день виборів. Близько восьмої години ранку облога будинку д-ра Тігермана була знята і Франко пішов у місто. Весь добромільський ринок був набитий виборцями, поліцаями, жандармами, наглядачами, слугами та прихильниками Тишковського, які невідступно стежили за кожним кроком виборців і підслуховували їхні розмови. Поява Франка привернула спільну увагу. Всі озиралися на нього, показували пальцями, але ніхто не смів підходити.

Письменник зрозумів, що виступити перед селянами неможливо, оскільки одні були п'яні, інші залякані, а деякі з них знаками давали знати, щоб він не говорив до них.

Голосування мало початися о 9-й годині, але не було ще виборців з околиць Вірчі, маєтків поміщика Тишковського. За його наказом присутніх виборців забрали з-перед ратуші і юрбою повели до досить віддаленого будинку повітової ради. Там його агенти вихваляли заслуги і здібності Тишковського, агітуючи всіх виборців за нього голосувати. Нарешті приїхали численні вози поміщика, напаковані виборцями з його маєтків. Юрба агентів, агітаторів і поплічників магната та селян скупчилася перед виборчою

дільницею густою хмарою. Десять жандармів і міських поліцаїв стали в два ряди перед входом до ратуші, а інші ходили вперед-назад і наглядали за виборцями. І хоча за законно встановленим порядком спочатку мали голосувати виборці з Добромиля, а потім з Вірчі і Устрік, селян пустили за графіком, зробленим Тишковським. Він добре розумів, що більшість селян голосують, як правило, так, як попередні, тому й пустив першими голосувати виборців із своїх маєтків для доброго прикладу, а далі з Добромиля і Устрік. Всередині зали повітової комісар в уніформі, мабуть, не без вигоди для себе, підказував кожному виборцю ім'я: Павло Тишковський. І не дивлячись на такі жахливі умови за Франка подали 3 голоси з Устрік і 19 голосів з Добромиля. Коли залякані виборці виходили з ратуші, то проходили через ряди, створені агітаторами поміщика, жандармами та поліцаями, і тих, хто голосував за письменника, штовхали, сіпали, тягнули за одяг, а кількох побили до крові.

Один селянин, вийшовши на ринок, голосно скрикнув:

— Ні! Доки живу, не хочу бути більше виборцем. Мій батько був виборцем і його били та й мені дісталось так само.

— Е, то ще не біда, — відповів йому інший. — Інакше ти навіть не знав би, що маємо конституцію.

О 12 годині голосування закінчилося. За Івана Франка, не зважаючи на підкупи, утиски, переслідування та погрози, голосувало 2 виборці, а за поміщика Тишковського — 210. Через дві години почали стріляти з мортир на честь перемоги Тишковського і в інших повітах, хоч офіційної телеграми ще не було. О третій годині письменник виїхав з Добромиля з тривогою на душі, він переживав, чи щось не сталося з його виборцями і в інших містах, адже розумів, що куплені прихильники магната не зупиняться ні перед чим.

У Перемишлі агенти поміщика діяли такими ж методами, як і в Добромилі. Виборців, які появлялися у місті за день до виборів, затягували до шинків, споювали. В одному з шинків п'яні найманці, яких було більше, спровокували бійку з прихильниками Франка, а коли появилася поліція, то заарештувала не хуліганів, а невинних при-



хильників письменника. В день виборів уже о 7 годині ранку на вулицях, що вели до центру міста, розставили жандармів, поліцаїв, агентів Тишковського, які спиняли всіх виборців і радили голосувати за магната, а хто відмовлявся, грозили арештом та різними нещастями, покараннями та підвищенням податків. Залякані селяни не знали, як їм бути, і вже були не раді, що мають право голосу.

Площа перед ратушею кишіла жандармами, поліцаями та агентами, які уважно стежили, щоб виборці не розмовляли між собою. Та цього виявилось мало. Під час голосування посеред вулиці заарештували двох студентів, одного молодого міщанина і чотирьох селян без будь-якої на це причини. А двох селян, яких за ніякі гроші не вдалося перетягнути на сторону Тишковського, заарештували вже в ратуші перед самим голосуванням і як злочинців, закутих у кайдани, відправили у дощ пішки до їх села. І не дивно, що виборча комісія, до складу якої обманом були обрані тільки прихильники поміщика, не зарахувала 5 голосів Франкові, бо на карточках було написано «Іван Франк зі Львова» і зарахувала такі картки, де було написано «Тичковський» або «Пан Павло», та, незважаючи на всі безчинства, за Івана Франка голосувало у Перемишлі 70 чоловік.

Мало чим відрізнялися вибори і в Мостиськах. Тут також завдяки махінації і обману до виборчої комісії попали тільки прихильники поміщика. Ця комісія не допустила до голосування 12 виборців із Судової Вишні, які запізнилися на кілька хвилин, бо знала, що ці виборці будуть голосувати за письменника. Вже об 11-й годині селяни, які виходили і рахували голоси, казали, що за Івана Франка подано 78-80 голосів, а о 12 годині стало відомо, що письменник одержав тільки 30 голосів, хоча остаточний результат голосування оголосили лише через три години.

Згодом газети повідомили, що із 623 виборців, які взяли участь у виборах, за Павла Тишковського голосувало 494 виборці, а за доктора Івана Франка — 122 виборці.

Письменник не дуже тривожився тим, що не став послом. Він надто добре знав австрійські закони і ставлення Відня до нього. Він знав і на своїй шкірі відчував ненависть польської шляхти та українських народоців і москвофілів. Це брати по крові колись вигнали його з редакції «Діла»,

кажучи на дорогу: «Йди і не признавайся, що ти русин». Ті ж народоці цькували письменника доти, доки не витурили із «Зорі». А тепер, коли він працював у редакції «Кигґега Lwowskiego» і дав згоду селянам бути їх кандидатом до державної ради, націоналістичні угодовці звинуватили його в запродавстві ляхам і в парі з польською шляхтою всілякими підступними методами зірвали його обрання до парламенту. Та письменник спокійно ніс у народ слово правди і віру в перемогу над експлуататорами, не боячись ні жандармських переслідувань, ні заборон, і радів, що затуркане галицьке селянство все більше і більше пробуджувалося від вікового сну і йшло, окрилене його словами, до виборчих урн голосувати за правду.

А про свої вибори Франко жартував у колі друзів: «Один наслідок мала моя кандидатура, про який мені певно і не снилось: обрання пана Тишковського дісталось йому досить дорого. Довір'я 400 виборців коштувало 8-10 тисяч злотих. Найбільшу частину цієї суми забрали агенти. Вони повинні би прислати мені адресу з подякою. Натомість пан Тишковський мав бути дуже обурений моїм зухвальством:

— Прийде сюди чорт знає який чоловік, і заради нього плати так багато грошей! Якщо це піде так далі, то мушу продавати один за одним маєток, щоб покрити витрати.

Обурення Тишковського зовсім виправдане. Адже теперішні вибори важні в найкращому разі тільки на півтора року, але можливо, що ми зустрінемося ще раніше. Отже, до скорого, милого побачення, пане Тишковський».

Ще кілька разів робітники та селяни Галичини висували Івана Франка кандидатом на посла до австрійського парламенту. Особливо гостро письменник відчув усі принади австрійського права на баденівських «кривавих виборах» 1897 р., які обернулися трагедією для Галичини.

Велич Франка не давала спокою можновладцям імперії, і вони зробили все, щоб не допустити генія до парламентської трибуни.

**Володимир ГАЮК,
уродженець Косова,
директор
Львівського музею історії релігії**



Гуцульщина в листах Івана Труша

ГУЦУЛЬСЬКИЙ КРАЙ, оспіваний у давніх легендах, змальований у мистецьких творах для багатьох українських художників, письменників, фольклористів, етнографів та музикантів став своєрідною Меккою. Тут знаходили відпочинок і насагу для праці видатні особистості — І. Франко, Леся Українка, М. Павлик, М. Коцюбинський, О. Кобилянська, В. Гнатюк. Сюди приїздили на творчі вакації О. Новаківський та учні його Мистецької школи. З перебуванням на Гуцульщині пов'язані і яскраві сторінки в біографії та творчості видатного українського живописця, мистецького критика, популяризатора української культури, редактора і видавця українських часописів, активного громадського діяча Івана Труша (1869-1941).

Перші поїздки І. Труша на Гуцульщину припадають на кінець 1890-х рр. Надзвичайно цінний матеріал у цій темі подає епістолярна спадщина художника, що зберігається в Національному музеї у Львові ім. А. Шептицького (НМЛ) та інших архівах Львова. Це — численні листи, переважно приватного характеру, які художник в час частих та тривалих мандрівок до Косова і його околиць надсилав своїм друзям, знайомим та майбутній дружині Аріадні Драгомановій. Зберігається й низка ділових листів.

Найбільш ранній датований лист І. Труша з

Гуцульщини адресований відомому українському етнографу Володимирі Гнатюку. Він надісланий з Косова 3 листопада 1897-го року і в ньому митець просить вислати чергові книги «Життя і Слова», що є свідченням співпраці двох особистостей. У цей період В. Гнатюк очолював студентське товариство «Академічна громада» у Львові, а І. Труш з 1892 р. був активним членом, а невдовзі одним із керівників аналогічного ук-



раїнського студентського товариства у Кракові. Іван Труш, в цей час студент Школи образотворчих мистецтв у Кракові (1891-1897), через брак коштів вимушено перервав своє навчання на останньому семестрі. Під загрозою опинилося подальше здобуття і завершення освіти. Молодий адепт звертався тоді у всі можливі інституції з проханням про фінансову підтримку, але у відповідь отримував тільки відмови. У листі від 10 листопада 1897 р. до В. Гнатюка автор також скаржиться на своє важке фінансове становище став власністю «Академічної громади».

Знаковим для митця був наступний 1898-й рік. Тоді ювілейний Комітет із святкування 25-ліття творчої діяльності Івана Франка замовив І. Трушу портрет Каменяря. Оскільки в той час «Академічна громада» була у конфлікті з народовцями та Науковим Товариством імені Шевченка і відмовилась давати на урочистості вже готовий портрет пензля І. Труша, то НТШ змушене



було замовляти окремо портрет поета. До початку святкувань, які планувались на вересень 1898 року залишалось мало часу. Але молодий І. Труш славився швидким виконанням завдань. Отримавши це доручення, художник вирушає на Гуцульщину, де тут знаходиться на відпочинку І. Франко. Поет зупинився у селі Довгополе в одного із тамтешніх «газдів». В архіві музею заховується фотокопія короткого листа митця з Косова до І. Франка від 14 серпня (без зазначеного року, але, очевидно, що мова йде про 1898), в якому він повідомляє про своє творче завдання і пропонує поетові стати його моделлю. Художник планує, не зволікаючи, розпочати працю над портретом й просить повідомити про зручний час для цієї роботи.

З листування довідуємось, що приїхавши до села Довгополе, художник оселяється в місцевому священика о. Івана Попеля (1850-1921). Священик Іван Попель сповняв у цьому селі душпастирські обов'язки з 1888 року і був шанованою особою. Його гостями в різний час неодноразово бували такі знакові постаті в історії української культури, як Іван Франко, Леся Українка, Василь Стефаник та ін. Як відомо із біографії І. Франка, у час відпочинку в Карпатах, члени родини поета також були частими гостями священика, товаришували із його сім'єю. За спільними, тривалими трапезами відбувались цікаві бесіди та дискусії. До цього товариства радо приєднався й Іван Труш, завдяки чому отримав можливість щоденно спілкуватися з Франком, його дружиною та синами, яких у листах жартома називає «штубаками».

Невдовзі Труш розпочав роботу над другим портретом Великого Каменяра. У свій вільний час поет охоче позував художникові, але й був цілий ряд обставин, що перешкоджали роботі. Зокрема Франко занедужав — у нього та його дружини розболілись зуби, змінювалась погода, часто дощило. Так в пізнішому листі від 12 вересня до І. Франка Труш напише: «В Довгополи по від'їзді пана Доктора засльотилося на 3 дні відтак чудова погода і тепло, майже спека. Розпач мене бере як пригадаю на портрет...». Але попри всі перепони невдовзі, до початку ювілейних святкувань, робота була завершена.

Портрет демонстрували під час урочистос-

тей у Львові 30 жовтня 1898 р. на сцені святкової зали. Опісля роботу передали Науковому Товариству імені Шевченка (НТШ). Сьогодні твір зберігається в Львівському національному літературно-меморіальному музеї Івана Франка.

Натурний портрет 1898 року іконографічно відрізнявся від попереднього першого портрета Каменяра. Франко був зображений на тлі невеличкої дерев'яної церкви. Оскільки портрет репрезентативний, створений для публічних оглядин, то основним критерієм його оцінки була подібність, однак художник завжди прагнув відтворити живий образ того, кого портретував, зобразити внутрішній світ своїх моделей. Для того він використовує світлотіньові ефекти. Відомо також, що митець практикував одночасне виконання як мінімум двох портретів при роботі з натурою, і за спогадами Михайла Мочульського «З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896-1916)» впливає, що в 1898 р. художник теж виконав два варіанти портрету І. Франка, один з яких, припускає він, автор подарував В. Гнатюкові. Однак сам В. Гнатюк нічого не згадував про другий портрет, подарований йому І. Трушем. Впродовж життя Труш неодноразово портретуватиме Франка, однак ще й до сьогодні неможливо прослідкувати місце знаходження всіх робіт його пензля.

Для представників української інтелігенції, що часто приїздила на відпочинок на Гуцульщину, осередками гуртування товариства часто слугували оселі (плебанії) освіченого й прогресивного духовенства. Так одним із найактивніших організаторів національно свідомої громади Косова був у цей період о. Йосип Абрисовський (1835-1916). Він переїхав сюди із сім'єю з Тисмениці наприкінці 1890-го року. Отець був обізнаною й ерудованою людиною, став одним із засновників товариства «Просвіта» у Косові (1908), товариства «Народний дім», виділив кошти на побудову місцевої Читальні ім. М. Павлика та був ініціатором створення пам'ятної могили Тараса Шевченка. Його ж домівка стала справжнім центром культурного життя інтелігенції.

Саме в гостинному помешканні родини о. Йосипа та Юлії Абрисовських часто зупинявся й І. Труш. З їхнім молодшим сином Савином Абрисовським (1874-1900) художник студював



у Краківській академії красних мистецтв. В 1896 р. через хворобу Савин раптово залишив навчання та повернувся до Косова. Юнак був надзвичайно обдарованим й не лише малював, а й, не маючи музичної освіти, писав музику. З листів довідуємось, що до ювілею І. Франка С. Абрисовський підготував чотири музичних композиції. І. Труш посприяв тому, щоби вони прозвучали під час ювілейних святкувань. Так, зокрема, окрім ряду приватних справ про це йдеться в листі Івана Труша до Володимира Гнатюка 1898 р.

В кінці 1890-х рр. художник написав портрети Юлії Абрисовської і Олени Гукевич (доньки). В нащадків цього роду нині зберігаються ці родинні портрети пензля І. Труша. В науковий обіг їх запровадив 1960 року організатор косівського музею Олексій Соломченко.



Згадки про перебування Івана Труша на Гуцульщині та, зокрема, спілкування з Абрисовськими часто зустрічаються у листах художника з Косова до Аріадни Драгоманової. В першу чергу вони перейняті тугою розлуки і мріями якнайшвидше побачити кохану, «тут люблю я думати і мріяти про Тебе: про чорне волосся на білимблідим лицем, про гарненьку стать...». З них, зокрема, дізнаємося і про захоплене спостереження художника за життям і побутом гуцулів. Художник вивчав їхній звичаєвий уклад у різні пори року, у час дозвілля і праці, у час свят. Особливою сторінкою в його творчості у майбутньому стала тема Великодня на Гуцульщині. Ця весняна пора та яскраві народні дійства, пов'язані з пасхальними святкуваннями, особливо приваблювали молодого художника та кілька років поспіль надихали на поїздки до Косова весною.

Так, у 1897 році Іван Труш розпочав роботу над серією жанрових творів «Наше життя» та тематичним циклом «Гагілки». Для цього він з великим зацікавленням занурився у вивчення традицій, фольклору, зібрав багатий етнографічний матеріал. Ці спостереження акумулювались

в десятках етюдів малярських жанрових композицій. В збірці Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького налічується близько двадцяти творів І. Труша, присвячених Гуцульщині та її мешканцям.

Численні листи І. Труша з Косова дають нам уяву про настрої, душевні переживання, турботи художника. Нерідко він скаржитися на несприятливу погоду, або, навпаки, радіє сонячним дням і можливості працювати на пленері. А ще один лист Івана Труша до Аріадни Драгоманової з Рима в квітні 1902 року дуже яскраво ілюструє тугу за цим краєм і прагнення митця потрапити на Великдень до Косова. Задля цього він навіть відмовляється від пропозиції своєї широкій приятельки Лесі Українки продовжити спільну подорож Італією ще на кілька днів, бо спішить,

не затримуючись у Львові, «далше до Косова малювати Гагілки» у найгарніший період весняних дійств.

Художник ще у квітні був в Італії, але вже наступний лист від 15 травня 1902 року адресує Аріадні з Косова. У цьому листі Труш пише: «Як у Криму і Римі, так і в Косові жиється мені дуже приємно, но малюю дуже мало, у Косові ще може найбільше. Все мені мішають дощі, що перепадають щодня. Уже зачав я 10 етюдів з котрих надіюся — як так далше піде скінчити тільки два. Як добре пійде то скінчу 4. План мій що до «Гагілок» розширився значно. В слідуєчих 3-4 літах маю намір намалювати 3 картини того свята і всі три мають бути цілком [слово «цілком» закреслено] непохожі одна на одну[...].

У Косові тепер дуже гарно: усюди зелено, біло і сухо. Щодня ходжу на пошту, а вертаю звичайно понад річку. Тут люблю я думати і мріяти».

Згодом про задум продовжити творити у темі Гуцульщини І. Труш розповість в статті «З малярської робітні. Як постає образ». У ній він показує поетапне народження натхненних образів цього краю й розкриває таємниці творчого



процесу: «Ні, це не квіти. То перший проєкт образу “Гагілки”. То ті барвні плями — то лица, руки людські, запаски, киптарці гуцульські та вишиванки на рукавах. Кажу, перший проєкт, бо маю намір зробити таких кілька, як не кільканадцять, заким прийду до малювання образу...»

Цікавим, насиченим на події, є лист І. Труша від 20 липня (без вказаного року) з Косова, адресований «поважаній Добродійці», ймовірно, Ользі Роздольській зі Львова. Ольга Роздольська була дружиною професора Осипа Роздольського — близького довголітнього приятеля Івана Труша ще з часів навчання в Бродівській гімназії. Тривалі теплі



стосунки дозволяли Трушу фамільярно називати його Юзьком. В цьому листі натрапляємо на такі рядки: «Ціль мого письма є передовсім поздоровити Вас та запитатися як Вам там ведеться чи приїде до Вас Юзько і хто там у о. Попеля гостить тепер.» Лист свідчить про широке коло спілкування його автора та приятні стосунки з багатьма знаними гостями Гуцульщини. Тут він згадує і свого доброго знайомого — вчителя Остапа Галевича з Довгополя, якому Іван Франко висловив подяку у вступному слові до «Етнографічного збірника», засвідчивши його поміч у збиранні матеріалів до цієї праці.

В цьому ж листі Труш повідомляє про майбутній приїзд до Косова Олени Гнатюкової, цікавиться з ким приїхала в цей раз на Гуцульщину Ольга Франко чи тільки з дітьми чи є й Іван Франко, надсилає вітання п. Ковальській та о. Попелю, а завершуючи, митець пише: «Хотів лист той витягнути на довший та не можу бо дуже мені перешкоджають гранням на фортепяні, бесідою і т.п.». Декілька цих слів проливають світло на те, в якій атмосфері проходили вечори у колі тогочасної інтелігенції, що відпочивала у Косові.

Листи Івана Труша, написані у час перебування художника на Гуцульщині, це окремих,

дуже цінний матеріал до вивчення його життя та творчої праці. Сьогодні вони розкривають важливі сторінки до життєпису цього великого українського художника першої половини ХХ століття. Вони наповнюють біографію митця живими барвами, представляють цікаві зустрічі й спілкування із видатними сучасниками, знаковими постатями в нашій історії. У своїй сукупності вони дають прискіпливому досліднику змогу привідчинити завісу численних таємниць, що заховують висвітлені з часом чорнильні рядки на пожовклих аркушах, що зберігають живий спомин та дотик рук свого видатного адресанта.

Список використаної літератури

Біла О. Сонячні акорди в палітрі Івана Труша. Твори зі збірки Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького. — *Panstwowa Galeria Sztuki Sopot 2011.-120 с.: 187 іл.*

Біла О. Аріадна Драгоманова в житті і творчій долі Івана Труша. // *Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького. — Львів, 2012. — Вип. 9 (14). — с. 136-169*

Біла О. Портрети громадських діячів пензля І. Труша в збірці Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького. (У контексті дослідження співпраці митця з Науковим Товариством ім. Шевченка у Львові). // *Збереження й дослідження історико-культурної спадщини в музейних зібраннях: історичні, мистецтвознавчі та музеологічні аспекти діяльності: доп. Та повідомл. Міжнародної наук. конф., Львів, 25-27 вер. 2013р./ Національний музей у Львові ім. А. Шептицького. — Львів, 2013. — С. 10-29.*

Горак Р. Довгополе [Електронний ресурс] Гордієнко Б. Листи художника Івана Труша // *Архіви України. — Київ, 1966. — №2. — С. 64-70.*

Грушевський М. Друга вистава образів І.



Труша // Літературно-науковий вісник. — Львів, 1901. — Т.15, кн.18. — С.108-111.

Диченко І. Епістолярія І. Труша у зібраннях відділів рукописів Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка та Центральної наукової бібліотеки АН УРСР// Іван Труш. 1869-1969: збірник матеріалів наукових конференцій, присвячених 100-річчю від дня народження. — Львів, 1972. С.80-95

Іван Труш. Твори з приватних збірок. — Львів: Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ. — К.: Оранта, 2005. — 128 с.: 129 іл.

Купчинський О. Іван Труш у документах львівських архівів// Іван Труш. 1869-1969: збірник матеріалів наукових конференцій, присвячених 100-річчю від дня народження. — Львів, 1972. С.95-104.

Лист Івана Труша до Аріадни Драгоманової. Рим, 12.IV.1902 р. [Рукопис] // Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького. НМЛ-54888/2, Ат-2, арк. 38.

Лист Івана Труша до Аріадни Драгоманової. (Косів, 10.V.1902 р.). НМЛ-54888/2, Ат-2, арк. 39.

Лист Івана Труша до Аріадни Драгоманової. (Косів, 15.V.1902 р.). НМЛ-54888/2, Ат-2, арк. 41.

Листи Івана Труша до В.Гнатюка. Косів, 1897-1902 рр. [Рукопис] // ЛННБ ім.В.Стефаніка. Відділ рукописів. — Ф.563, О/н — 1844, од.зб.25.-12 арк.

Листи Івана Труша до В.Гнатюка. Косів, 1897 [Рукопис] // ЦДІА України у Львові. — Ф. 451, оп.1, од. зб. 2283. — Арк. 51-52.

Лист Івана Труша до В.Гнатюка. Косів, 1898 [Рукопис] // ЦДІА України у Львові. — Ф. 451, оп.2, од. зб. 155. — Арк. 47.

Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896-1916) // Іван Франко у спогадах сучасників /упор.: О. Дей, Н. Корнієнко. — Львів, 1956. — С. 422-443.

Нановський Я. Іван Труш. — К.: Мистецтво, 1967. — 87 с.: 29 іл.

Нановський Я. Іван Труш: Каталог творів. Львівський музей українського мистецтва / Авт. — упоряд. Я. Нановський. — Львів: Вид-во Львів.ун-ту, 1973. — С. 9.

Островський Г. І. Труш: Нарис про життя та творчість. — К.: Мистецтво, 1955. — 37 с.: 14 іл.

Соломченко О. Невідомі портрети Івана Труша. // Радянська культура — 1960. Чис. 3.

Труш І. З малярської робітні. Як постає образ // Іван Труш про мистецтво і літературу: Збірник статей. — К.: Держав. в-во образотв. мист. і л-ри, 1958. — С.22.

Труш І. Перша українська виставка мистецтв // Літературно-науковий вісник.: — Львів, 1898. — Зош. IV.

Труш І. Фотографія і штука малярська // Артистичний вісник: Місячник присвячений музиці і штуці. — Львів, 1905. — Зош. VII і VIII. — С. 98-101.

Франко І. Малюнки Івана Труша // Літературно-науковий вісник. — Львів, 1900. — Т.IX, кн.1.— С.63.

Ямаш Ю. Труш малює Каменяра: Образ Івана Франка у творчості Івана Труша. — Львів: Ліга-Прес, 2008.— 156 с.

Роксоляна КОЗАК,
завідувач Художньо-меморіального музею
Івана Труша, відділу Національного музею у
Львові ім. А. Шептицького





«Черемош-фест» — 2014

Ф

**ЕСТИ-
ВАЛЬ-
НИЙ** рух
на Західній
Україні і

особливо в Карпатах
розвивається дуже ак-
тивно. Цього, на жаль,
не можна сказати про

Прикарпаття, і особливо самохвалений Косівсь-
кий район. Раз на 10 років тут відбувається тра-
диційний мандруючий Міжнародний Гуцульсь-
кий фестиваль. Але назвати його фестивалем у
сучасному значенні важко — скоріше це шаро-
варний проект радянського зразка, для розпи-
лу грошей місцевими чиновниками. Він давно втра-
тив актуальність, яскравим свідченням чому є
надто мала кількість його учасників та глядачів в
останні роки.

Ще є хороший проект «Полонинське літо»,
яке відбувається у селі Верхній Ясенів (урочище
«Запідок») Верховинського району, що з року в
рік лише набирає обертів. Це свято символізує
урочисті проводи вівчарів на полонину і фінан-
сується з бюджету Верховинщини.

А в Косові та районі ситуація взагалі пла-
чевна.

З 2003 по 2006 рік у селі Шешори Косівсько-
го району проводився масштабний Міжнарод-
ний фестиваль етнічної
музики та лендарту.
Саме там я вперше по-
бував на виступі «Дахи
Брахи» і зрозумів, що це
найкраща група в Ук-
раїні. Чи існував кра-
щий захід для розвит-
ку туризму в Косові?
Очевидно, що ні! Але
у 2007 році фестиваль
«Шешори» відбувався



не в селі Шешори, а
біля села Воробіївки
(Немирівський район,
Вінницька область).

Як згодом повідо-
мили організатори, фе-
стиваль перенесли з
нашого району через
бажання тодішньої
місцевої влади отримати
величезного хабаря.
З 2009 року фестиваль

називається «Арт-Поле» і проходить неподалік
Дністровського каньйону в селі Уніж Городенкі-
вського району Івано-Франківської області. На
сьогодні фестиваль «Арт-Поле» є одним з най-
більших та найкращих фестивалів в Україні.
Думаю коментарі тут зайві...

Кілька років існували цікаві і потрібні для
громади проекти «Лудине-фест» та «Великдень
у Космачі», але через брак коштів вони припи-
нили своє існування. Хоча варто відзначити, що
минулого року команда, яка працювала над «Лу-
дине-фестом» зробила ще один чудовий захід —
свято «Купала в Косові». Цей проект не був маш-
табний і його не можна назвати фестивалем, але
для Косова він був проривом у культурному плані.
Традиційно для нашого міста його організаторами
були Олександра Сапріянчук та родина Гордійчуків

— Ольга, Оксана та
Анатолій. Дуже хочеть-
ся, щоб такий захід став
щорічним.

2-4 травня 2014
року у с. Криворівня
Верховинського райо-
ну Івано-Франківської
області вже вдруге
відбувся фестиваль,
який можна назвати
зразковим для нашого





краю. «Черемош-фест» — фестиваль карпатської культури та екологічного туризму. Організаторами фестивалю були Андрій Мельничук з Чорткова та Мишко Адамчак з Івано-Франківська. Вартість квитка на три дні склала 120 грн., а жителям Криворівні та Верховини, за умови традиційного гуцульського вбрання, — вхід на територію фестивалю був безкоштовний.

Ми вже писали в одному з минулих випусків журналу «Гуцули і Гуцульщина» про «Черемош-фест-2013» та про косівчанина Романа Романіва, який викував найбільшу дримбу в світі. На жаль, найвідоміша людина Верховинського району не змогла взяти участь у цьогорічному фестивалі. Роман Кумлик мав відкривати «Черемош-фест 2014». Нещодавно він помер від серцевого нападу. Ситуація в країні нікому не додає здоров'я, тим більше старшим людям. Вічна пам'ять... Проте, музей Кумлика не припинив свого існування — тепер у ньому екскурсії проводить його донька.

В рамках підготовки до фестивалю було зроблено кілька промоакцій — сплав Білим Черемошем, Дримботур на гору Томнатик (РЛС «Памір») та проект фотографа Руслана Трача «Туристичний світ» в урочищі Терношори Косівського району.

Сам фестиваль 2014 року вийшов набагато кращий, ніж попередній, адже були виправлені всі помилки за минулий рік. Фактично, — це був перший фестиваль в Ук-

раїні в 2014 році, тому «Черемош-фест-2014» відкривав одночасно і фестивальний і туристичний сезони. Місце проведення також було дуже вдало вибране — близько до траси, а наметове містечко розкинулось на протилежному березі Черемоша. Хоча можна було переночувати і у мешканців села Криворівня, за помірну ціну. З погодою теж пощастило, бо дощ був короткочасний, лише на третій день сильно похолодніло. На жаль, були серйозні проблеми з мобільним зв'язком, але це не провина організаторів фестивалю, а мобільних операторів.

На фестивалі був різноманітний активний відпочинок, щоб люди не нудьгували в наметах цілий день.

Були організовані екскурсії Гуцульськими Карпатами на гору Синиці (Довбушанка), хребет Ігрець, в урочище Терношори та звісно ж — на Писаний Камінь.

Відбулися сплави на човнах та катамаранах Чорним Черемошем — вода була досить висока через часті дощі.

Мандрівки Верховинщиною на велосипедах від «ВелоКосова».

Діяла також канатна переправа через річку Черемош — додавала адреналіну всім охочим.

Потішила меломанів і якісна музична програма фестивалю. В Криворівні на літній сцені виступали «Kozak system», «Los Colorados», «Гуцул Каліпсо», «КораЛлі», «ДримбаДаДзига», «Триста8ісім», «Гуцули», «Фліт», «Петрос», «Фолькнери», «Перкалабські Придатки», «Сергій Підкаура», «Один в каное», «Lemon Bucket Orkestra».

Серед музичних виконавців, варто відзначити дитячу гуцульську капеллу «Петрос» з Ворохти — діти вразили не лише артистичністю,





але і дуже якісним виконанням творів на народних інструментах. Хоча в їхньому репертуарі є і відомі світові хіти сучасної музики, які вони вдало переграють.

Також не варто забувати і про велику кількість майстер-класів на фестивалі. Учасники фесту вчилися виготовляти ліжники, керамічні вироби на гончарному колесі, розмальовувати сувеніри, а також готувати гуцульські страви — сир-будз у 100-літровому казані.

Косівчани взяли активну участь у фестивалі «Черемош-фест-2014».

В рамках проекту «Лудине» відбулася демонстрація раритетних національних строїв з приватної колекції музею М. Струтинського, а також представлені етнічні ансамблі актуального сучасного одягу, створені випускниками Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва (КПДМ).



Косова та Сергій Дутка з Рожнова. Рибчук Василь (Юстимович) з Яворова був консультантом по роботі з місцевою специфікою і відповідно залучав до фестивалю людей з Косівського району. Також Наталка Кіщук з Яворова, майстриня з виготовлення ліжників, проводила майстер-класи і виткала ліжник «Черемош фест».

Окрім того, багато студентів Косівського Інституту були задіяні на фестивалі, як волонтери. Я теж долучився як міг — рекламував фестиваль в журналі «Гуцули і Гуцульщина», на косівських сайтах та в соціальних мережах, брав участь в промоакціях, присвячених фестивалю, допомагав з прокатом велосипедів від «ВелоКосова», а також допомагав з акредитацією та інформаційною складовою фестивалю.

Можна впевнено сказати, що вклад Косівщини в організацію фестивалю «Черемош» за 2013 і 2014 роки значний. Та чи могло бути по-іншому? Адже наш край повен талановитих та працьовитих людей. Щиро сподіваюсь, що за рік ситуація в Україні покращиться і фестиваль стане щорічним — адже на сьогодні музичний фестиваль такого формату — це найкращий спосіб залучити туриста в наш регіон.

Детальнішу інформацію про фестиваль можна знайти на сайтах:

<http://www.cheremosh-fest.org/>

<http://vk.com/cheremosh.fest>

<http://www.facebook.com/festival.cheremosh>

Тарас ПАСИМОК



Дизайнером, художником та фотографом на фестивалі була косівчанка Христина Стринадюк.

Ростислав Мартинюк від «ВелоКосова» забезпечив на «Черемош-Фесті» прокат якісних велосипедів. Легендарний рок-гурт «Гуцули» з Косова тишив шанувальників на другий день фестивалю.

Дві ночі на «Черемош-Фесті» виступав театр вогню «АгканА» з Косівського Інституту.

Руслан Генкалюк з Косова зробив промовідео про «Черемош-фест, шахматист Володимир Хлопков з Центру Дитячої Творчості забезпечив фестиваль інтелектуальними іграми.

Руслан Слижук (Руня) був інструктором на сплавах Чорним Черемошем.

Косівчанин Роман Романів з друзями з Косівського Інституту викував найбільшу дрімбу в світі, яка мандрувала Україною в рамках промотуру «Черемош-фесту».

На території фестивалю не було «китайської продукції». Були лише майстри з власними виробами — Богдан Стринадюк, Орест Ониськів з





Сплав по Білому Черемошу

Білий Черемош — річка в Українських Карпатах (на Гуцульщині) на межі Верховинського району Івано-Франківської області та Путильського району Чернівецької області. Долина річки з дуже стрімкими схилами, вкритими хвойними лісами, лише ближче до гирла з'являються невеликі розширення долини, де розміщені села.

29-30 березня, завдяки спільним зусиллям НПП «Верховинський», «Черемош-Фесту», туристичних клубів «Грядя» (Київ) та «Файні Мандри» (Тернопіль), відбувся сплав порогами Білого Черемошу. Цей сплав може стати останнім, адже через кілька місяців річку планують спотворити цілим каскадом мінігесів.

ДОРОГИ І ЖИТТЯ

Наш маршрут починався у Верховині і закінчувався аж на озері Перкалаба. Ночували ми у лісництві Національного природного парку «Верховинський». Легендарний в Карпатах «Газ 66», віз нас цілий день берегом річки, важкопрохідною територією, яка в цих краях називається «дорогою». Щастило хіба, що було більш-менш сухо, і ми не тонули в ямах півметрової глибини, проте кількість пилюки, яку ми з'їли за час мандрівки побила всі рекорди. Відчуття було таке, ніби ми їхали на заслання на край світу і ніколи більше не повернемось до цивілізації.

Фактично, життя в цій частині Гуцульщини складається з двох слів — вода і ліс. Тут лісник має набагато більше влади, ніж голова села. Всі поселення, які починаються від злиття Білого і Чорного Черемошів в Устеріках і аж до кордону з Румунією в Сараті — виживають за рахунок активної вирубки лісу. Іншої роботи тут просто немає. Відома на всю Україну Перкалаба, через одноіменну франківську фольк-групу, — це 8 хат та лісництво. Місцевість дуже дика і чимось нагадує Горгани.

ТУРИЗМ

Чи варто їхати в цей Богом і людьми забутий край? Звісно, що так! Хоча б раз в житті там обов'язково варто побувати. Це не буде легка



прогулянка, але є об'єкти, які заслуговують на увагу:

Кляуза «Кронпринца Рудольфа» в Перкалабі, де між горами, майже в небі, розташоване мальовниче озеро. Неподалік є також сірководневе джерело, з лікувальною та дуже смачною водою. Якби не відірваність від цивілізації, тут однозначно було би багато туристів. Глибина озера десь 1-1,5 м, тому плавати на рафтах чи катамаранах можна без проблем.

Томнатик (висота 1565,3) — гора в Українських Карпатах, у масиві Яловичорські гори. Розташована у межах Путильського району Чернівецької області, на північний схід від села Сарата. На вершині гори розташована покинута



база радянської ППО «Памір». Вершина незаліснена, схили порівняно пологі; підніжжя гори поросле лісом. З гори відкриваються чудові краєвиди на 360 градусів, — видно найвищі вершини Румунських гір.

РЛС «Памір» (1950-1995) — радіолокаційна військова станція, яка була створена в СРСР для точності визначення кута місця і висоти цілі в небі. Розташована на горі Томнатик. В найбільшому із куполів донині збереглася радіолокаційна антенна «П-14 Лена».

Піший туризм — гірські гребти Гринявських та Чивчинських гір мають багато скельних утворень, які мають назви «Баби». Найвідоміші з них на горах у Мокрині на Паляниці. Даний маршрут також проходить через гору Васильків, полонину Паляниця, це найбільше плоскогір'я в Карпатах. Ще за часів Другої світової війни на цьому плоскогір'ї був аеродром, де зупинялися літаки на дозаправку. Окрім того неподалік, на полонині Прелуки є закинута шахта, де в часи війни німці видобували родоніт.

Туристи-екстремали, які все-таки відважились сюди приїхати, переважно добираються власним транспортом — позашляховиками. То і не дивно, бо автобус їде лише до Голошино, а звідти ще 30 кілометрів до кляузи «Кронпринца Рудольфа», названої так на честь єдиного сина австро-угорського імператора Франца Йосипа в 1879 році.

Сюди пролягає еколого-пізнавальний туристичний маршрут ім. цісаревича Рудольфа протяжністю 13 км. Найвища його точка 1540 м. над рівнем моря. Закінчується він на присілку Пер-

калаба Голошинської сільської ради Верховинського району.

Кляуза (klausе) — це гребля, гать на річках українських Карпат. Використовувались переважно для сплавлення лісу — проходження плотів (дараб, бокорів) маловодними гірськими річками. Вище кляузи утворювалося водосховище, на якому формували плоти. Кляузи були обладнані спеціальними воротами-шлюзами. Для спуску води з плотом та плотогонами (бокорашиами) шлюз відкривали, і вода з водосховища бурхливим потоком мчала вниз, несучи зі собою пліт. Завдяки цьому пліт допливав до іншої кляузи або до достатньо повноводної річки, якою він міг без перешкод рухатися в долину. Така система діяла увесь рік, за винятком деяких зимових місяців. Кляузи були дерев'яними, лише основу робили з каміння. Донині в Карпатах частково збереглося лише кілька кляуз, наприклад, в Перкалабі. Залишилися лише спомини про екзотичну трудову професію гірської річки у пам'яті, віршах і піснях про відважних плотогонів — бокорашів.

РІЧКА І ГЕС

Білий Черемош є однією з найчистіших і найбільш незайманих річок в Карпатах, особливо у верхів'ї. А все тому, що тут практично не живуть люди і немає кому руйнувати екосистему. Сплаватися тут можна і треба — відсутність людей, а також високі скельні береги надають мандрівці незабутнього шарму. Вранці вода дуже холодна, можна сказати льодяна, але під обід прогрівається сонцем. І хоча Білий Черемош лише





трохи менша річка, ніж Чорний Черемош — через погані дороги і важкодоступність українці практично нічого не знають про це диво природи, а жаль.

Поки в Україні готувалися до виборів чи то до війни з Росією, на Білому Черемоші добігає кінця жахлива і фатальна битва між людиною та природою. Красиву і чисту гірську річку через 2-3 місяці планують перетворити на інструмент для виробництва енергії. І це в той час, коли наша країна експортує електроенергію до сусідніх Румунії та Угорщини. Іржаві гігантські труби поставлять остаточний хрест на туристичному потенціалі річки. Через каскад ГЕС в Черемоші зникне риба, в тому числі червонокнижна форель струмкова та дунайський лосось.

Чи варто нищити гірську річку, заради прибутку власника ГЕС на «зеленому тарифі»? До речі, за кожен кіловат енергії держава виплачує в 10 разів дорожче тарифу для населення. Всі ці рішення про спорудження мінігес приймалися похапцем, через повені 2008-2010 років з надією, що ГЕС убережуть в майбутньому від води горян. Проте, як виявилось на прикладі вже споруджених ГЕС — худоба не п'є такої води, бо через іржаві б/у труби вода, що ними проходить, перетворюється на «водовмісну суміш». Відкрийте батарею в кімнаті і побачите, якою стане вода в карпатських річках, якщо не зупинити це безчинство.

Незважаючи на це, деякі місцеві мешканці підтримують будівництво мініГЕС — вони просто радіють, що хоч комусь за 23 роки існування України стали потрібні. Люди відчувають себе покину-



тими і забутими, тому зароблена копійка на бетонванні річки оцінюється вище, ніж збережена природа. Адже їсти хочеться кожен день...

ВИСНОВКИ

Після перемоги Майдану є надія, що нова влада, яка підтримує європейські цінності, не дозволить нищити так бездумно карпатську природу. Ми повинні швидко знайти нові підходи до вирішення проблеми з мінігесами допоки не стало надто пізно:

1. Головне не бути байдужим — я, як журналіст, звертаюся до всіх засобів масової інформації з проханням висвітлити тему забудови Білого Черемошу мінігесами.

2. Найкраще і найлегше розвивати даний регіон через розвиток туризму, адже так роблять у всьому світі. Зважаючи на близькість кордону, можна працювати і на залучення іноземного туриста з Румунії та країн Євросоюзу. Для цього потрібно створювати більше пропускних пунктів у Верховинському та Путильському районах, щоб зробити їх більш доступними для іноземців.

3. Держава, а також інвестори повинні вкладати гроші в розвиток регіону, який занепадає. Найважливіше — це створення нормальних доріг та туристичної інфраструктури.

4. Для захисту і збереження річок та лісів варто розширити межі НПП «Верховинський».

5. Туризм на річці можна розвивати і через сплави. Там немає постійного рівня води, але можна створити кілька спеціальних відрізків з гумовими затримувачами, які би зберігали достатній рівень води на весну-літо і в жодному разі не використовувались би під час нересту.

Тарас ПАСИМОК



Сенсаційне відкриття

Знайдено неопубліковану повість Г. Хоткевича «Паниполєк і Туманюк»

(Туманюки. Замість передмови)

У ЗАПРОПОНОВАНОМУ читачеві розділі повісті Гната Хоткевича «Панипалєк і Туманюк» автор вдався до свого випробуваного і справді вдалого прийому. Він взяв до використання пісенні сюжетні мотиви. Так як в «Камінній душі» в основу сюжету лягла народна пісня «Павло Марусяк і попадя», так і в даній повісті використано мотиви народних співанок про опришків Туманюків.

Видатний український вчений, етнограф, фольклорист Володимир Шухевич у своїй монографії «Гуцульщина» в третьому томі, виданому вперше у Львові в 1902 році, подає гуцульські співанки «Перша бранка» (записана від Задурєка з с. Барвінкова) та в циклі «Поетичні оповідання» (записано від Юрка Пуршеги з с. Жаб'є), в яких поетично оспівується життєвий шлях відомого опришківського отамана Проця Туманюка.

Гнат Хоткевич, звичайно, мав можливість прочитати ці твори, а перебуваючи на Гуцульщині, безпосередньо проникнутися життям і психологією гуцулів. Тому повість виходить за рамки пісенного сюжету.

Доречно згадати, що постать опришка Туманюка змальована не лише в пісенній народній творчості. Так Михайло Ломацький, який перед Другою світовою війною вчителював у Головах і, очевидно, добре знав історію села і опришківства, уже після війни, перебуваючи в еміграції, видав у Мюнхені книгу «Опришківське гніздо» (про село Голови), а також повість «З глибини віків». Це своєрідна сага про Сапріянчуків-Туманюків. У повісті детально описано всю історію роду в п'ятому поколінні. Дивно, що жоден з Туманюків не мав імені Процьо, яке називається у всіх відомих співанках, але це право автора подавати імена своїм героям на його розсуд і бажання.

Цікавими є й інші факти, зв'язані з висвітленням опришківського руху в художніх творах. Взяти, наприклад, епізод визволення Дмитра Панипалєка-Василуковича і його товаришів з Кутської тюрми. Порівнюючи опис цієї події у Хоткевича і в Станіслава Вінченца в «Історії свободи або кінець опришкам», складається враження, що вона описана з розповіді однієї людини, або хтось у когось «підгледів» сюжет. В обох випадках – це є підтвердженням реалістичності описаних подій. В цьому і полягає цінність всього гуцульського циклу творів Гната Хоткевича: повістей «Камінна душа», «Довбуш», «Панипалєк і Туманюк», збірок «Гірські акварелі» та «Гуцульські образки», драматичних творів «Гуцульський рік», «Непросте» — правдиве відображення картин життя гуцулів, їх побуту, звичаїв, психології.

Актуальність ідеї, що пронизує цей цикл творів про Гуцульщину має велике значення в усі часи. Боротьба за свободу народу, гідність людини проти утисків можновладців, несприйняття як у Туманюка адміністративної сваволі перегукується навіть з сьогоденням.

Великим знаком питання позначені роздуми Проця Туманюка: «Думав Процьо виявитися месником за кривди народні як Довбуш, а виїшов собі звичайний рабунок».

Відомо, що Г. Хоткевич готував до видання збірку оповідань про опришків, але цього не вдалося зробити. Імовірно, що власне повість «Панипалєк і Туманюк» є частиною цієї збірки, про що свідчить галерея опришківських ватажків, представлена в цій повісті від наступників Довбуша до останнього опришка. І було би несправедливо стосовно них і автора не донести до читача їх образи, нехай і літературно обрамлені, але історично реальні.

Петро ПОНІПОЛЯК,
*викладач Міжнародного університету
розвитку людини «Україна»*


Гнат ХОТКЕВИЧ

Туманюки*

(Продовження. Початок у №1 за 2014 рік)

А

то все Туманюки нарobili. Властиво не Туманюки, а Кознеки. І не Кознеки, коли хочете, а волоські купці. Вони... аж треба спочатку знати, що то були за Туманюки.

О, то були славні на всю Гуцульщину люди. Не так обоє, як один — Процьо Туманюк.

Історія його опришківства чи то початків була найзвичайнісінька. Жив собі у Головах Сапріян-Туман. Газда поредний, було на чому господарити. І було у него три сини, «як три ясні соколи». Процьо — старший, Фока та Михайло. О, мав чім си пофалити старий Туман. Єк то у коледу си співає: «Ой, чім си пофалиш, есен місяцю...»

Дуби, а не сини. Особливо Процьо. Єк виріс на легеня, то був з него такий флекев шо раз. Високий та дужий, та красивий. Шепеляв трохи, але дівчата й жінки того не помічали.

Та що ж... Австрія як настала, то сильно почала вибирати рекрута. Немилосердно брали. Не то, що там брали за яким правилом чи законом, а так — кого попали. Брали дома, брали на ярмарку, в лісі коло роботи — словом, де лише знайшли підходящий матеріал, там і брали. Ну, а Процьо Туманюків був матеріал підходящий, то й черга на нього прийшла дуже скоро, як то в співанці співається:

Ой, гуляйте, легіники, поки веселі,
Бо упали з Коломиї карти написані.

А єк стали мандатори ті карти читати,
А в тих картах пописано в рекрути давати.
А вїт собі зібрав ровту, взев собі гайдука,
Та єк пишли та имили Проця Туманюка.

Ізловили по-негарному. Пішов Процьо на ярмарок до Косова, та й там собі ярмаркував, як усі хрещені люди. Коли весь ярмарок оточили десь сотнями двома чи більше жовнірів, смоляків,

пушкарів та іншої бранжі. Зчинився крик не-людський, бійка, бо не кожний давався зв'язати, як баран. І Проця схопили. Власне не на ярмарку, а на одній вулиці, як ішов уже з ярмарку на нічліг. І щастя чиєсь, що Процьо був без усякої зброї, бо коли би мав яку зброю — не один пішов би до раю привітного. Він і без зброї дав си ознаки, бо як почав місити ногами, кулаками, то добре намордувалися, поки таку сатану изв'езали.

А єк они го зловили, тугенько зв'езали,

Тай так его виріжели, докив облизали, — говорить пісня. Бо дійсно Проця погнали прямо до Коломиї. Односельці, що були на ярмарку в Косові, вернулися і повідомили старому Туману, що вже його синові далека дорога камінчиком брукована до самого Львова.

Заплакали молодиці, плачут дві дівчини,

А то взели Туманюка аж до Коломиї.

І дійсно плакали, бо такого другого молодця в Головах не було.

Але дівки поплакали-поплакали та й перестали, а ось мати плаче і не може перестати. Дивився-дивився на жінку старий Туман і вирішив рятувати сина.

Під піччю була у него бочівонька сороківець. Ніхто про неї не знав. Сам Туман носив завжди стареньку одягу — лиш до церкви вбирався краще. Худоби не тримав у селі.

— Аби ворогам очі не кололо.

Поклав собі зимарку високо в кичирі і там зимувал з маржиною. А вліті, як водиться, гнав і її в полонину. Продавав молочні продукти, приплід потрохи, мід. А стара лижники ткала, сукно піхала — це також йшло на продаж. Ось і набралось трохи сороківців за тільки років. Витягнув їх старий Туман. Не хотілося, та нічого не зробиш.

— Та же це за сина, — говорив собі і не жалів.

**Г. Хоткевич таку назву розділу повісті не давав. Зроблено це нами з наміру, щоб полегшити доступність сюжетної лінії до читача.*



Та все даремно. І гроші потратив, а сина навіть не бачив. Пани дуже лакоми на гроші і забрали все, а зробити нічого не зробили.

— Йкийс ти такий нещасливий, — сумно говорила потім жінка.

Гірко приходилось заробляти ці гроші. Не одне літо під голим небом з худобою перебув, в полонинах бідував, по ярмарках наштовхався, з вірменами наторгувався, заки цю копійку виторгував. Тай коло шерсті, коло молока наробився. Аби хоч яку користь з цього мав, або своїм дітям залишив, а то пани грішми вдавилися.

— Ає, и їм траба жити, — добродушно, але з глибокою іронією говорив Туман. — Та же вни ни орают, ни сіют, ни лижників, ни сукна ни роб'є, и дрива в місто ни возе, и маржину ни кутають, ліс ни рубають, дараби ни сплавляють, в Молдову на зарібок ни ходе, шкіри ни продають. Уни лиш ждуть рекрутації, як ми рокового ермарку у Вижниці, або як стариня Зелених Свет.

Так і вийшло. І Проця не звільнили, і гроші пропали.

А тим часом... В Коломиї діло відоме:

В Коломиї пани німці —

Ни нашої віри,

Вибрали ба й Проценка

До старшої міри.

Дійсно вже до старшої, бо вищого жовніра в регіменті не було. Австріяки — нарід щуплий, то аж збіглися дивитись на гірського великана.

Уни его, Туманюка, тай, ни обзирали,

Таки зараз му на плечі карабін завдали,

А карабін му завдали, куцу барву дали,

Ще й русяве волоссячко плечима спускали.

Кумедно виглядав з обстриженов головов гірський Самсон у тій куцій барві. Не знайшлося на нього підходящої одежі, все було вузьке, коротке.

У своїй убері Процьо виглядав імпозантно, красиво, все було йому до лица, особливо там, серед пейзажів гір, на тлі скал, смerek вікових і в звуках Черемошу вічного. А як візьме трембіту в руки, так саженив два завдовжки, то саме немов гірський дух вели канський — так дійсно таки було на що подивитися.

А в куцім жовнірським каптанику, вузеньких і коротких штанцях і кепці, що не закривала й половини потилиці, виглядав Процьо, як ощи-

пана курка. Смішно було дивитися. І всі сміялися. І Процьо сміявся. А коли, назбитки, узяв нахилився, а вузькі штанці репнули на самій поперечині, а що були на голє тіло натягнуті, то реготало все, що було доокола.

І над усім, як гоготання вигодованого степового жеребця, неслоя гоготання самого Проця. Бо він справді не журился анітрохи. Другі хлопці — а їх же набрали багато з усієї Гуцульщини — журяться, дехто і плаче навіть, співаючи:

А барточка на клиночку — карабін на столі,
А вже міні, моя мамко, тут віка і долі.

Процьо й гадки наче не має, що це ж вічна недоля. Жартує, сміється, других підбадьорює. Ходить поміж усіма у тому своєму блазеньському убранні, кумедії виробляє — взагалі дивиться на цю всю подію із своїм жовнірством, як на смішний епізод.

Правда, цей епізод грозив затягнутися. Бо як для самого Проця було ясно, що він ме тікати з тої служби вояцької, то так же воно було ясно і для всього його оточення, і Проця стерегли. У шеренгу його не поставили, бо він випирив з неї, та навряд чи міг би постигнути премудру науку витягання писків, рівняння й іншої солдатської муштри. То полковник узяв його собі за денщика.

Був то суворий чоловік, той полковник, любив субординацію, а Процьо її не знав. Ще не зародилось у нього ніколи й одного бажання, якого би він не сповнив. Ріс буйно, свобідно, майже нічого не роблячи. Хіба що часом ходив із маржиною полонинами, а то більше його робота була — узев кріс на плечі тай гайда у дебрі за звіринов.

І от тепер одягли його в не привичне і смішне вбрання, стій не так, як хочеться, ходи не так, як умієш, не засмійся, коли весело, не говори, не спи, не їж, відповідай односложно та ще й не по-християнському. За не сповнення субординації карав полковник і карав немилосердно, бо у нього крадіжка, вбивство і ще Бог знає що — то все були менші гріхи, ніж гріх проти субординації. Не було як того дня, щоби Проця не тягли до стайні, не розтягали на кобилі й не били.

Але стільки було заложено добродушності в цю гірську нетронуту натуру, що навіть се дике



обходження, голодівка й кпини з людського достойнства не могли Проця озлобити цілком. Він озлоблявся внутрішньо, але не на весь світ, а тільки на «панів», як він називав усіх тих, хто діставав чи правом загального устрою, чи правом грошей, чи ще яким не подарованим самою природою правом — діставав змогу насильничати, робити кривду комусь, взагалі йти незвичними Процеві шляхами первобутньої примітивної моралі. Думка про втечу була тим вогником, який йому світив і підтримував духа. Тому Процьо ніби зоставався веселим, бодай робив таке враження, особливо, коли зустрічався із своїми. Але втеча була зовсім не такою простою річчю, як то могло здаватись одразу і багато минуло тяжких днів, багато неспокійних ночей, перше ніж Процеві вийшла нагода накивати п'ятами.

Пісня, а їх про Туманюка зложено було не одну, скорочує побут Проця у війську. Якщо вірити співанці, то

Процьо молоденький вин ни зажурился,
Комісного того хлібця вин ни поживився...

Тобто ніби не вспів навіть гаразд наїстися солдатського хліба. А ще одна співанка так прямо каже, що Праць «за дві, за три годиниць в хаті учутивси».

Але що ж...

Жива дійсність не завжди ходить шляхами пісні, і не раз випарили Туманюка різками, закім він зміг утекти. І ще треба було зачекати — так розум наказував, але Процьо вже стратив терпець.

А тут ще такий випадок.

Серед жовнірів, в гуці яких колотився Процьо, гуцулів було мало: військова влада притримувалась тактики роздроблення національних груп і розкидувала їх по різних місцях. Але все таки тут, в Коломиї, залишилось декілька гуцулів. Серед них був один молоденький хлопець — власне той, що плакав, згадуючи в піснях свою матінку.

Щуплий він якийсь був, печальний. Сидить собі завжди один, ні компанії не водить, та все думає свою скорботну думу.

І ось одного разу сидить він, як звичайно самотній, та й гадаючи, що ніхто його не чує, наспівує сумну пісеньку.

Процьо зайшов ззаду і хотів, жартома, наля-

кати. А потім, вслухавшись у пісню, зупинився. Спочатку мало міг розібрати. Уривки якісь, але навіть у тих уривках відчуває Процьо запах рідних гір:

— Мут всеночки наставати... зозулька кувати! — співає гуцулик, а Процьо фізично відчуває запах полонинських трав, звін коло кола, співаючий хід отар. Щось стискало серце... Так би й полетів у рідний край. Лиш один би раз глянути на лінії вершин Чорногори, напитися води з гірського потоку, скупатися в туманах зворових... А гуцулик співає. Співає якусь таку пісню, якої в Головах у себе не чув.

Ось летіли два соколи з чужої сторони,

Посідали на еворі, на широкім поли

Звієлиси бійні вітри, евірем кенули.

Соколи си издоймили, за Прут полинули.

Хлопець побачив цих соколів і почав їх розпитувати про рідний край, не так про рідний край, як про свою милу. Видно автор пісні теж був у солдатах і, не мав інших вісників крім соколів.

А ти, сивий соколику, високо літаєш

Скажи міні вірну правду – де милу здибаєш?

Сокіл відповідає по вірній правді, але ця правда тяжка.

Повім, повім вірну правду, лиш невеселую,

Твою милу чорнобриву, повели до шлюбу.

Почувши таку новину, легінь лишає все і летить додому. Прибігає і бачить, як його мила «межи друженьками, ек той есний місяченько мижи зірочками».

Хлопець вривається в барвистий весільний натовп.

Добрий вечер, моя мила!

Чи князя ни мала?

Ек уздріла легініка,

Праву ручку дала.

Добрий вечер, мій миленький!

Де сми ті ни ждала.

Процьо дальше не слухав. Співанка зробила на нього особливе враження. Раптом йому прийшло в голову, що слізливий гуцулик напевно також мріє про втечу. Адже залишив дома таку ж милу і рветься тепер до неї всім своїм еством. Отже, обдумує втечу. Але він не розуміє, як слід втекти. Його однаково спіймають. А якщо і не спіймають, то ще гірше – пильність начальство



посилить. Словом, загородить гуцулик Процеві дорогу. Ні. Не можна до цього допускати. Процьо вирішив не ждати, а йти напролом, надіючись на свою силочку, вихопився з неволі нахабно: був на ринку — і на виду у всіх розкидав солдатів, що кинулися були його ловити, одному дав так кулаком, що той повалився, у другого вирвав рушницю й проколов його багнетом, а сам скільки духу, погнав у гори:

Ой, ек вийшов на риночок, всі варти розтрутив,

А саменький, молоденький, у горішне рушив.
Але иде, зустрічеї та бо и два люде,
Ци права ми доріженька у Голови буде?
А сонечко шіни зийшло, та й місяць ни зайшов,
Уже Процько молоденький
в Перехресне прийшов.

Ну що ж... однаково життя дома вже не могло бути. Насамперед вістка дана з Коломиї наказувала місцевій владі заарештувати Туманюка.

Більше — було навіть вислано спеціальну команду, яка розположилася по всьому селі й нишпорила. Не нахильний був Процьо до турботного опришківського життя, більше до смаку були йому спокійне набуваннечко вдома, але обставини пхали його на невластиву й лиху путь.

Він і сам бачив, тай батько, і навіть мати говорила, що дома сидіти не можна. А коли питання про відхід стало руба, вияснилось, що Процеві потрібно йти не самому, а з братом. Адже Фока уже догонить старшого брата. Не сьогодні-завтра заберуть і його в рекрути. Добре, що Проця не загнали далеко і була можливість втекти, а, якщо, загонять в таке місце, що звідти і дороги не знайдеш? Ні. Краще не чекати біди, а забратися по-доброму, по-здорову зараз. Так і вирішили на сімейній раді, так і зробили. Пішли брати з батьківської хати. На плачах та сльозах.

А на другий день, як тільки вони пішли, в село налетіла військова експедиція. Її функція визначалась, як карна: загін йшов з села в село, ніби то розшукуючи дезертирів.

Ой, вийшли из Коломиї
Та вісті сумнії.
Вийшли в гори з Коломиї
Жовніри кіннії.

Ой, зачели уни в горах
Людей катувати,
Та зачели скрізь-усюди
Туманив шукати.

В Головах загін поселився надовго. Не маючи можливості схопити синів, забрали старого Тумана, зв'язали, як страшного злочинця, і погнали в Кути.

А то вийшли ти жовніри
Єли воювати.
Та не могли Туманюків
У руки дистати.
А ни могли вни дистати,
Шо кому до того.
Та дистали за два сини
Тумана старого.
Ой, ек его таже взели,
Тугонько з'езали.
Тай зачели провадити
Долив облазами.

В Кутах також стріли старого, як закоренілого злочинця. Наділи кайдани, приковали ланцюгом до важкої лавиці — застосували систему залякування. Але старий, треба віддати йому належне, стійко переносив всі ці негаразди і тишився думкою, що він терпить заради своїх синів.

Ой, вид ранку до вечора
До Кутів пригнали,
Тай там его уковали
Ланцюжком до лави.
Туман сидит, Туман сидит
Без жадної вини.
«Але це міні дурниці —
Це за рідні сини».

Зрештою, арешт Тумана мав скоріше економічне ніж політичне підґрунтя: коли він дав кому потрібно і скільки потрібно, то його випустили на волю, хоча і не зразу. Сирий каземат шкідливо відбився на здоров'ю старого — так заплатив Туман за синів і грошима, і здоров'ям, і розоренням господарства.

II

По відході з рідної хати Процьо довго роздумував — куди дітися. В опришки йому все ж таки не хотілося йти, і він скерував ступні свої в Молдову. Там наймився робітником до одної бага-



тенької вдови та й служив собі спокійно. Це було, звичайно, не те, що вдома, в ролі господарського сина, але все ж таки було багато краще, ніж солдатська неволя.

Так, можливо, воно і йшло би собі даліше. Старий Туман, можливо, перевів би сюди частину худоби для сина, купив би собі Процьо ділянку землі і господарював би потихеньку, як і всякий порядний християнин. Але доля повернула інакше.

Між тією частиною Молдови, де жив Процьо, і рідними його місцями існувала безперервна і достатньо регулярна циркуляція живих сил. Таким чином Проця досить скоро повідомили про те, що його батька арештували, довго тримали в Кутських казематі, підірвали йому здоров'я, зруйнували господарство, так що тепер про купівлю землі не могло бути мови. Попереду перспектива вічного заробітчанства. Процьо розсердився. Не за себе і не за своє майбутнє — так далеко він не заглядав, а за батька. В цих сталевих грудях горіла велика любов до батька і матері. І коли Процьо довідався, як мучили його батька в тюрмі, кров прилила йому до голови, і ним оволоділа безмежна жадова помсти:

— Хочуть мене пани карати, але я їх періж покараю! И дедю їм згадаю!

Це вирішило кар'єру Проця. Звичайно, не одне це.

Імовірно, взагалі десь там внутрішньо відчувалась визначеність, що бути Процеві в опришках, але він цього не усвідомлював. Усвідомив тільки тепер. Тай весна наступала — це також потрібно враховувати.

Сказав братові. А Фока що? Він взагалі не любитель був думати. Для нього було спідручніше, якщо хто за нього подумає, а йому тільки накаже виконати:

— Пиди виверни дерево з корінєм»

Піде і виверне. Не нагородив його Господь здатністю мислення, але силонькою не обділив, гріх сказати. А тому, коли Процьо сказав братові про своє рішення йти в опришки, Фока і не здивувався, і не суперечив, і не погоджувався, а просто сприйняв це як справу вирішену. Йти в опришки. Гаразд. Не так легко було це для Проця, йти в опришки... Сказати просто, а ось як

здійснити? Як це, власне кажучи, робиться?

Найпростіший спосіб — це з'явитись до когонебудь з отаманів і запропонувати свої послуги в якості опришка. Але... виявилось, що в душі Процьо дуже гордий. Видних отаманів нібито на цей час не було. Швед закінчив свою кар'єру, а ставати під бартку якого небудь дрібного підприємця Процеві не хотілося. А як братися самому? Немає науки, немає практики. Тай людей немає. Процьо та Фока, Фока та Процьо — це не діло.

Думає Процьо, думає та нічого не може вдумати.

А у тої вдови, у якої служив Процьо, батракував ще один хлопець, сирота. Згадав про нього Процьо і подумав: а що як би його запросити? Ось було би вже троє. А там четвертого когось підшукати — і на перший час буде досить. Надумано — зроблено. Почав Процьо обробляти свого колегу.

— Та шо ти собі гадаєш... ти подивиси лиш ек тяжко приходици тобі тут гарувати... бідувати, і наперед тобі ничо ни світит, окрім нужди... Ідїм з нами в Лядщину... Зробимоси опришками... нараз розбагатїєш... фанте собі справиш йкес май крашше...

Але тоти Туманюки

Добре си сховали —

Пишли в світи на Молдову,

Й перезимували.

А ек уни на Молдові

Тогди зимували

Хитро слугу молдавського

Собі підмовляли.

«Ек ти, слуго, кежко служиш,

Та й насправді робиш,

Йдикю, слуго, ти из нами

На родину в здобич»...

Не умів якось Процьо особливо складно говорити і, зпочатку, непереконливо в нього виходило. Але цей самий «молдавський» слуга виявилось був дуже простий і податливий хлопець. В його свідомості опришківство теж було свого роду службою, а бідному чоловікові де би не служити — то служити. Лише природжена його м'якість характеру ще трохи відштовхувала його від цього ремесла, Бити, вбивати, проливати кров. З одного боку якось не зручно відмовляти



таким добрим товаришам як Туманюки, а з другого...

— Ше сам пропадеш... — сором'язливо червоніючи говорив він.

— Ади, дурниці! Хіба всі пропадають? Це кому сужено. Єк тобі сужено, то хоч в тридцять пивниць спречси, а однако тебе найде. А єк ни сужено, то лізь в саму ватру, и ни одна волосинка тобі ни згорит.

— А єк того знати? — з тою ж сором'язливістю запитував молдавський слуга. Він думав, що всезнаючи Туманюки володіють і цим даром — точно визначати майбутнє.

— Знати... Знати, браччіку, ми ни годні. Та траба пробувати.

Так раз, так два, так десять — і на кінець кінців переконав таки Процьо хлопця. Ось у Проця уже двоє! Тепер би ще одного та й буде.

Четвертого вирішив Процьо добути, треба сказати, досить оригінальним способом. Жив собі в Жєбю-Магурі селянин Фотюк Семен. Колись, починаючи господарювати, позичив він у старого Тумана сорок талерів. Процьо, власне, не знав чи віддав Фотюк борг, чи ні. І вирішив — піти до Фотюка і вимагати сплати.

— Або йди з нами на грабунок, або виддай гроші вже.

Грошей, напевно, у Фотюка не буде, — і він, як кажуть, вільно-невільно мусить стати ось цим самим четвертим.

— То хлопец трібний. Хоч ни знаєт звичу, але трібний, — упевняв Процьо брата таким тоном, ніби він виріс у тому «звичу».

Такий був хід думок Проця, а тому так мало си стати. Рішення відбулось і одної прекрасної ночі всі троє рушили в Лядщину. Пропонував Фока для початку пограбувати свою господиню, але Процьо рішуче відхилив цю пропозицію.

— Чомунь? Та же однако... — байдуже говорив Фока і посіпував носом.

Ось з такими силами оголосив Процьо Туманюк-Сапріянчук війну цілому класові панів. Більше, правда, надіявся на свою бартку. А бартка була у нього особлива: як вдарить у дерево, йде бартка немов у масло. Процьо приписував це особливим властивостям сталі.

Армія Туманюка взяла дирекцію на Жаб'є-

Магуру. На наступний день були уже у Фотюка.

Прийшли, привіталися. Дивиться Фотюк, що брати щось наче у свято. Семен зустрів жартом:

— А ци ни мали бесте роботи икої коло хати, аби ни лешувати так чужими селами?

Фотюк знав, що Туманюкам ніяк газдувати, знав — дорога їм одна в опришки, а про то говорив так, от аби говорити. Догадувався за чим прийшли — певно вимагатимуть грошей. Так і сталося. Процьо заявив, що йому набридло більше чекати, що от він чекає вже стільки часу, що у нього терпець урвався.

Фотюк пробував було викручуватися й казав, що він не винен. Він носив гроші, гет усі цілком, але щож, як Проця ни було, батька ни було — кому віддавати.

— Ий ни крути, Семене! Никуда ти ни ходив, жадних грошей ни носив, але я ті ретенно кажу — без грошей я видси ни пиду.

Семен божився, що він віддасть, скоро віддасть. От лиш заробить і віддасть!

— Ни бреши, Семене! Де ти годен таку суму заробити. Таже то ни фіглі лише сорок талерів. Та їх ни заробиш и за рік. Хіба би я тобі порадив зарибок...

Аж тепер Семен догадався по що прийшли Туманюки. Сказати правду, зразу він измьик. Як не-як, а був газда, хоть поганенький.

Прада... був випадок... один раз. Це були часи, коли ще розряд так званих «домашних».

— Він удень собі працює, а ввечері — волосся під шапку, сажею вимастився — і гайда в опришки, — говорилося про таких. Ці суб'єкти стригли волосся знизу, а на тім'ю залишали так. Йдучи на грабунок, піднімали волосся, збирали в жмуток і зв'язували зверху на тім'ю.

Зверху натягне шапку — ось тобі і готовий жовнір-дизертир, опришок. Обстрижений! А повертався з нападу, волосся на тім'ю розв'яже, спустить знову на плечі — і знову селянин, як усі. Такий був і Фотюк, Але основним своїм заняттям рахував все ж таки газдування. Гордо величав себе газда і на пропозицію Туманюка відповів відмовою. Кидати все й іти у талан у чорний опришківський було таки якось лячно. І Семен поставився до пропозиції негативно.



— Я в гайдамаки не пиду, — заявив твердо.
— Бити та стріляти ни моя робота. Єк будете правити з мене гроші — йду запозичити грунт, тай вже.

— Про мене, — флегматично відповів Процьо.

Семен крутився по хаті. Запозичити грунт — це ж все одно, що продати. А то й гірше. Але як не як держав марку.

— Бити, рабувати — то ни моя робота! Єк вам траба гроші, то я продаю грунт.

— Про мене, — ще більш флегматично відповів Процьо, виймаючи з пазухи флящину.

За якийсь час уже Семен із Процьом цілувалися й величали один одного побратимами. Семен казав, що він не від того, аби піти попробувати щастя, але його тримає жінка. І ни вмирає, браччіку, і ни одужує. А єк єї Господ-Бох приберет — отогди я буду вільний козак!

О, це вже була перемога Проця! Починалось все вдало — і Процьо поражував це добрим знаком.

І не помилився.

Навіть не чекав, що все піде так легко!

Два-три вдалих напади в цьому першому чотирикутному складі — і ім'я Проця почало перебігати з уст в уста, а під його бартку самопливом почали збиратись люди.

Показалося, що охочих є багато, треба лиш свиснути. Коли показався Процьо в Головах — то з самих Голов міг уже набрати добру партію. Бо там нарід був дуже гарячий, до бійки охочий, а не було такого організатора, щоби міг і хотів зібрати тут братію до купи.

Прийшов Плескун Козьмивський, бо то уся родина були опришківська Козьманів: ото Ціличук Козьмивський, що ще з Шведом ходив; Грицьо Козьмин теж, Ребий Козьмивський, якому й ім'я мало хто знав, що він Яків. А то все Ребий, та й Ребий. То була люта бестія. І сторожкий такий сохтівний: вже ніколи близько до себе не підпустить — чи знайомий, чи незнайомий — все одно. Ходив завжди озброєний до зубів, особисто так ходив.

Раз він ішов назад хат — вулицями ни ходив. Штуц на плечах, бартка в руці, а за ременем ножі й пістолети. А Федіше, отой Ковбаснюк,

вийшов із сином, хлопцем Федором. Бачить Федіше, що є в Ребого скруток тютюну за ременем та й каже синові:

— Зараз буду просити у Ребого титиню.

І як наблизився Ребий, то Федіше каже:

— Ий, браччіку! Дай-ко міні титинцу.

Ребий блискавичним рухом вихопив скруток з-за ременя й протягує:

— На!

Федіше підскочив, а Ребий як махнув барткою, мало не стяв Ковбаснюкового. Аж свиснула бартка мимо вуха. Синок, отой Федора, аж обімлів зі страху, а Ребий крикнув:

— Ни ближси д мині! Я ни знаю икої ти гадки. Ми мусимо кожного сокотитися.

Та кинув скруток на землю й пішов собі далі. І це так на знайомого. А як би на чужого, то, певне, вже не промахнувби. Отакий був Рябий.

Пелех іще ходив, теж був із видних опришків. Макогін, що скінчив потім життя так випадково й гупо. Та мало хіба! Отже, не мав Процьо великого клопоту зібрати ватагу і якоесь так одразу вийшло, що не був він у підручних, а став ватажком. Сила його, зріст, відвага, ненависть до панів замінили йому стаж. І діяльність його теж визначилася зразу: він ніколи не брав нічого з мужиків, тільки — з панів, коршмарів та великих купців. І особливо не любив адміністрації всякого роду. Всі адміністративні особи, на думку Проця, займалися тільки тим, що накладали податки на хлопів. Отже, філософія Проця була проста:

— Отож, пани штиги (Процьо замість р вимовляв г) шкіги дегут усе з хлопів, а ми будемо бгати податок з них.

І брав. І то так сміло, відважно, що скоро його ім'я загриміло в усій околиці. Але щось благородне було заложене в душу цього Проця. Здоровезний, аж страшний на погляд — він був посуті надзвичайно добродушною людиною. І то була просто гримаса сучасності, що він потрапив у опришки. Тай тут він умів лиш так себе поставити, що і страху на всіх панів нагнав, і дисципліна в його ватазі була, і в той час Процьо ні разу не обросив своїх рук людською кров'ю. Ніби сам по своїй охоті. У боротьбі за життя, коли кругом обскочуть пушкарі, коли або ти



мене, або я тебе, — ну тут уже траплялось усяке, але так, щоби прийшов Процьо до пана і взяв та вбив — ні, такого не було.

І особливо делікатність проявлялась відносно жінок і дітей. Коли насакував на панський двір, — то насамперед заспокоював переляканих жінок.

— Та не бійтиси, саракі, вам ничо ни буде. И чоловікови твому я ничо ни зроблю — лиш зв'єжу, аби си ни кєвав пусто дурно та ровту за мнов ни збивав.

Говорилося це якимось спокійним тоном і вимовою. Жінки починали вірити цьому сильному, хоч і страшному чоловікові, що їм нічого не буде. І дійсно, ніколи й нічим Процьо не образив ні одної жінки. Процьо міг би скористати з права сильного. Часом траплялися такі красуні, що кров бухала легінікові до лица при одній думці, що міг би цією красою володіти як хотів — і ніколи не пішов за тим покликом плоті, завжди вмів повз держатися, хоча загалом любив забаву з жінками.

Або такий випадок. Був у Головах такий собі Палій Палінюк Шекерек. Він якось не пішов газдувати так, як належно, а узяв си до прахтики, попросту — шинкарювати. Хату мав на самім убочю й так поставлену, що до неї трудно було підійти непомічену. Це було надзвичайно вигідно для опришків, і тому вони тут перебували водно. Тай атмосфера була якась своя, питоменна — не було тих Янkelів, Шмулів і прочіі братії — то хрестенинові було йкос у тім своїскішше. А ще до того син Паліїв Олекса добрий майстер був у скрипку грати. А головно — невтомимо. Цигикає собі тай цигикає і не було такого, що би його переданцував. Заходив сюди, очевидно, й Туманюк — побаювати після доброї здобичі, набутиси. І шинкар йому подобався: такий же веселий, омічний — під пару Туманюкови. І поспівати, й пожартувати — и на все. І от якось так вийшло, що посварилися Процьо з Палієм. Властиво осердився один Палій. Бо Туманюк часом умів бути гострим на язик і раз, під п'яну руку, почав висміювати Палінюка. Той теж не був твезезий і близько взяв до серця ті насмішки. Почув нараз у собі гідність господарську.

— Ти, опришку, еден! Шо ти міні у хаті у мої

сміхи робиш! Я є газда на своїм ґрунті, а ти опришок, гайдамака, є... твою псом маму.

Процьо реготав.

— То ми газда. Та я сгав такими газдами. Я всий твий маєток отут в чересі ношу!

Слово за слово — і вже таке, що й битися.

Паліюк кричить:

— Ти опришок? Я тебе извежу та й до Кутів видвезу.

А Процьо надіється на свою силу й регоче. Вибіг Палінюк із хати, покликав сина Олексу. А Олекса не хоче йти.

— Та я ни пиду. То ви з злости.

— А тобі кау йти, бо й тобі голу здойму.

Озвірів Палій. Як труснув сина за сорочку, тай сорочку порвав. Нічого Олексі робити — треба слухати дєду. Палій підбив плахою двері, а сам у віко прямо вниз головою. Олекса за ним. І як там уже вони удвох брали Проця, то вже не знати. Дужий був Проценько. Терьх кінський брав на бартку й ніс і десять і двадцять верст. Але ж бо й Палінючок мав у руках силочку видно, бо за поміччу подужали удвох Туманюка. Відев, і синочок був нівроку.

Процьо обідраний, покервавлений лежить на долівці і мовчить. Хміль із нього вискочив, а все ще не вірить, що Палій буде спроможний на такий учинок, як видати опришка властям. А Палінюк теж передраний весь нічого не тямить у злобі. Ходить, обтирає кров то там, то там і кричить безсв'язні якісь слова-викрики. Олекса побіг закликати кого із сусідів, щоб ішли ратувати Туманюка, але ж то далеко. Поки добіг до першої хати — то вже... А там нікого нема з хлопів дома.

Побіг далі, а тим часом Палінюк у злобі, у нестямі звалив Туманюка як колоду на коня й пігнав. А, ідучи селом, кричав на всю вулицю:

— Опришка везу! Я му покажу! Я їх усіх похапаю ек курет! Най зи мнов ни хто ни заходит, а насмішкуватиси из мене я никому ни дам!

Дехто пробував його зупинити, намовити:

— Палійку, лишіть усе. То у вас горівка говори, а переспите — мете шкодувати!

Але Палій нікого не слухав, привіз до Кутів Туманюка і здав до поліції. Там, очевидно, зраділи дуже, що вдалося таким дешевим коштом упіймати такого відважного опришка. Палінюкови



подякували, порадили переловити й інших, що він по-п'яному ділу обіцяв. Туманюка забили в кайдани, а Палійко пішов собі додому. Правда, невесело було йому, коли прочувався й освідомив собі, що наробив. Мало того, що гризло сумління, але ще міг сподіватися й помсти від Туманюкових побратимів: прийдуть серед ночі ватагою цілою, що ти їм зробиш? І вб'ють. Тай морально доводилося терпіти, бо селяни ніяк не похвалили Палієвого вчинку:

— А що, Палійку, котюгарити зачив-єс? А кілька тобі пани заплатили, за Процеву голу?

Навіть діти з-за вориння дражнилися й пускали навздогін образливими дотепами. Але тож діло зроблено й поправити його не можна. Очевидно було для Палінюка, що Проця повісять. При одній думці про те солоно ставало у роті Палінюкови.

Але з Процем не було так трагічно. Він посидів кілька днів – вивчив обстановку. Переконався, що все в руках Фішера: захоче — випустить, захоче — на шибениці повиснеш. І от раз, коли Фішер обходив казні, Процьо шепнув йому:

— Хотів би из вами заговорити шос.

Фішер уже знав, що значать такі слова й навіть що вони говоряться. Він давно вже на них чекає й дивується чому Туманюк так пізно почав. Викликав Туманюка офіційно до канцелярії й коли zostалися самі, просто спитав:

— Скільки можеш дати?

Туманюк назвав солідну цифру.

— При собі?

— Ей, де би, пане начальнику, тільких сумий з собов носив. Маю в полонині у буці.

— А як я тебе випущу, чим заручиш, що принесеш?

Туманюк випростався:

— А моє слово то вже ничо не вартует?

Це було сказано гордо. Фішер подумав-подумав:

— Добре. Але я тебе не можу випустити зараз, бо було би помітно. Я притримаю тебе у катуші ще... ще місяців три. Це так мені треба для моїх обрехунів. А потім пуцу й подивлюся, яке у тебе слово. А як не додержиш, то вдруге піймаю – ну тоді вже держись Туманюку.

— Добре, добре, пане начальнику. Ми ваші,

ви наші.

І сидів Процьо три місяці. Співав собі у катуші. Водили його ніби на допити. А потім випустили. Навіть рушницю, що з нею Паліюк доставив Проця до арешту було віддано Туманюкови — такий чистий вийшов Туманюк із арешту. Слідство нічого не показало. Зітхнув легоньки Туманючок, вийшовши на свіже повітря. Усякому сидіти в катуші трудно, а гуцулові втричі. Бо він звик дихати чистим, як кришталь свіжим повітрям, його легені вбирають у себе тільки найкраще і дихати смородами арештантської казарми, щохвилини, щосекунди затроювати спаскудженими газами — це не переносимо.

Але куди ж подався Туманюк? Не додому, а прямо до Палінюка. Оце розіграється останній акт драми — помста гуцула. Бо гуцул образ не дарує – та ще таких. За одну похвалу на опришків звикли вони тяжко карати винуватих, а це ж таке, про що міг Туманюк і смерть пожити. Добре, що так обернулося ліпшим боком, а могло і не так вийти: міг таки свобідно повиснути Туманюк десь у Кутах на Горбі.

Палій саме молотив на Кичирі. Глип, а то йде повільною ходою Туманюк. І рушниця за плечима. Дарма, що дужий був Палінюк і смілий, а зблід. Затремтіли руки, мало ціпа не випустив. Але перемигся, молотить далі. Враз примирився зі смертю — чув, що її заслужив. Процьо підійшов, привітався. Палій відповів крізь зуби. У грудях було одно почуття: чому не стріляєш.. Бий вже одразу, не муч... А сам не перестає молотити.

Дивиться — знімає Процьо рушницю з плечей. Одна була така хвилинка, одна секундочка, що хотів махнути Палій ціпом так, щоб трахнути по голові Тумана й розчерепити, щоб не встиг вистрілити. Але в русі, яким здіймав рушницю з плеча Процьо, не було чогось. Блискавично це відмітила свідомість Палія — і він молотив далі. Туманюк припер рушницю до плота.

— А ци маєш, браччіку, другого ціпа? Поможу ти обмолотити.

Палій кивнув головою на запасного ціпа, що лежав поблизу. Процьо взяв, поплював у руки.

— Ех! Давно не молотив сми! Ше, ек у деді газдувавсми.



Звився ціп у дужих руках, заляпали бичі по снопах. Один ударить, а другий поправить, що аж дим із колосків летить. І молотять так до вечора. Ні слова! Процьо про своє ув'язнення, про свою кривду. Ні докору, ні навіть згадки. Мовчить і Палій у душі...

Спочатку лють свою збирав — чого воловодити? Бий вже одразу. А потім чує, що добродушно говорить Процьо, починає матерії все такі нейтральні, спокійні — і розтопилася душа Палінюкова. Сором заляв йому душу, не зведе очей на Проця. Чи впасти перед ним на коліна, чи щось інше робити. Але мовчить, зрідка відповість, що треба. Та вже, як стало темніти, хряснув Процьо в останнє ціпом.

— Но, годі! Тепер, давай, газдо, вечеріти.

Кинув і свого ціпа Палій, дивиться на Проця, а в самого — на що був кремезна людина, а в самого сльози на очах.

— Процьо... тільки й вимовив і кинувся в обійми Туманюкови. Запросив до хати. Що було найкращого, все виклав на стіл, Олексу закликав грати. І пили, й гуляли, аж земля дрижала. Не міг нічим наситити Палінюк своєї вдячності і все кидався цілувати Проця. А той тільки посмішковувався:

— Но-но. Я ті ни дівка.

І набувалися там аж до передднинов. Потім трохи оди спали до днини і на другий день розійшлися. А перед тим говорив Палійко Туманюкови, і то вже не по п'яному, а по-тверезому.

— Слухай, Процьо, що я ті искажу. Видтепер не матимеш ти щирішого побратима собі ек я! Скажеш у воду за тебе скочити — скочу, скажеш у вогонь — скочу. Скажеш руку правицу видрубати — відсічу. Оце моє слово тверде аж по смерть.

А Процьо сміється. Усе він із смішком.

— Но-но... Мені гуки твої не тгеба, а ек шос стгабуєт си, я до ті пгйду.

— Прийди. І ше раз ті кажу: шо звелиш, усе зроблю.

І то не були слова. Гуцул і у вдячності міри не має. Це мало, що прощалася Палінюкови його тяжка провина, але ж бо приверталося поваження сусідів, приверталося нормальне життя в селі, а не паразитування, прокляте існування істоти, яку кожен може зневажити і навіть знищити.

А щоби реальним чим віддячити ся Процеві й то зараз, у цю ж хвилину, щоб розгрузити хоча трохи душу, привалену такою великодушністю Проця, Палінюк заходився робити зимненик під хатою. І так мудро ізробив, так зумів замаскувати вихід, що міг спокійно закликати Проця на зимівлю. Так і зробив. Восени, коли вже кінчився сезон опришківський, каже:

— А но-ко йди суда, Процьо, я ті шос покажу.

І підняв самий поріг у хаті, від нього дошку — й поліз у ту діру. Процьо за ним.

У землі вирито було кімнату, вимазано глиною, навіть віконечко зумів так приробити Палінюк, що його жодним побитом не мож було помітити, а прецьинь давало хоч і скупо трохи живого світла.

— Оце твоя хата, Процьо. Я знаю, шо тобі кежко зимувати середь полонин. Можеш упасту у дідьчі руки. А тут тобі буде безпечно.

І Туманюк перейшов сюди. Ні слова не сказав. Не заперечував навіть, шо от, мовляв, продав ти мене раз, то продаш і вдруге. Спокійно вручив своє життя людині, що так важко його скривдила — в не завівся на тому.

В земненику Палінюковому був безпечний. Раз те, шо Палінюк взагалі оплачував добре кутську поліцію, щоб вона у випадку чого не дуже-то пильно шукала, а по-друге, хоч би й шукав хто добре, то, дійсно, трудно було би знайти. Мало того, Процьо на перших порах проте навіть не знав, шо Палій зробив другий земненик у дворі на своїм обійстю. І зробив так, шо він ніби й був прикритий, але його легко було знайти: накидав купу дров просто. Це ж уже й дурень знає, шо під дровами можна шукати? І в тому другому зимівнику Палій завжди підтримував такий стан, ніби тут жила людина і тільки от-от недавно вийшла. Недоїдений шматок кулеші, онуча кинена ніби недбало, постіль ще придавлена тілом — все це мусіло казати, шо тут дійсно була людина, але втекла. І коли би прийшли ровти і почали шукати не на жарт, то знайшли би оцей земненик, переконалися би, шо була пташка у клітці, але вилетіла і, очевидно, облишила би дальші пошуки. Процьо зостався би живий, ну а Палінюк... якось би викрутився. Отакі то були Процьо Туманюк-Сапріянчук і Палінюк.



Ш

Таким чином, власне кажучи, тільки з цього місяця, починається наша розповідь.

Їхали волоські загірські купці до себе додому з хлібом. Десь долів накупили хліба. Караван був сильний, то ж їхали й нікого не боялися. Стали попасати на Просічках, коло Козьмів і пустили коні на Козьмівську царинку. Вибіг старий Козьма, батько ніби. Скричав:

— Шо ви робите сякі-такі? Та же то трава!

А вони сміються. Справді – хто їм що робить.

— Ти, — кажуть, — діду, не кричи й не пуджій. А як ще будеш тут викомарювати, так тебе самого арештуємо і межі коні прив'яжемо. Старий розсердився не на жарт:

— Ну, чекайте ж, так і так... Мете памнетати!

Волохи сміються. А потім, на збитки вже, повіривали кіле, кицьки порозкидали, за ворітниці розметали – гет чисто зробили на тім місці, де було ворине. Потім зібралися й пішли плаєм уверх через Скупову на Шибений. Козьма прибіг додому розлючений. Накинувся на синів:

— Ви такі-сякі, сидите, ничьо ни знаєте, а там волохи нам усю траву витолочили, ворине розметали, знищили все.

Зачепило за серце Козьмі. Ну, пасти — це ще діло таке. Трапляється. Річ світова. І я у тебе, може, попасу коли. Але вивертати вориння, робити умисне капость — це можна вже тільки на сміх. Ну, а сміятися з себе опришок не дозволить нікому. Побігли дати знати Плескунові. Плескун пішов до Цілинюка-Ребого і з ним разом подалися до Туманюка. Розказали йому як волохи потолочили траву, у насмішку повіривали ворине, взагалі багато наробили шкоди. Але шкода, дідько її бери, а от, що сміялись і видимо сміялись...

— Шо ви хочіте? — запитався Туманюк.

Подогонити тих волохів та заплатити їм добре, аби знали, ек людем збитки робити.

— Видобрати у них хліб за кару.

Проць подумав. Йому, як гуцулові, було образливо, що якісь там купці мало того, що йдуть нашим селом, ніхто їм нічого не каже, але ще й сміються із нас. У нашім же краю нас мішкувати-ся? Але аби щось і зробити, треба сили. А чи ця

сила захочевилізати з-під теплих кожухів та гнати десь на дитьчу маму за якимись волохами та ще за чужу кривду?

Все це обдумав Процьо й каже:

— Треба си порадити з хлопцями. Скликайте хлопців до мене суда.

Козьмі не треба було двічі говорити. За який час по всьому селу було чути характерне фуркання у жмені: «угу, угу». Це був загальновідомий опришківський склик. І кожде це знало.

Не один газда, зачувши цей призивний голос, посміхаючись казав жінці:

— Вже опришки си скликают...

Жінка, вгадуючи таємну думку, кидає:

— А й тебе кортит? Сиди ліпше в хаті, бо й голу ті провалю, ек меш...

Під вечер збіглося до Туманюка душ тридцять. Не все то були уставлені опришки, були і такі, що якось вимкнулися від своїх жінок, аби й сіно було ціле й вівці ситі.

Рада була коротка. Хлопці засиділися, й куди не піти, аби піти. Козьнеків усяке знало, кривду їх сприймали як свою. Процьо ще й так ставив питання:

— То вни у нашім селі таке зробили? А у других?

— Та же, де йшли, то скрізь кривдували людий.

А що Процьо вважав себе до деякої міри особю, що дає відплату за провини проти людей, то він і тут так поставився: відомстити волохам взагалі за кару, які вони виробляли людем.

На тім і стали. Велено було розійтися, узброїтися, взяти трохи харчу.

— Лиш небагато, бо решту заберемо у волохів.

А як лише сонце трохи з півночі — йти на певне місце, де зібратися всім і тоді гнатися.

Опришки розійшлися, а Процьо до Палінюка. Сказав йому в чім річ, а потім:

— Мут за нами ровту гнати. Дуня відев?

А Дуня був отаман пушкарів у Дідушковій Річці, тобто у селі найближчим до Голов. Але Палійко, мабуть, щось знав, бо посміхнувся:

— Чого си смієш?

— То, може, ни Дуня ме бігти за вами.

— А хто? Бирше тут в горах нікого нима.



— А, може, би си й найшов.

Проць подивився боком на вориння. Чого, мовляв, загадками говорити? Кажі прямо.

— Є новий атаман на Перехресному — Уласій Швед си називає. Не мав ще проби, ек ловити опришків. Я так кімую, шо му дадуть на тобі ту пробу, аби велику рибу видразу имив.

А Туман дивиться, вирячив очі.

— Шо ни віриш?

— Швед? Уласій Швед пишов у гиці!.. Та того ни може бути!

Ни може бути, але є. Викликав го Фішер до себе та й, відев, сказав — або-або.

Туманюк крутив головою. Аби Швед! — рахувати Швед! Пишов на такий хліб?!..

— Та це остатна година вже наступила. Анцихрист народився дес на долах.

Але роздумувати багато було нічого. Чи буде Дуня, чи буде хто інший, а погоня буде напевне. Отже, треба забезпечитися напровсяке. І Проць наказав Палінюкови вислати вісника в разі, якшо погоня дійсно буде:

— Най ничо ни каже, лиш иде ци їде дорогов. А ми будемо вислати передного, аби йшов боками близше дороги. Ек заздрит того, ме вже знати, шо є ровта й будемо сокотитиси.

Так було й рішено. Договорилися навіть, хто, власне, має йти.

Передний уздрить певну особу, то вже це й буде знаком. Вибрали невинного, смирного газду — Гуцинюка Федора. На того вже не буде жодного підозріння. А на розстанок Палій радив Процєви на всяк випадок оминати Кремениці, йдучи назад.

— Бо, ек будут на вас засідати, то лиш пид Кременицев. Зручнішого місця нима.

— Гаразд!

Проць, як і подобає ватагу, прийшов першим на означене місце із братом та отим Михайликом, шо вивіз із Молдови. Еге! Тепер би ніхто не пізнав Михайлика, удовиноного наймита! То ходив обидраний, на голові кучма спередь сто літ, шо, відев, ше дєдив дєдьо носив. Постоли, про які кажуть, шо «за рик вже й постолив ни буде — тобто, не нині-завтра розваляться. А тепер — ого! Шо вберя вберев, а шо таки й сам легінь флекєв став — лиш си подивити»

Сіли собі на камінчику Процьо з товаришами, люльки закурили, говорять сміло — ніхто тут їм нічо не скаже.

А доокола тиша лісової пустелі. Ні звука. Тільки голоси опришків.

Не довго сиділи. Один по одному, один по одному почали збігатись хлопці — не в довгім часі позбігалося їх двадцять і чотири.

Повеселішав Туман. То був думкував — ану, як прийде, мов на сміх, душ 5-6, самих певних, а решта — та чоґо я піду? Та мені шкоди жєдної не було? Та пошо я маю за Козьнеків свойов головов гриміти? Та мало чоґо ще не скаже собі лінюх дармоїд?

І от показалося, шо авторитет Тумана стоїть міцно, ім'я його кредитуєтьсє високо. Це радувало. Коли зібралося двадцять і чотири — магічне число: в два рази більше ніж було у Довбуша. Так от коли вони зійшлися, Туманюк устав:

— Но, доста! Хто ше пгійдет, най подогонєє. А ну ко покажіть міні йка у кого зброя.

Зброя була різноманітна, шо й казати: у того кріс, у того пістолі, ножі, піки, бартки, келєпи, шабля у одного була офіцєрська. Справжні опришки, уставничі, то ті були озброєні до зубів і ріжного роду зброєю: за спиною кріс, за паском не менше пари пістолів, ножі, бартки в руках й порошниці навхрест — все, як належить.

Опришки аматори не мали вже такої вбері і зброї, а хто шо попав. Один був навіть із колом одним.

Туманюк построїв колону так, шо би стрільці були напереді й на заді: напровсеке.

Розподілив хто де має бути і шо робити на випадок несподіваного нападу, потім порадив, шо робити, коли доведетьсє положонити волохів:

— Бити, могдувати ми ни будемо. Вни ничоґо такоґо ни зґобили, та й ми так мемо. А ек подогонимо в доґозі, обскочимо з усіх боків та кґикнемо: «Мечі зґою! Ек будеш си богонити, ну тоґди»... А ек мут кікати, най кікают на псю маму. А ек по догонимо де на пґипочівку, то я прийду пєґший і бугну у ватґу з пістолєти. А ви тоґе стґілейте у ватґу. То вни си напудє тай пвтікают.

Фантазія! Стріляй в огонь. Щось було містичне в тому, шо би лякати людеґ пострілами



не в них самих, а огонь, що вони розіклали. Таке міг вигадати тільки Туманюк. Нарешті всі готові. Пішли вже як почало світати. Туманюк впереді.

Світало. Над гірськими просторами займалася зоря одвічна, як гори, і розсівала красу, якою нікому було любоватися. Тисячі, мільйони разів уставало сонце над цими просторами безкінечними, збирало хмари у фарби сонцесяйні, надавало їм фантастичних форм і освітлень, барвило й різбило щедро-художньо, — а на те нікому було дивитися. Медвідь не заглядався на зорі і вовки ні. І надаремне рожевіють гори рум'янцями соромливими, надаремне ваблять до себе око, мов просячи, щоб моя краса не пропала, щоби нею хоч хтось полюбувався. І нема нікого. Тисячу літ, і дві, і п'ять... мільйони дів, мільйони років пресонячних.

І опришки йшли в цій красі, але не бачили її, не відчували. Для них це було так звично і тільки на їх потребу. Сонце встає — це для того, щоби мені було видно. Ніч настає — це, мабуть, на те, щоб мене не було видно. Ллється кришталевий потік із гори — то на те, щоб я води напився. Виростив медвідь шерсть довгу — аби мені був кожух теплий. Все для мене, бо я цар природи, бо я так хочу, бо мені так треба.

Борзо йшли опришки, а впереді невтомний Процьо. Він крокує по сежневи, й нащо вже гуцулія нарід витривалий, але за цим дітьтьом хіба си вженеш? Потомив гет цалком усю свою дружину. Не оден вже би такий, що би припічнути, а Процьо женет і женет, та все борзо, та все приговорює:

— Ой, бігом, хлопці, бігом — западають стежки снігом.

Розтяглася ватага на плаєви довгим гусаком. Вже перемінилася диспозиція Туманюкова: вогнева зброя переплуталася з холодною, хто мав бути на переді, опинився ззаду, дехто вже й присів на пеньочок «на хвилинку», але ще ні в одній армії не було, щоби той, хто відстав, зумів набрати стільки сил, аби догнати своїх.

Коли Туманюк помітив, що в його ровті нема порядку — став і крикнув:

— А що то має бути? А де стільці передні? А де середина? А то з икого рахунку все си пегепутало? То так ни йдет у гоботі. У гоботі все має

бути гихтик.

Процьо не дурно був «при війську», вивчився з десятків німецьких слів і пхав їх часто до ладу, часом ні — ек си вдаст. Опришки сконфужено займали свої місця. Ніхто не хотів признатися, що впав на ноги, але Туманюкови було це видно й він закомандував припочинок на тім місці, де ночували волохи.

— Нам тгаба за одну днину пгобігти таке, ек волохи йшли ни цалком дві доби.

А то так вийшло, що нібито він виправдовувався за такий бистрий хід. Але от і те місце, де ночували волохи. По сліду видно, що їх немало — душ тридцять, а то й більше. Витратували місце поренно кіньми, їду в шістьох кітлах варили, бо шестеро вогнищ недопалених. І пси з ними — видно кости недогризені.

Посідали опришки, повитягали з дзьобень шо у кого було, їдять. Розмова не жвава, бо потюмилися трохи. А ще ж і йти не коротко. Воно можна було би й без спочинку пройти всю дорогу, але ж бо як не бігти, а по-людському йти. А цей иршений, хіба з ним дійдеш? Женет, як кінь, а ти за ним поспівай. Та все ж хоч і заганяв Процьо своїх товаришів, але тим самим якомсь і підіймався в їх очах. Ото правдивий ватажок: і дужчий усіх, і сміливіший, і витриваліший.

Все обдумає, на пусто не говорить.

— Я так гадаю, що мут на Шибеним ночувати. Маємо й ми бути там понад сонця захіт.

Дійсно. Коли порихувати хід, то мали волохи під вечір бути на Шибенім. Ити на перевал, на ніч глядячи, не було їм потреби, отже, хоч, може, й рано прийшли, а все ж мусіли обночуватися коло Шибеного, бо кращого місця й на цілі гори нема. Шибене озеро!.. А й дійсно кращого місця на цілі гори нема. Серед високих гір розляглася величезна водойма, на всі боки огорожена покритими лісом вершинами. Дев'ять потоків з усіх сторін ринулись і невгамовно несуть свої хвилі в озеро — і лише одним потоком Шибеним витікає вся маса цієї води в Черемош. Зачароване Шибене.

Немов фіорд норвежців, воно ніколи не хвилюється, тихо плеще в берег і таємниці зберігає на дні, в безднах. Ніхто не знає, що там бережуть незримі духи. Може, бути там царство підводне,



а, може, скарб найцінніший героя Гуцульщини Довбуша.

Прийшов сюди колись всесильний отаман — вождь, сказав чарівне слово і розверзлось озеро посередині, в самій глибині. Довбуш пройшов туди, сховав, що йому було потрібно, і знову зійшлись хвилі, ховаючи незліченні скарби.

Ні, не навіки, бо прийде час, коли людям буде дуже важко, тоді вийде Довбуш зі своєї скали, знову скаже магічне слово — розверзнуться бездна, розкриються незліченні скарби і будуть бідні люди брати скільки кому потрібно.

Та мало які думки приходять до голови гуцулові, коли він стане біля Шибеного і заслухається, як вічно шумлять дев'ять потоків, скидаючи свої води в його безодню. І ніяких звуків більше! Ні птиця не прокричить, ні пес не загавкає. Найближче поселення — на півдня ходу. І коли людина усвідомить це своє усамітнення — не то страх, не то якась повага наповнюють груди і там уже залишаються.

А, власне, тут дорога «на той бік», в Угорщину. Але хто їде цією дорогою? Колись, давно уже, тут часто проходили купецькі каравани, а тепер якимось призупинилось це все. Немає уже промислів таких на Гуцульщині, заради яких вартувало би підтримувати зв'язки з Угорщиною.

Раніше процвітало в Кутах сап'янове виробництво — табахарні, де угорські купці закуповували цей товар і везли на торги в Пешт, Дебрецен і навіть у Туреччину. Ось тоді ця дорога була оживленою. Ходили по ній великі валки, багаті вели охоронні загони з собою. А тепер що? Зрідка проходять ось такі дрібні купці з хлібом — і це вже ціла подія. А більше так, одним конем пробіжить або наш гуцул в Луги або тогочинний газда суди у якійсь справі. Рідко чується над цією темною поверхнею дівочий сміх і щебет дитячих голосів — від того, ймовірно, так дико тут. Трохи оживає дорога тільки під ярмарки та храмові свята. Наші йдуть туди на ярмарки, а ті — сюди, до нас. Тоді і жінки йдуть, і дівчата, а інколи і малі діти. І ось тоді задзвенять над дзеркалом озера срібні перли дівочого сміху — немов посвітлішає Шибене. Притихнуть дев'ять потоків, яснішою стане глибінь, і видно тоді скарби Довбуша, горять і виблискують на дні. Не

видиш? Піди сам подивися!

Так от біля цього озера зупинились волохи на нічліг. Якщо їхати дорогою біля Шибеного потоку, то він, потік, буде йти тобі назустріч, все під лівий твій бік. І виїдеш на широке місце біля озера. Озеро також буде ліворуч. Наліво повертає і дорога. А коли озеро кінчається, відразу крутий плай на гору. Ось тут волохам їхати.

Зголосилась тишина Шибеного криками, стуком сокир, іржанням коней. Там кладуть ватри, там триножать коней, бряжчить залізо, там рубають дрова. Ось уже грає дудка: молодий волох завжди возить з собою, а другий, його товариш, — скрипку. І вже танцює молодь, а старші сваряться — адже роботи ще багато.

А Процьо уже тут зі своїми. Залишив товаришів позаду, виліз на високу смереку — вивчає. Караван насправді великий: на одного опришка, напевне, прийдеться по два волохи, не менше. Але Процьо був з тих вожаків, які не рахують сил противника, він знав, що успіх справи — це несподіванка, відвага і швидкість. Зрештою, у Проця був у вжитку один маневр, яким він користувався у таких випадках, і як не дивний і примітивний був цей маневр, але він завжди приводив до бажаного результату, вселяв дивний непояснимий жах у противника, розпрошував його сили так, що частина зразу починала тікати, це заражало інших, отож, коли сміливіші й отямлювалися й кликали до бою, вже нікому було ставати й нічим, бо зброя опинялась у ворожих руках. Заповів і зараз Процьо хлопцям той же спосіб. Поділив свою ватагу по числу ватер, вигадав хвилину, коли волохи розсіпалися якнайбільше — той за дровами, ба за тим, ба за сим — і скомандував до наступу.

Опришки побігли легким бігом. Саме легким, не поспішаючи. І одразу поділились на призначені ватагом ватри. Бігли не гурмою, а гусаком, один від одного на кілька кроків.

Процьо напереді. Волохи якимось одразу отовпіли. Вже самий біг, спокійний. Як на якихось маневрах, діяв дивно: першою думкою було не те, щоб боронитись, а те, — чого хочуть ті люди, що так рівно й красиво біжать.

А Процьо підбіг до найбільшої ватри й крикнув:



— А дайте-ко нам ватги, поки ми вам дамо,
— і з цими словами бахнув із пістоля в огонь.

Бризнули іскри високо, головешки розлетілися. На момент стало тихо, а потім закуріло, зачаділо. Процьо витяг другого пістоля й знов бахнув у вогонь. Решта з його ватаги теж почали буркати у ватру і розстріляли її в моменті. Те ж саме коло інших вогнищ. За якихось чверть хвилини не стало ватрищ, лиш горіли й чаділи головешки.

Перша секунда остовпіння волохів пройшла, а друга — то була секунда панічної втечі. Рев опришків, темнота, розбиті ватри, що своїм умертвінням символізували смерть взагалі — все це незрозумілою вагою налягало на свідомість людини, і волохи без тями, «без броду», як сміялися потім опришки, повтікали геть, дряпаючися на дерева, падаючи в ями. Поле битви залишилося за опришками.

Регіт, здоровий, дужий, мов воляче рикання, понісся понад тихим Шибеним озером, лякаючи русалок та нявок лісових. То опришки реготали. Їм завжди було смішно, коли отак, без битви, без боротьби заволодівали ворожим станом за поміччю одного Туманюкового маневру. Їм здавалося, що вони ніколи не дали би себе так піддурити й не пішли би у розтіч від одних вистрілів у ватру.

Туманюк крикнув:

— Ой, багаття! Отепег бегіт, хто що хочі й кільки може понести.

Опришки кинулися до бесаг, знесених в одну велику купу. На особливу здобич розраховувати було нічого. Бо це ж були купці, що йшли за хлібом, везучи його в рідні околиці. Отже, в бесагах був тільки хліб. Хіба де-інде йєке фанте. Ну, що ж, — хліба багато не понесеш. Це тільки Процьо підчепив топірцем своєї бартки двоє бесаг, цілий терхь, так як його ніс кінь, та кинув на плечі й стоїть, очікуючи, поки впораються товариші. Один з молодих опришків, не можучи багато понести, розпоров ножем бесаги й висипав зерно на землю.

Золотий потік постелився на витолоченій траві. Але, як побачив то Процьо, збештав молодика.

— То дар Божий! Гріх го так пусто-дурно

метати.

— Та то чуже!

— Хліб сьятий, ни твий и ни чужий, а Божий. То людем на потребу. Ти маєш свою пайку ззісти, а Вин свою. Беги! Беги кільки хочиш — я ни спигаю, то твий загобіток. А тгатити Божий даг за пусто — дugno я ни позволю.

Так і залишилося все ціле. Скільки хто чого міг донести, узяв, а Процьо із тим корцем на плечах пішов уперед. І як узяв вагу на плече коло Шибеного, то скинув аж у Головах, І ні разу не присів, ні разу не перемінив плеча.

Отакий то був Процьо Туманюк. Прото — флекєв.

IV

Жила у Ворохті пані одна, полька, Марія Томанська. Казали, що вона багата, хоча, мабуть, в дійсності справжнього багатства там не було, а так здавалося на гуцульський масштаб. Називали її чомусь усі гуцули зпроста — Марусєв. Чому вона не заслужила собі панського прозивання — хто його знає. Мабуть, справді невелика пані була. Але Мочернакови чомусь не давали спокою Марусині статки й він тільки чекав випадку, як би тим добром поживитися, звично загрибаючи жар чужими руками.

Служив у пані Марусі при худобі молодий хлопець Лукин. Чи то таки справді Маруся його скривдила, а чи то він мав просто таку фантазію, але відійшов від Марусі, подякував за службу і чомусь потрапив до Мочернюка. Скаржився йому на свою паню:

— То таки раз погана баба. Ни могли в неї бути жедні слуги, бо вна ни хочі виплачувати сим брилю. Я терпів-терпів, а вна мене нагнала гет, ни заплатила ничо за кілка років.

Брехав mocno Лукин, але Мочернакові то було на руку.

— Єк хочеш пизьмувати на тій бабі, то йди в Голови. Там є славний ватажко Процьо Туманюк. Прийди до него, скажи їму то все, прибреши ші на паню свою трохи, а вин тогди пограбує її, даст тобі твої гроші. Той Туманюк — то є другий Довбуш. Вин любить панив карати, аби люде си дивували.

Глибокою іронією звучали останні фрази



Мочернака, але Лукин того не помічав. Зрештою і вся його образа на паню чи не була причиною с'як чи так прийти на грабунок Марусі. Спробував Мочернака, цей не пристав — ну що ж, можна спробувати ще Туманюка.

Пішов на Голови, знайшов Проця, нажалівся йому на паню, описуючи її нелюдське поводження. Не було у нього точного опису кривд, якими занапащувала своїх підданих, все опиралось на загальних словах.

— Роботи дає багато... Їсти ни дає багато... Гроший ни платит багато... І все в тім дусі.

Але Процьо не допитувався детально. Основна установка у нього була — бий панів при всякій нагоді і без всяких умов. Не було для Проця добрих панів і лихих — були тільки пани. Тому він і не розпитував детально, й не доглядався так дуже уважно — чи конкретними фактами оперує Лукин чи готовими формулами.

Туманюк розпитався як та пані живе, чи багато має слуг, як і куди зайти. Показалося, що слуг у неї немає, бо Лукин був самий тепер, коли він пішов, пані взяла собі хлопця до маржини. Виходило, що збивати ровти не було потреби — вистачало три-чотири чоловіки.

Процьо предав Фотюкові — він перебував по-сусідству — в Жеб'ю-Магурі узяв брата й того свого першого підлеглого — молдавського слугу. Словом, стала перша їх компанія, з якою Процьо й зачинав. Лукин був не в рахунок.

Пішли.

— А де йдемо, годні хлопці? В будовані доми, А ми йдемо до Ворохти, до тої удови.

Закувала зозуленька понад горби лисі,

— Куди йдете, Туманюки? — Йдемо до Марисі.

Рабунок був легкий, бо справді Маруся жила сама із маленьким сином. Жили з нею ще якась старша жінка, далека родичка, кухарка й той хлопець до маржини, якого згадував Лукин.

Прийшли. Тактика відома — насамперед повбивати собак. Одна мала ніяк не давалася — і близько підходила і дзявкати не переставала, а стріляти Процьо не хотів.

Опришки вдарили у двері. Маруся відчинила віконечко. Вона відразу зрозуміла, хто це прийшов і по що, але все ж запиталася:

— Хто ви і чого хочете?

— Отворяй, на псю маму! — крикнув Процьо.

— Будеш ші тут...

Маруся не стратила голови й у той момент, коли відсувала засуви дверей, сказала отій своїй бабці:

— Висадить Яся у вікно з задньої кімнати. Нехай біжить до Мочернаків... Нехай дають у село знати... Скоріше, скоріше...

Стара побігла

— Отворей, я ті кау! — крикнув Процьо.

— Зараз, зараз.

Маруся одчинила двері. Опришки ввірвалися. Молдавський слуга, імені якого так і не сталося в пам'яті народній, хотів ударити Марусю сокирою, але Процьо з блискавичною швидкістю підставив свою бартку:

— Най, ни рубай! — крикнув.

Він не любив дивитися, як б'ють жінок. І сам їх ніколи не бив. Зрештою він одразу побачив, шо, відив, Лукин трохи набрехав. Не було тут, видимо, достатків великих, отже, навряд чи й було як збиткувати ся над наймитами, про що так голосно оповідав Лукин. Але діло зроблене, вертати ніяк. Та й встид би був перед легінями, що корнев їх пусто-дурно.

— Давай гроші! — кричав він на Марусю, а опришки кинулися по хатах, шукаючи скринь, які можна би було розбивати, шуфлядок, де за їх поняттями у кожного пана чи пані мусіли лежати вже готові, приготовлені для опришків золоті гроші.

Маруся винесла шкатулочку, де були її гроші для обороту.

— А більше не маю...

— Брешеш, суко! — наступав на неї Фотюк і вдарив по лиці.

— Най-ко, най-ко... Лиши ни бий. Давай, пані, шо в тебе є. Однак будемо шукати.

Вони й без того шукали, але щось мало знаходили. За піснею виходило інакше. За піснею виходило, що...

Прийшли уже до Марусі: — Ци ти спиш, ци чуеш,

Та пускай нас до світлиці, де сама ночуеш.

— Ой, я вас ни пускаю, бо я вас ни знаю,



А скажіть ви, що вам треба, я в віконце даю.

— Ой, виноси, Марусенько, талери крижеві,
Бо два хлопці, ба й молодці, а два дохожелі.

Це натяк не те, що Процьо та Фотюк були дійсно старші, а Фока й той молдавський слуга, май молодші, ніби.

— Ой, виноси, Марусенько,
талери подвійні,

Бо ми, хлопці молоденькі,
бо ми, хлопці, збрідні.

Давай, давай, Марусенько, білі сороківці,
Бо ми хлопці, бай молодці, а в руках топірці.
Давай, давай, Марусенько, білі карбованці.
Ой, виноси, Марусенько, паперові гроші,
Бо ми, хлопці, бай молодці —
всі штири хороші.

Не багато знайшлося у Марусі отих скарбів. Фотюк запропонував припекти паню вогнем, щоб призналася за гроші. Але Процьо спротивився тому. Тоді опришки почали брати фанте. Знайшлися в коморі сувої сукна, полотна, одежа. Маруся ходить за опришками, та тільки дивиться і не плаче й нічого сама не каже — лиш дивиться. Але коли почали забирати матерію — жіноче серце не витримало:

— Не сиротіть мене вже цалком, панове...

Фока відповів звичайним опришківським жартом, настрої у нього появився такий жартівливий:

— Нам любаски твердий наказ дали, аби ми більше фанте приносили.

Фоці дійсно міг бути такий наказ, бо він жив як султан турецький і мав правдивий гарем. Правда, в тому гаремі було тільки дві одаліски, але цікаво, що то були дві рідні сестри, жили разом і якомсь мирилися. Це була особлива практика тих часів...

А поки там діялось те все, мале хлоп'я, перелякане вкрай подіями вночі, бігло, голосно плачучи, до Мочернаків. Хати Мочернакови були на краю села, була вже ніч, і коли хлоп'я прибігло до воріт і застукало, з-за огорожі розітнувся цілий концерт псячих голосів. Бідне хлоп'я затрусилось ще більше, боячися, як би цы пси вискочили й не розірвали.

Скрипнули сінешні двері, Мочернак крикнув сердито:

— Хто там?

Хлоп'я й не чути за собачим гавканням. Мочернак почав свистати на собак, але від дверей не відходив. У паузах між гавканням почув плач дитини, тоді кинув двері й підійшов до воріт:

— А хто там?

— Се я Ясь...

— Ясь — ов? А що там таке?

Мочернак відсунув засуви, впустив хлопця. Плачучи, дитя оповіло, що якісь люди прийшли й мама його післала до нього.

Рішуче везло Мочернакові. Хлоп'я, прислане до нього, було чудовим свідком, що його, Мочернака, закликали на поміч.

— Пані Недзельська казали, що би ви газдо, дали знати в село, — додавало хлоп'я.

— Ає, ає! Та ж то так мусит бути! — заспокоював дитину Мочернак.

Давати знати в село він не думав, а на можливий запит чому саме не давав знати, міг завжди відповісти, що хлоп'я прийшло пізно, не було часу збирати ровту.

Словом, затирав руки Мочернак. І Туманюка міг згладити зі світу; недолюблював його, бо Туманюк ніколи нічого не давав Мочернакови, і добром Марусі міг пожитися і від властей мав право сподіватися нагороди за викорінення опришків. Забрав Яся до хати, доручив його жінці, сам узяв отих своїх два кріси на плечі, третій велів узяти синові — син мав років 15 і двинув.

Процьо скінчив тим часом з Марусею. Йому було ясно, що Лукин набрехав; ніякого такого особливого знущання не було, а був він просто лінюх і взагалі — брехун.

Думав Процьо виявитися месником за кривди народні, як Довбуш, а вийшов собі звичайний рабунок та ще й дурацький, бо здобули не гонорове: бабські спідниці та шматки полотна та й таке. Фока сміється, а Процьо йде хмурий. Він не любить невдах. Йому здається, що вся його лінія щастя мусить іти вверх. В момент, коли вже перестане підніматися, буде початком упадку. І Процьо хворобливо придивлявся до кожного з таких більш-менш видатних випадків — як його розцінити, чи яку дачу, чи невдачу? Сьогоднішня випава — це цілковита невдача — і Процьо боїться, як би цей день не почати рахувати періо-



дом схилу.

Аби змити можливу погоню, Процьо закомандував іти на Поланицу. Мочернак, знаючи всю поведінку опришків, теж подався у тому напрямку. Опришки йшли борзо, а Мочернак ще бистріше і подогонив їх, коли вони вийшли і сіли на одній ріжі припочити. Розклали ватру під яблунею, зварили кулеші, вивернули її на тайстру. Семен Фотюк пішов із кітликком за водою аби було що пити, Процьо узяв кулешу в руку і їв, так само й молдавський слуга. А Фока лежав за колодою, відпочивав.

Мочернак зайшов так, що троє — Процьо, Фотюк і слуга були майже на одній лінії. Шепнув синові:

— Клекай.

Той став на коліна й затулив руками вуха. Мочернак націлівся. Саме Фотюк набрав води й за прокинув голову пити, а Мочернак бахнув і голова Фотюкова розтріснулася надвоє. Другий вистріл поклав на місці молдавського слугу. Мочернак випустив з рук рушницю і вхопив другу, але вже стріляти з прицілу було ніяк, бо Процьо схопився. Мочернак вистрілив.

Процьо скрикнув і впав. Із криком: «Го, го, го!» вискочив Мочернак із засади. У цей момент скочив на ноги Процьо, схопив Мочернака та як вдарив ним об землю, то тут би був і амінь Мочернакови, але син його надбіг і розрубав Процьови голову сокирою. Процьо впав — і то був кінець.

Туманюк-Сапріянчук Процьо закінчив свою діяльність. Тота ріжня, на котрій убито Туманюка, то теперішня царинка, де тепер побудоване лісництво. А тота єблинка, під котров убито Туманюка, стоїт ше й по сьогодне у фештеря за хатов. Нарід ушанував Проця піснями і ні про кого з подовбушівських опришків не зосталося стільки пісень, як про Туманюка.

Він був найближчий до того ідеалу опришка, який собі виробив народ, наділивши тими

прикметами свого улюбленця Олексу Довбуша. Сильний, відважний, справедливий, месник народних кривд, він і загинув за свої ідеї — стати за обездоленого раба проти пана. Не його вина, що в данім випадку не знайшлося на лице ні раба, ні пана, але мета була та сама. І тому ще й досі співає народ пісні про Туманюка Проця. Були сотні опришківських імен, були десятки ватажків, а от чомусь народ про них не співає. Ім'я ж Проця згадується з любов'ю й детально описується його нещаслива і трагічна смерть.

— Туманюки молоденькі там не забарили,
А їх там єсні зорі та й не захопили.
Доки вийшли на поленки,
вни си потомили,
На ковбчики посідали, люльки попалили.
Ой, Проценько молоденький,
а шоби зробити?
Ци ватерку бай накласти, кулешки зварити?
Мочернаки по-зрадницьки кріси набивали,
Зайшли уни в чигирі та позасідали.
Пишов Семен, пишов Фотюк
кітликком водиці,
Застрілив го Мочернак з першої рушниці.
А удруге уже мірив пістолети з лугу,
Та потрапив в самі груди
молдавського слугу.
Ой, и третий теже змірив из кріса в лице,
Та й потрафив, тай застрілив
Туманюка Проця.
Сиде пани коло столу, мижи ними флешка,
Кажут люди, шо вже нима
Тумана-опришка.
Сиде пани поза столи, ели сі їднати:
Ци до Кутив єго брати, ци тут поховати?
Та до Кутив вже ни брали,
бо було тепленько,
У Надвірній поховали ни дуже близенько.
Ой, у панській цариночці зродила отава,
Отакі-то Туманюки, за вас пишла слава!

(Далі буде).



Весілля: традиції і повір'я

Колись до весілля готувалися довго: мама і бабуся вчили дівчинку, що і як робити, щоб бути доброю дружиною судженому. В три роки вона вже вміла прясти і цю пряжу виткати своїми руками, а в сім — вишивала серветку або скатертину, у тринадцять — весільну сорочку, рушники та напірники.

На Гуцульщині, особливо у віддалених населених пунктах, весілля дотепер самотні, колоритні, багаті на захоплюючі давні пісні, забави, приповідки, повір'я, віншування. А ще в них багато фантазії, видумки, народної мудрості, взятих із життя попередніх поколінь. Дуже важливо, щоб цю скарбницю ми всі разом повсякчас берегли та примножували.

*Вишиваючи сорочку молодому і весільні рушники, дівчина медитувала — «закладала», у полотно свої думки і надії.

*Весільний одяг одягали раз у житті і тримали його на смерть.

*За церковними канонами ті, що звінчалися у церкві, не мали права розводитися (розлучатися у судовому порядку).

*З покоління в покоління передавали жіночі весільні сорочки та рушники, щоб добра доля була в дітей та внуків.

*Не годиться брати напрокат весільні сукні (плаття), бо не відомо, хто їх одягав і з якими думками шив.

*Свій весільний одяг не треба нікому дарувати чи позичати. Як уже йшлося, його тримали на смерть.

*Традиція співати «Гірко!» збереглася донині. Після весілля молоді вживали багато меду, щоб у них народилося здорове потомство (тому й місяць називається медовим).

*Колись на весільний рушник першими ставали чоловіки — так виявляли свою рішучість. Сьогодні ж молодята змагаються: хто перший ступить, той і буде керувати (якщо жінка, то чоловік буде «під каблуком»). А в дійсності чоловік і жінка мають бути як два ока — доповнювати одне одного.

*Є ще традиція розламувати весільний калач — кому перепаде більша його частина, то той



Молода пара з села Акришор Косівського району

і триматиме верх у сім'ї.

*Раніше після обряду вінчання молоду посипали зерном та цукерками. Ця традиція дещо змінилася: тепер молода кидає цукерки гостям, щоб сімейне життя було багатим і солодким.

*У давнину побутувала думка, що лише незаймана дівчина мала право на вінчання (давні слов'яни вірили, що перший партнер передає свою енергетику і впливає на потомство). Якщо в житті ставалися особливі випадки (дівчину згвалтували, насміялись насильницьки), то над нею проводився обряд очищення, який називався Ладині роси.

*Після шлюбної ночі на видному місці вивішували нічну сорочку молодої, яка мала бути з



Молода пара з села Красноїлля Верховинського району

«каліною». Якщо цього не було, то молодий мав право вигнати цю дружину.

*Весільний одяг та вінки прикрашали червоними ружами — квітками кохання і краси. Це робилося не лише для того аби вони милували око, а й щоб відвернути від молодих злі погляди (щоб не наврочити).

*Не прийнято одружуватись у високосний рік, бо вважається, що в нього переходить те, що людство збирало в попередні роки. За чотири роки «назбирається» щось добре або погане.

*Не можна проводити (робити) весілля на позичені гроші, бо все життя буде на позичках.

*Весільний кортеж чи хода мають вибирати дорогу якнайдалі від кладовищ.

*Взуття молодої не має бути відкритим, щоб життя не було «дирявим».

*Весільні обручки повинні бути гладенькі (без прикрас), щоб у житті все йшло гладко.

*Якщо дощ падає на шлюбну пару й гостей, молодята житимуть довго і щасливо. А коли дме

сильний вітер — убого, бо він усе багатство видує.

*Під час застілля молодята не повинні опиратися об спинки, а сидіти прямо, щоб на них не звалювалися сімейні негаразди.

*Шматочок рафінованого цукру, покладений за пазуху нареченій, зробить її сімейне життя солідним.

*Молодій дружині перш ніж прати чоловічу білизну, треба зав'язати рукави сорочок, аби він їй не бив (не піднімав на неї руки).

*Немає кращого порадника в сімейному житті, ніж Святе письмо, в якому сказано: «Нехай буде в усіх чесний шлюб та ложе непорочне».

*Молоді люди, будучи чоловіком та дружиною, мусять завжди пам'ятати про те, що вони отримали благословення стати співпрацівниками Божими у творенні нової людини. Тому молоді подружжя повинні розглядати свої інтимні стосунки не як джерело насолоди, а як участь у творенні нової особистості, призначеної жити вічно. А для того, щоб зачаття було здорове не тільки фізично, але й духовно, то потрібно молитися.

*Кожному весіллю передує «слово» — домовленість двох родин про час і місце проведення весілля. Або ще, як кажуть — старости. Раніше це, як правило, робили в «м'їсниці», коли було зібрано увесь урожай і то в релігійне свято.

*Не годиться засилати старостів у пісний день або піст.

*Коли виряджають після «слова» старостів,



Ой, заграли музиченьки



молода їх перев'язує рушниками, дає по пляшці медівки і по калачеві. А дружинам старостів вона ж дає по гарній хустці або ліжнику, калач і пляшку шампанського.

*За два тижні до весілля не пісної днини (вівторок, четвер, субота, неділя) молода з друзками в першу чергу запрошує на весілля тих газдів, котрі живуть у злагоді, любові й мирно, авторитетних й обов'язково вінчаних у церкві.

*Коли збирають молоду до шлюбу, то вона мусить сидіти на подушці.

*Після шлюбу батьки виходять назустріч молодим з колачями, медом, пшеницев. Мати посипає їх пшеницев, а молодий крисанев ловит зерна. За гуцульським повір'ям скільки їх зловить, то й стільки буде мати дітей. А тоді молодим дають ложечкою меду аби їх жите було солодке.

*Кілька десятків років тому в приніс чи повницю давали вінок шулків кукурудзи, свійську птицю, вівцю чи теля або озвучували про передачу частини поля. А тепер це вважається старомодним. Якби так хтось учинив, то його б засміяли. Натомість молодятам дарують новенькі легкові автомобілі, ошадкнижки чи пластикові картки з певними сумами грошей.

*Подекуди вівчарі, повертаючись з полонин, своїм коханим дарували вироби з сиру. Вважалося, що такий талісман — не що інше, як прямий натяк на те, що скоро буде весілля.

*У деяких селах дотепер живе мода ліпити із сиру каблучки. Великими оздоблюють дерево перед хатою, де має бути весілля, а маленькі — стають надбанням молодят.

*Парубкам слід пам'ятати, що не годиться займатися багатожонством, бо перша жінка —



Ой, осідлаю коня вороного



Молода пара йде до вінчання

то від Бога, друга — від розпусних людей, а третя — від дідька (счез би вин).

*Кожна дружина має знати, що в домі появляються злидні внаслідок безпорядку.

*Щоб позбутися бідності не треба голосно говорити: я бідний (а). Чим людина більше прибіднюється, то так воно і буде з часом. Натомість потрібно підсвідомо думати й пошепки казати, що я багатий (а), маю гроші!

*Молодому подружжю при засновинах (викладенні підвалин під нову хату) годиться говорити й думати тільки добре. А досвідчений старший майстер при цьому мав би вголос казати: «Най цього двору не зачепит ни вогонь, ни злодій й ниєка біда. Аби був вин багатим і веселим...»

*Підкова — то найкращий оберіг, енергія сили. Бажано, щоб вона була металева. Її в хаті слід вішати ріжками догори над вхідними дме-



рями.

*Якщо супружня пара інколи питиме чай з барвінку, то в сім'ї буде панувати злагода, а ще її ніхто не зможе ніколи розбити.

*При входинах в нове помешкання треба впустити через поріг кота (бажано рижого), а під (листву) плінтус десь підкласти кусочок кожуха чи овечої вовни та по кутках розкинути кілька монет (краще срібних). Гроші на добро бажано тримати в різних місцях і на висоті. А ще треба мати в хаті вазон монстери — дерево любові (грошей).

*Весільні вінки з гусячого пір'я одягають «княгиня» — молода і дружки лише у двох прикарпатських селах — Великому та Малому Ключевах (Коломийщина).

*...«Благослови, Боженьку, нашим дівочкам віночки зачінати», — тричі хрестить накрите хусткою сито майстриня, котра відбирає на вінки лише біле пір'я аби молода не захворіла.

*У цих селах здавна знають, що такі вінки можуть робити лиш старші жінки, в яких склалося щасливе сімейне жите і котрі не сварилися з чоловіками... А ще їх повинні поважати в церковній і сільській громадах.

*У селі Космачі (Косівщина) молодята перед тим, як іти (їхати верхи на конях) вінчетиси, обходять довкола за сонцем столи з весільними наїдками три рази.

*За давнім гуцульським звичаєм напередодні свята Андрея ввечері збитки робили в тій хаті, де є дівка «на видданю» або, де дівчата збиралися ворожити. І то були невинні збиточні жарти, з яких лише сміялися.

*На Путильщині аби зачєти шити віночок молодим, треба було набрати бервінку. За ним посилали дівчат зи сходом сонця у той самий день, ек є вісіле, або день-два наперед. А до цього мали пристарати нові ігли, довгу черлену нитку, котрої би стало на увес вінок. Саме це віщувало довге і щісливе житте. Бо екби ни стало цеї нитки і рубали другу, то молоді лакомі б розходитиси. А ше тогди на столі має бути мід, аби житте молодетам було солодким, монети — на багатство, чісок — проти мольфарства, сухозолоть — аби житте було файним.

*Шите вінка зачїнала матка, котра є перший раз у слюбі і добре жие із своїм чоловіком. Їго шиют на черленому сукні або новому полотні, а листочки барвінку складают по два докупи і їх пришивають лишеньки раз, аби молоді повік жили в парі. Ше у віночок ушивають монети, чісок, масте медом і посипають сухозолоттю.

*Відомо, шо за Австрії тут лиш у багатих газдив молодим на груди клали «буклю». Це робили з тоненьких ціток і в молодого вона була у вигляді ромба, а молодої — ек хатка. Це було лишеньки у князя і кнегині.

*Єкшьо весіле видбулоси 13-го чїсла, то це значіт, шьо слюб буде нешісливим, а екшьо 3, 5, 6, 9 чїсла — то счісливим.

*Поганими днями для слюбу є середа і п'ятниця, а вдалими — чітвер і субота.

*Вважєєси вдалим слюб, шьо зарєєстрований по полудню.

*Та молода пара буде шіслива, котра повідомит про слюб наприкінци одного кварталу року, а одружитси на почєтку наступного.

**Зібрав Петро ГАВУКА,
Світлини
М. Городенка, Р. Печижака,
Б. Штундера**



Предківські заповіти на будову хати



У давнину газди селилися у самім лісі і клали хатчину на пнях. Газда спилював кругом смеречі, корчував пні, викагав, розколював їх і на них клав пидвалини і зводив хату у зруб. У зрубі круглек клав у «вугли», кожне дерево сверлив і бив тиблі. Зверхі на зруб клав платви, витак зарубував сволки, на котрі зверху стелив софіт. Кізли зарубував на краях платви, їх прибывав тиблями, а зверхі забывав чопами з есеня латки на кізли, а витак накрывав луб'єм хатчину і притискав зверху латками і їх прив'езував гужвами у краях до нижної латки.

Коли людей наплодилоси май бирше, уни знали, де можна будувати хату, аби у ній було шесте і здоров'є і йшло богатство у хату. Шукаючі шісливого місця, дивилиси, де у поле або на краю ліса є чорні муряхи, то це було шісливе місце, там було добре класти хату, а ек на полі є черлені, то треба було відійти дес далі.

Ше инакши пизнавали по маржині. Увечері вигонили маржину і дивилиси, де уна ме лігати, бо на тім місци добре класти хату, бо маржина вшущу добре місце.

Були і инші ворожки. Брала пугар, у него наливали водички дес бирше половини і зверхі укривали листочком і так лишели на нич, а на другий день виділи кілько є води у пугари, ек підбиршилося водички, то це на шесте, можна будувати, а ек менше, то забиралиси відти.

Пробували ше так: брали повний погар водички, зверхі на него клали грінку хліба і рано дивилиси ек хліб погризений і водички менше, це показувало, шо там не можна будуватиси, а ек цілий хлібец, можна класти собі хату.

Дерево заготовьили у зимі. Їго рубали на хату кожного зимового місяця до оповня, коли уно стає жовте, легке і тверде, борзо не прієт, ші могли їго закопувати на пару років у земню, там





уно ни мало люфту і ставало фист тверде, ек желізо. Могли претати на дно ріки, де водичка з него вимивала соки, і червак не мав путері точити їго. Дошки на підлогу сушили на прогоні у темному місці, і їхні фости мастили білов глинов або вапном, аби уни не тріскали.

Драниці на дах складали у кліточки і зверхі навалювали каміннем, аби її не крутило, і вни лишелаиси ривні і добре сохли з осені до літа. Підвалини тесали на штири сторони, а бруси тесали на дві сторони, сторону котра йшла в середину добре гимблювали, і від того у хаті стіни були гладкі і ривні. Уни собі чекали своєї пори — коли прийдуть майстри будувати хату. Кликали на будову хати самих ліпших майстрів, котрі збудували ни одну хату за своє жите. Майстри приходили до газди і питалиси у него, шо би вин хотів мати у ний і тогди ставали на штири вугли хати і кричели: «На діти, на здоров'є, на маржинку». Витак бралиси до роботи. Сперва робили фундамент з каменю, клали підвалини, у їхніх вуглах у середині лишели сіль, ладан, гроші, хліб —

це мало приносити добро газдам, а з надвіря клали вуголь і тиньк — з печі уно видгонило недобрі сили.

Стіни зводили з ковбісів і не клали ковбок серцевинов на двир, бо тогди могли слабувати газди в хаті, і добре дивилиси шоби в зруб не трафило дерево з двома серцевинами — це був знак «невмиваного» і вин миг вижити з хати цих газдів. Виводили зруб, пристелювали софіт, платви клали верх софіта, витак кізлували, кізли прибивали тиблями, витак на них прибивали латки чопами з есеня. Дах побивали коленов дранков. Перед хати робили ганок — вин був укритий головним дахом хати. У зимі, коли сонечко було нишше над горизонтом, ганок помогав сонечкові гріти у середину хати, а літом сонечко вишше стоєло, і ганок не давав перегріватиси хаті. Викна у хаті були не дуже великі, але їхного світла газдам ставало. Передні двері всіди були масивні і мали деревьений замок і до них замикач, котрим утворели двері з надвіря. Їх робили невисокими, аби той, хто заходив, клонив





голову газдам. Ці двері утворелися всіди у середину, а в самій хаті двері були тонші, ширші і вишші, видкривалися лиш на себе. Посередині хати були хороми і з обох боків по хаті в одній з них ни клали піч. У такій хаті були столи, лавиці, постіль, скриня, коновки, дійниці, пасківник, пугні. Коло двирий стоєв «мисник» — шафка з полицями на котрі складали миски, глеки, збанки, кухлі, горшета. Над одвірком хати стоєв мисник з мисками, і у хаті миг бути ткацкий верстат.

Перед светами стіни, стелю пидлогу мили горечов водичков, а витак терли соком з квашеної капусти — так уни берегли свій натуральний колір. На стінах висіли топірці, тобівки, музичні інструменти, палиці, келефи. Сволок файно різьбили солярними знаками, котрі прийшли до нас з старовіччини. На жертку клали різного кольору ліжники, запаски, сорочки-моршінки, попружки, киптарі, гачі, опинки, сардаки, мушшінські сорочки. Стів укривали вишитов скартинов, лави і крісла застеляли тканими вері-

тками, оброб'єли роги з цапків і оленів, різьбили шкатулки, а на стіну вішлі файний тканий килим і фігурки, роблені з глини і дерева. У хоромах була невелика пивниця, де тримали бараблю, бурак та капусту.

Восени газди заготовлели лист, аби маржинка і поросетко ни мерзло у зимі, їго збирали зразу, коли вин падет на земню і стає сухим, бо ек пройшов дожік, вин був мокрим і не добрий до зберігання. Лист мав бути грабовий, буковий або з єблуньки, не збирали з горіха, бо запах з горіхового листу був острый і маржинка ни терпіла йому. Коло хат були кирниці, чуркала і ші газди клали на невеликий ковбчік з дашком пугеньку води з горшем, аби подорожній міг випити водички за здоров'є цих газдив.

Уже коли поклали хату, кликали панотця, аби посвітив хату, аби в ній добре жилоси газдам. А ек приходилося дуже кежко газдам у хаті, то на це була своя ворожка: траба узети три малих цибульці, почістити їх, пробити товстов иглов з черленов нитков, а витак зробити питель-





ку навкруг кожної з цибульок. Коли зробиш одну цибульку, вішеєш там, де вариш їсти, другу — там де спиш, третю у пролюдній хаті. Уни собі там най висе сім днів. Єк прійшло сім день, тогди їх здоймаєш, кладеш на чістий папір, кожду окремо, і фист солиш, витак загоргаїш кожду в папір і рано несеш до ріки. Мечіш їх у ріку, най собі идут за ріков, і видтив борзо йдеш, не обиртаєчіси, аби шош не попаців.

У хаті газди водно мают світу водичку, котров на света кропют у хаті й на газдівстві і обкурують хату ладаном і зіллем, зібраним на Йвана, бо тогди уно найбиршу силу маєт. Ші малюють хрест вер дверей, котрий оберігає газдив від злих сил.

На Благовіщення (7 квітня) досвіта берут свічену водичку, обходе три рази хату і кажут: «Добро до хати, лихо вид хати».



Будували також і кліть з кобків у зруб так, єк хату, лиш меншу розміром. А хлів був такий завеликий, кілько тримали маржини.

А збоку хати ші робили ватрак до дров.

Хто робив столерку, той клав собі майстерню. У ній вин собі мав столерський верстат, тафлері на шрубях, дерев'яну довбню, наковальні кліщі, гимблики, кіт, лучкову пилу, фігурну пилу, вісний ніж, васирвагу, всекі сверлики, пилники, ключ для розвертання пил, трачкову пилу, долото, різці, заготовки з бука, євора, илиці, есеня, різного розміру дошки та бруски.

Колис стариня учіла: гріховно, діти, робити по заході сонця. Світ нікто ни годен перебути. Є доста чісу наробитиси й по душу за цілу Божу днину, коби лиш християнин хотів по правді робити і мав до роботи пугерю.

Віталій ДМИТРИЮК

*Світлини автора,
с.мт. Путила, Буковина*



Художник і викладач



С о н я ч н і Чернівці тепліною літа звеселявали вікна кабінету директора залізничного училища. Сільський хлопчина зі Станіславської області сидів навпроти директора і якось боязко відповідав на його запитання. Середнього зросту, неговіркий, він мав дуже спос-

тережливий погляд.

З самого малечку цей хлопчина дуже любив малювати. Він хотів бути художником. А сюди, в залізничне училище, його нарадили вступати знайомі хлопці.

Чи то так протестувала юнацька душа проти отого вступу в залізничне училище, але директор, побачивши його малюнки, подзвонив до свого колеги — директора художньо-ремісничого училища № 5 Василя Петровича Фареника і попросив, щоб той приглянувся до, здається, здібного до малювання хлопчини.

Юнацькі кроки радісно заквапились чернівецькими бруківками до училища. Училища, де можна вчитись малювати. В руках хлопчини були перемальовані ним портрети Шевченка, Франка та інших українських письменників, малюнки з натури рідних і своїх ровесників, пейзажі. натюрморти...

Вкрай схвильований, він показав ці малюнки В. Фаренику. Василь Петрович був приємно подивований і допустив до іспитів.

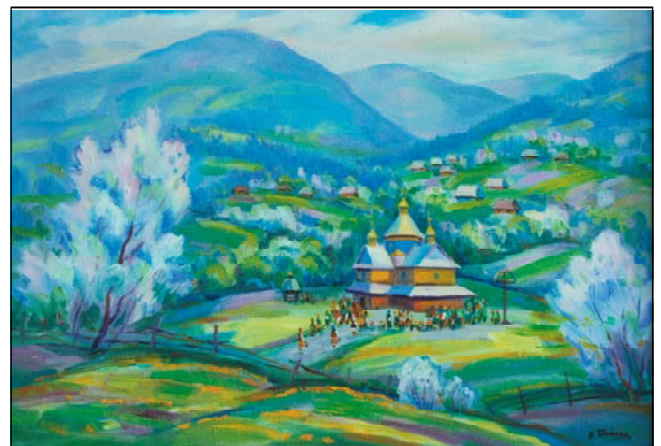
Ще був хлопець у дорозі, а його мрія уже радісно й переможно ступала на поріг батьківської хати в селі Ганьківцях, що за якихось п'ятнадцять кілометрів від древнього Снятина, який

постав на Покутті ще за часів галицького князя Ярослава Осмомисла.

Як найстарший серед усіх шістьох дітей Федора Бойчука, хлопчина, а його звали Василем, попри радість, якось ніяковів перед батьками. Бо не зможе вже допомагати їм ні у колгоспі, ні по господарству. В училищі взимку буде вчитися, а з весни до осені, як сказали йому, відбуватиме практику у будь-якому куточку України, а, можливо, і за її межами. Так воно і сталось: протягом трьох років навчання групу альфрейників-живописців, в якій навчався Василь, відряджали на чолі з майстром Борисом Снігурем до Молдови. Там хлопці виконували альфрейно-живописні роботи у будинках культури.

Після закінчення навчання дорога випускника училища, який отримав атестат «з відзнакою», пролягла ще далі — аж у російське місто Курган, що подалік Челябінська та Омська. Через три місяці творчої праці рекрут з покутського краю опинився на Далекому Сході Росії — там він став матросом, служив радіорелейним механіком морської авіації у місті Владивостоці. Відображувати в малярстві краєвиди Приморського краю часу майже не мав. Але все-таки привіз додому декілька малюнків із краєвидами Владивостока та морськими пейзажами.

Колгоспне керівництво радо прийняло





Василя на посаду художника. Та сам Василь не радів: душа не лежала до отих агітаційних стендів та лозунгів. Влітку наступного 1967-го його кроки вже відлунювали львівськими бруківками. Василь вступив на відділ художнього скла інституту прикладного та декоративного мистецтва.

Після інституту шлях проліг до столиці гуцульського мистецтва — всесвітньо відомого містечка Косова, яке за 40 кілометрів від Снятина. То був 1972-й. З того часу тут розпочався косівський період творчості та викладацької діяльності у технікумі народних художніх промислів. У цьому мистецькому закладі, перейменованого з училища прикладного та декоративного мистецтва у таку незграбну технічну назву радянсько-партійними чиновниками, Василь Бойчук навчав студентів рисунку, живопису, скульптури та композиції на відділі художньої кераміки.

У вільний час малював краєвиди мальовничих куточків Косівщини і Верховинщини у красі ранньої весни і осіннього смутку, сонячного літа і світлої зимової чистоти, світанку і надвечір'я. В його переважно гірських пейзажах в основі композиційного центру часто бачимо гуцульську церкву або каплицю («На Великдень», «Старовинна церква у Пістині», «Яворівська церква», «Соколівська церква»). На інших пейзажних картинах ці сакральні будівлі даленіють, але теж сконцентровують на собі весь погляд, як, наприклад, на картині «Різдвяні дзвони». У багатьох етюдах та пейзажах художника привертають увагу водоспади і гірські потічки, стіжки сіна, одинока або цілий віночок гуцульських хатин на пагорбах, ледь примітна постать гуцула чи гу-

цулки або ж святкові гурти гуцулів, що зимовим або літнім плаєм прямують до духовної святині («На скалах», «Гори димлять», «Яворівський пейзаж», «Шум потоків і смерек», «Мелодія гір» та інші).

Живописні твори Василя Бойчука зацікавлювали і зацікавлюють учасників виставок, на яких вони експонувались і експонуються. А це у Києві і Львові, Івано-Франківську і Косові, у приватних колекціях ряду країн світу.

Чимало малярських творів художника — вже історична цінність. Намальовану у свій час Василем Федоровичем сакральну чи історичну будівлю, малу архітектурну форму можна бачити лише на його картинах. Відтворених на портретах відомих і пересічних мешканців краю — теж лише на його картинах. Але де їх знайти, коли, мов діти від батьківського порогу, помандрували вони світами. Приємно, коли подаровані друзям. Приємно Василеві Федоровичу бачити намальовані ним ікони для церков і каплиць сіл Ганьківців, Рож-Поле, Шевченкове (колишня назва — Гальбінівка), Хугір-Будилів на Снятинщині, у церкві св. Василя Великого в місті Косові.

Але скільки творів, подарованих на прохання владоможців, потрапили до невідомо чийх рук і в які краї. Скільки за безцінь продані для приватних колекцій в чужі країни у нинішні часи важкої скрути, яка для українців, які свято беруть духовність, здається безкінечна.

Згадані фрагменти з творчості і життя Василя Бойчука були лейтмотивом виступів колег та поціновувачів малярства на презентації його персональної виставки з нагоди 70-річного ювілею від дня народження, яка відбулась торік у Косі-



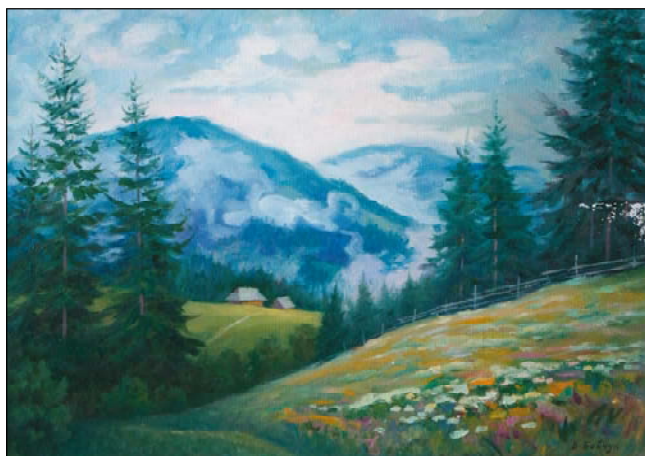


вському філіалі Коломийського національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського. На ній, хоча у художника кілька сотень пейзажів, натюр-мортів, десятки портретів та ікон, було представлено лише більше 50-ти пейзажних картин. Стільки, скільки могли вмістити три невеликі музейні зали. Але виставка засвідчувала про високий талант Василя Бойчука. Це усвідомлювали мистецтвознавці, колеги-викладачі і студенти, шанувальники малярського мистецтва.

Василь Федорович щиро подякував учасникам презентації його персональної виставки і не мовив жодного слова про себе. А він нагороджений Грамотою Міністра культури України М.Кулиняка, Почесним дипломом Президента Національної академії мистецтв А.Чебикіна, Грамотою подяки блаженній пам'яті Почесного доктора гуманітарних наук, Правлячого Архієрея Коломийсько-Чернівецької єпархії Павла Василика за намальований ним портрет Святійшого Папи Римського Івана-Павла II. Має колекцію грамот від Львівської академії, Косівського інституту, області і району, дипломів міжнародних гуцульських фестивалів.

Рішенням вченої ради Львівської національної академії мистецтв йому присвоєно вчене звання приват-доцента.

Середнього зросту, з уважним спостережливим поглядом, навчає нині рисунку і живопису студентів Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва, який у 2000 році був заснований як самостійний, а в 2006-му приєднали до Львівської національної академії мистецтв. Восьмий рік його директором є ко-



лишній однокурсник Василя Бойчука Святослав Мартинюк, який до цього був деканом факультету дизайну згаданої академії.

Згадуючи про спільні студентські роки, С. Мартинюк відзначає, що Василь Бойчук завжди мав із живопису лише відмінні оцінки.

За 42 роки викладацької діяльності Василя Федоровича його школу пройшли більше двох тисяч студентів. Разом із ним нині працюють в інституті його колишні студенти Василь Дутка — заступник директора інституту з навчальної роботи, викладачі Роман Юсипчук, Василь Перегінець, Любомир Макар та інші.

Для Василя Федоровича уже в далекому минулому юнацькі хвилювання від перших зустрічей з молодістю учителькою початкових класів Ганною, радісних батьківських почуттів від народження донечок Люби і молодшої за неї — Тетяни. Нині вони обидві мешкають у місті татової юності — Чернівцях. Люба закінчила відділ художньої кераміки Косівського училища та художньо-графічний факультет Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Тетяна здобула вищу економічну освіту, працює у банку. У галереї портретів, створених Василем Федоровичем, є і їхні. І в дитячому, і в дорослому віці.

Василь Федорович і далі продовжує поповнювати свій творчий доробок, викладає в інституті, передаючи студентам не лише теоретичні знання, але й великі практичні надбання з рисунку і живопису.

Василь ГЛБЧУК
*На світлинах: художник
Василь Бойчук і його твори*



Шевченко: художнє пізнання історії

Тринадцята за рахунком книга під такою назвою (Німець О.Л. Шевченко: художнє пізнання історії. — Косів.Писаний Камінь. 2014. — 192 с. Ілюстрації) жителя селища Кут, одного з лемків, насильно виселених з рідного краю в 1945 році, присвячена 200-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка.

Євген Сверстюк у вступній статті підкреслює: «Видання О. Німця «Шевченко: художнє пізнання історії» заслуговує уваги з огляду вивчення не сфальсифікованої історії України, чимало сторінок якої знайшли своє відображення у творах Т. Шевченка. Автор подав наукове обґрунтування історичних подій, які мали місце у 17-19 століттях у стосунках між Україною та її сусідами — Польщею, Кримом, Туреччиною та Москвою.

При підготовці праці, окрім творів поета, використано праці деяких відомих шевченкознавців, які були доступні автору. Разом з тим, не висвітлено погляди Т. Шевченка в трактуванні інших відомих-шевченкознавців Б. Лепкого,

П. Зайцева, П. Куліша та інших.

Автор приділив достатньо уваги питанню українсько-польських стосунків та дружбі поета з польськими політичними засланнями. Поряд з тим, у виданні не відзначено, що серед переслідуваних царизмом поляків були й такі офіцери, які ніколи не поділяли поглядів не тільки Т. Шевченка, а й своїх земляків — Б. Залеського та С. Сераковського.

Характеризуючи романтичні твори поета, було б доцільно замінити або додатково ввести підрозділи «Козацька романтика у творах Т. Шевченка», «Серед чужих» та інші.

Головне завдання подібних видань — викликати інтерес до пропонованого матеріалу, збудити цікавість читачів до трагічних та героїчних сторінок нашої історії. З цього погляду видання О. Німця допоможе не тільки ознайомитися з відомими і маловідомими сторінками з життя і діяльності поета, а й пізнавати історію України крізь призму його художніх творів».

Горицвіт – квітка гірська

Косів'янин Богдан Радиш-Маринюк особливо плідно працює у рік свого 80-ліття. Недавно в Косівському видавництві «Писаний Камінь» світ побачила його повість «Горицвіт – квітка гірська» про жінку самобутнього таланту й драматичної долі, письменницю й художницю, фольклористку й філософа, жінку-каторжницю й мудреця нашої Гуцульщини, жінку-черницю в миру Параску Плитку-Горицвіт, що народилася в Криворівні Верховинського району. Її ж малу Батьківщину поет, перекладач, літературознавець, лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка (1977 р.) і Герой України (2004 р.) Дмитро Павличко назвав Домом Творчості.

— Тюремні камери, торттури в них, — пише Богдан Ілліч, — не змогли зломити характеру тої жінки, ще зовсім тоді молоденької дівчини-горянки, дівчини-гуцулочки... Вижила вона таки. Вижила... Хоч поверталася додому майже посивілою у свої двадцять сім літ... Двадцять сім літ!.. вірячи в добро, в милосердя, яке їй пощастило відчутти від різних людей, у тому жорстокому ото-

ченні, особливо – лікаря, що в уральському тюремному шпиталі врятував її наскрізь обморожені кінцівки від ампутації. Переживши енкаведистське катування, голод і холод, приниження й безнадію, жінка та не втратила поваги й любові до людей. Не втратила цього благородного почуття навіть після тяжких випробувань, коли через хвилину-дві її могли вивести там, у темниці, «под стеньку» й розстріляти майже дитину, лише за те, що вона любила свою землю, свої рідні гори Карпати, свою річку й верболози над нею... Тільки за те... Хоч вона нікого не вбивала, не скривджувала навіть...

Я спеціально згадав вислів Д. Павличка про Криворівню. Бо саме тут П. Плитка-Горицвіт творила поезію і прозу, збирала фольклор, написала багато томів і майже 50 книг по півтисячі кожна, понад 100 невеликих за розміром картин, стільки ж ікон і... багато іншого. А який її шедевр — «Старовіцкі повісторьке».

Про це й багато досить цікавого іншого на гуцульському діалекті йдеться у повісті «Горицвіт — квітка гірська».



Кедрове Божелісся

Марія Влад — відома українська письменниця і поетеса у новій книзі «Кедрове Божелісся» (Косів: Писаний Камінь, 2013 – 206 с.) уже в черговий раз повертається до теми рідної Гуцульщини — яскравого смарагду на Землі. І тут же наголошує, що треба розказувати без упину, збирати й оповідати цілющу бувальщину минулих століть, аби не загубити жодного коштовного камінчика з народних схронів. Любити священне Божелісся так, аби й інші дізналися й полюбили цю рахманну красу, задуману Творцем для безмежної радості.

Автор цієї повчальної книги закликає небайдужих читачів зберегти й передати безцінні багатства прийдешнім поколінням. Якраз у розділі «Стрітенне» вона тепло розповідає про народні звичаї і вірування гуцулів.

— Дауні гірени ці сетки дуже сербували, — пише пані Марія, — у ні дуфали і мали із ними із'езані усякі вірування свої старовістки, проти яких отці у церквах дуже остро і сильно виступали. Було більше таких людей, що на Розигри, Рахманцого Великодня, Обрітенія, Курика нічю би на світочку руков ни тенули так, ек на Великдень.

— Нічого не буду вигадувати, — підкреслює Марія Влад. — Все живе, все належить моєму народові, йому і вертаю на письмі. Тримаю у правій руці перо, а в лівій підношу до образу Гуцульщини свічку жовтого тирлича, зібраного на Попі Івані, де була обсерваторія. Так-так, ця гуцульська верховина присвячувала тирчлич-зілля до небесних світил.

Автор книги устами її героїні повертає нас до прадавніх традицій гуцулів, дотримання головних рокових свят... І, водночас, вкотре порушує тему збереження природних багатств нашого краю.

«Адьи, розбудьили нивиличку звіринку, або й дрібоньку, що спала собі, коло свої мамке... Але то уже звіринка звикла до того... І людьки звикли, бо то — і вночі, і у дньину... Лісочьок наш вивозі... Вивозили людий наших... А то й лісок вивозили... Тьий дорешти вивозі... Скоро і звіринка ньи буде матьи де сховаться...»

Це проблема з проблем XXI століття.

Петро ГАВУКА,
редактор журналу «Гуцули і Гуцульщина»

Зонька

То була одна така собачка на все наше поселення. Гадаю, і на цілу Колиму. Мудре, ек стара людина. Дес так “го на матеріку ше вишколили, так “го навчили, шо та кутюжка йшла собі до крамниці тай приносила господарям видти, шо треба було. Господар і господиня Зоньки були не так старі, ек змучені тюрмами, і не годні вже самі ходити до магазинчика по сірники чи такі хліба і до хліба. Все-го, шо требували, лиш покладут у торбинку записку — Зонька вже побігла, приносит на паску на шій господарям продукти. Робила це з охотов. Правда, Зоньці оплачувалося, бо все господар відріже кавальчик ковбаски, шо принесла, шкварчик чи хлібця. Зонька не бідувала на зоні. Ніхто її не копнув ногов, ни скривдив, ни позбиткував. Жила в заслуженій повазі.

— Смотріте все, как еті сволочі дохнут...

А то лежют люди — шкіра та кості, голодом їх морют за непокору, лежют і поволі умирают ліпші сини і доньки свого народу — українці, рускі, естонці... Кого лиш Колима ни приймила у свою слезами зрошену земню!

Нихто ни має права кірочку хліба кинути їм, бо розстріл на місці. А Зонька вкрадетси та й шош там тим умираючим таки принесє і дасть. А ек котрийс — а траф'єлиси — шош би в когос украв, то Зонька обнюхає, загарчит і приведе до злодія того, в кого було вкрадено. Мусив виддати. Справедлива була собака.

Але й на ню найшлиси. Дес так далеко, за триста кілометрів від Магадану, занесли Зоньку. Нима тай нима. Господарям уже чийс діти хлібец купуют, уже зона змирилася з тим, шо Зонька пропала — дес згбила в снігах.

За три місіці Зонька прийшла. Обшарпана, обдерта, шерсть місцями позлізала з боків, разом із клаптями шкіри звисає — така нужденна, ледве ноги приволокла.

Господарі вже й ни надієлиси, тай годі було пизнати, шо це та сама вчена кутюжка. За йкийс чес Зонька видгудуваласи, шерсть повидростала, аж зачела улискатиси — така чорна, гладенька.

І Зонька знов пропала. Шукала вже й міліція. Колима така, шо там і міліція була инакша. Мижи тими мучениками погана міліція ни витримала би си. Там дієли свої суворі закони. Закони зони.

Скрізь шукали Зоньку. І таки міліція добре вислідила, так шо найшлася шкурка из чорного песика. А пид пахвов чорної шкурки було кілька шерстин біленьких та йкийс примітний прищик. По цему господар пизнав, шо це Зоньчина шкурка. А то вже перейшло через треті руки. Але вид таких спеціалістів, як на Колимі, тежко шош затаїти. Тай таки узелиси за того, шо купував тоту шкурку, вин сказав у кого придбав, а той вказав на иншого, і так визналиси, шо собаку украли, убили і продали на хутро таки квартиранти господаря. Вони прибули з материка, в зоні ше не привикли до поредку, тай гадали, шо їм минетси.

Це був траур на всю зону.

Шо собі гадаєте — тих двох злочинців міліція при всіх поселенцях вивела наперед і розстріляла.

— Ви думали собі, шо серед оцих мучеників будете таке витворяти?!

Так зона втратила Зоньку, але не втратила своїх уставив. З цим було твердо.

Марія ВЛАД

За мотивами оповідки 92-річної страдниці Теодосії Плитки-Сорохан з Криворівні 2013 р.



Ігор Меліка: «Гори — це джерело натхнення!»

Закарпаття — це чудовий край з повноводними ріками, високими горами та древніми замками. Тут роблять прекрасне вино та варять смачний бограч. В цьому регіоні живуть також і талановиті люди — справжні патріоти України та Карпат. Ігор Меліка (www.igormelika.com.ua) — відомий фотограф та журналіст, родом із міста Мукачево Закарпатської області. Він є членом Спілки фотохудожників України та асоціації високогірного туризму Словаччини (SVTS), а також належить до громадської організації «Карпатські стежки». Незважаючи на дуже напружений графік, нам таки вдалося поспілкуватися з цією цікавою та активною людиною.



— Розкажіть про перший свій похід у гори. Як відомо, вашим гідом був косівчанин та фотограф Роман Печижак. Чи це дійсно так?

— Моє справжнє знайомство з Карпатами справді розпочалося в Покутсько-Буковинських горах. На той час, я вже був знайомий з косівчанином Печижак Романом, фотографом, мандрівником і просто чудовою людиною. На той час (2005 рік), я і Роман, як фотографи-початківці, виставляли свої фотороботи на різних фотосайтах, у фотоклубах (саме там і відбулося наше віртуальне знайомство). Згодом виникло бажання

зустрітися в Карпатах, десь високо у горах. Відтак у 2005 році я вперше відвідав Косівщину. Разом ми відправилися в фототур-похід на Писаний Камінь.

Саме цю мандрівку і можна назвати моєю першою вилазкою в гори. Наступного дня було здійснено не менш цікаву подорож до «Білого Слона» на Чорногорі. З того часу я по-справжньому «захворів» гірськими походами. Варто зауважити, що для мене стало важливим не просто подорожувати і фотографувати. Більший інтерес у мене викликали саме життя горян, їх побут, звичаї, обряди, історичне минуле. Згодом я заснував авторський проект «Подорожуємо та фотографуємо разом» та створив власний інтернет-ресурс. Цей проект об'єднав людей, для яких фотографія і подорожі стали невід'ємною частиною стилю їхнього життя, хоббі чи навіть професійним заняттям — так званий фототуризм. Адже саме подорожуючи, людина має можливість зазирнути в найпотаємніші та найчарівніші куточки нашої дивовижної планети.

— Якою фототехнікою ви користуєтесь? Розкажіть детальніше про вашу «фотокухню».

— Знаєте, на це запитання я хотів би відповісти притчею: «Один фотограф, будучи запрошеним на вечірку, прихопив кілька своїх знімків, щоб при нагоді показати їх гостям. Господиня, побачивши світлини, вигукнула:

— Які чудові фотографії! У Вас, мабуть, дуже



дорогий фотоапарат!

Фотограф на це нічого їй не відповів, однак, прощаючись в кінці вечора, сказав:

— Дякую, вечеря була приготована чудово! У Вас, напевно, дуже хороші каструлі!»

На мій погляд, достатньо придбати фототехніку «середнього» класу, мати бажання фотографувати і володіти творчим хистом — потенційним талантом. Хоча в більшій мірі, я завжди ставлю акцент на останньому. На моє переконання, недостатньо володіти високопрофесійною і дорогою фототехнікою, необхідно мати ще й особисте, неординарне бачення на оточуючий тебе світ. Адже фотоапарат — це тільки інструмент, сама ж фотографія народжується в голові митця. Чи можна навчитися фотографувати? Звичайно, навчають же ж в музичній школі всіх охочих грі на фортепіано. І люди справді закінчують школу з відзнаками, віртуозно володіючи інструментом. Однак далеко не всі після цього стають композиторами, авторами власних пісень...

Щоб не ухилитися від поставленого запитання, на сьогоднішній день моя скромна «фотокухня» складається з найнеобхідніших фоторечей звичайного фотографа-пейзажиста. А саме: цифрова фотокамера (Minolta Dynax 7D), універсальний об'єктив з фокусною відстанню 18-125 мм, штатив, поляризаційний фільтр та декілька градієнтних фільтрів різної щільності. Такий доволі скромний набір обладнання дозволяє реалізовувати мої творчі задуми майже на 90% в найрізноманітніших ситуаціях і жанрах вже багатьох років. Звичайно, всі ми прагнемо до вдосконалення та нестримно бажаємо крокувати в ногу з прогресом. І я не є винятком. Тому в найближ-



чий час у планах стоїть, передусім, поновити свій фотоарсенал найсучаснішим фотообладнанням.

— **Чим, окрім гір та фотографії, ви ще цікавитесь? Ким ви працюєте і яке маєте хоббі?**

— Мене цікавить все. Як і більшості творчих людей, мені також притаманний цілий ряд інших творчих «професій», хоббі. По-перше, я обожаю кулінарію, тобто готувати страви, особливо на природі. З цього приводу я навіть запровадив власний кулінарний проект «Бограч PARTY».

По-друге, коли розпочалися активні мандри Карпатами, мене зацікавила історія свого краю. Створюючи різні публікації, репортажі, власні історичні дослідження, інтерв'ю, тощо, я непомітно захопився журналістикою. Відтак, більшість публікацій на моєму сайті написані та ілюстровані власноруч.

По-третє, насправді — я музикант-клавішник. У свої 8 років я вже вмів грати на маленькому клавішному інструменті, відтворюючи будь-яку композицію на слух. Активній музичній кар'єрі я присвятив майже 20 років. В той час я паралельно працював і продовжую працювати по сьогоднішній день в музичній компанії «Юритмікс» (м. Мукачево), на посаді менеджера з продажу музичних інструментів.

— **Чи часто буваєте в Косові? Що можете сказати про туристичний потенціал Косівського району? Які є проблеми та переваги?**

— З різних причин в Косові буваю не часто. Хоча цей край дуже мені до вподоби. Туристичний потенціал Косівщини, як і Українських



Карпат в цілому, дуже великий. Основною ж метою розвитку туристичної індустрії не тільки на Косівщині, але й в Україні, можна визначити створення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів, при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурного довкілля.

Програма дій має бути синхронізованою із загальними темпами становлення ринкових механізмів і співвідносною з політикою структурних реформ в економіці. Вона повинна також враховувати накопичений досвід розвитку туризму у світі, що створює сприятливі умови доопрацювання та розроблення відповідної нормативно-правової бази туризму. Проте на сьогоднішній день становлення туристичної галузі, як однієї з провідних галузей вітчизняної економіки, стримується невирішеністю низки питань, розв'язання яких потребує державного врегулювання та підтримки виконавчих органів влади.

— Під час підйому на Протяті Камені у Путильському районі, ви зламали ногу і вас знімали косівські рятувальники. Ви без проблем ходите на складні маршрути, а тут стала біда. Як так вийшло?

— Цей прикрий випадок стався не особисто зі мною, а з моїм товаришем, колегою-фотографом з Тернополя, також досвідченим мандрівником-горянином. Були порушені елементарні правила безпеки пересування в горах, які могли призвести до більш трагічних наслідків. Ця по-



вчальна історія була одразу ж висвітлена на моєму сайті, як настанова та попередження всім подорожуючим гірськими стежками. Адже цей випадок стався з людиною, яка не раз і не два була в горах.

— Що ви можете сказати про сучасну Гуцульщину? Вона зникає? Де ще зберігаються традиції предків?

— На Гуцульщині доводиться бувати не часто. Однак з великим захопленням і цікавістю вивчаю гуцульську культуру з різних доступних джерел. З того, що мені вдалося побачити та проаналізувати за останні роки, можна охарактеризувати наступним чином: як етнос, як культура, гуцули збереглися тому, що це гірський народ. Сюди менше потикається цивілізація, — у вигляді всякого непотребу. Тут суворі умови існування залишають спосіб життя незмінним. Гуцули вирощують худобу, стрижуть вовну, виробляють усіляку естетику. З того й живуть. І так буде завжди. Це диктує гірське життя.

Чи розчиниться гуцульська традиція в океані сучасної глобалізації? Навряд чи... Гуцульство житиме і, значить, не стоятиме на місці. Жорсткі рамки гірського побуту не дадуть розсипатися на друзки. Кептар залишиться на плечах, бо легкий і добре захищає од вітру. А ще до нього так личать найсучасніші джинси. Авто не замінить коня, бо той пройде там, де техніка безсила і взагалі недоречна. А гуцульські музиканти й далі гратимуть по весіллях почергово на електроніці й на автентичі. Туризм гуцулів теж не зіпсує. Кажуть, уже не буде гіршого, ніж їм зробило пияцтво за радянських часів та пострадянське безробіття.





— Назвіть ваш список топ-5 гірських маршрутів в Україні

— В Українських Карпатах є багато туристичних маршрутів на будь-який смак та різної складності. За останні роки громадськими організаціями було промарковано сотні кілометрів гірських стежок. Разом з тим є в Карпатах і «дикі», малоходжені місця, які з кожним роком ваблять своєю незвіданістю дедалі більше туристів. Отже ТОП-5 гірських маршрутів в Українських Карпатах я б вишикував таким чином:

1. Чорногірський хребет: від Говерли до гори Піп Іван (верхів'ям хребта).

2. Свидовецький масив: Кваси — Близниці — Стіг — Догяска — Трояска.

3. Полонина Боржава: від Волівця до Міжгір'я через вершини Плай — Великий Верх — Гемба — Магура — Граб — Кук.

4. Горгани: Максимець — пол. Рущина — Сивуля — Ігровець.

5. Мармароський масив: Ділове — пол. Лисича — Піп Іван Мармароський.

— Складіть список топ-5 гірських маршрутів поза межами України.

— На відміну від вітчизняних туристичних маршрутів, Європа може похвалитися більш комфортними і технічно обладнаними туристичними маршрутами в своїх горах. Це надає можливості займатися гірським туризмом людям різної вікової категорії, при цьому в більшості випадків, не потребуючи особливої фізичної підготовки.

1. Гімалаї (Непал) — гірський масив Аннапурни (ABC — Annapurna Base Camp).

2. Доломітові Альпи в північно-східній частині Італії.

3. Пішки навколо Монблану — 165 км (Альпи: Франція — Італія — Швейцарія).

4. Лікійський шлях — Туреччина, узбережжя Середземного моря.

5. Кавказ — Приельбрусся, Верхня Сванетія (Грузія).

— Ви народилися і проживаєте в Мукачево. Часто, від туристів з різних куточків України, можна почути не дуже хороші слова про мешканців Закарпаття. Наприклад те, що вони говорять на незрозумілому діалекті, неохайні, часто і нахабно сміються. Не кажучи вже про бунтарську вдачу і войовничий дух цих людей — бійка може спалахнути на рівному місці. Дехто вважає, що це вже взагалі не Україна. Це все стереотипи чи гірка правда?

— Передусім, як корінний мешканець Закарпаття, хочу запевнити, що це не зовсім так. Географічна і геополітична замкнутість Закарпаття (з одного боку Карпати, з інших — кордони чотирьох держав), взаємовпливи культур призвели до утворення специфічного регіону з властивою йому ментальністю та світосприйняттям. Менталітет закарпатця скоріш за все існує на рівні «взірців поведінки», «взірців вибору», та окремих оцінок і переваг, які підхоплюються іншими людьми і непомітно формують його свідомість. Це немов би якась традиція, яка подібно до могутнього потоку захоплює людей і непомітно змушує їх робити і говорити те, що роблять і говорять інші, створюючи при цьому ілюзію природності і безумовності власної поведінки.

Але говорити про якусь цілісну лінію закарпатського менталітету, властиву всім мозаїчним складовим українців (гуцулам, бойкам, лемкам і





долинянам), є складно. Серед характерних рис закарпатської ментальності можна назвати: певний консерватизм, відсутність радикалізму як у думках, так і в діях; національна толерантність; відносна політична пасивність; релігійна терпимість тощо. Іншими словами, для закарпатців характерна налаштованість на мирне співіснування з позиції взаємного невтручання в життя та інтереси соціальних груп, які різняться за національними, релігійними, соціальними, територіальними, історичними та іншими ознаками. Однак ще раз наголошую, що ці загальні риси порізного проявляються у гуцулів, бойків, лемків та долинян.

Стосовно ж закарпатського діалекту — це говірка, яка склалася упродовж століть під впливом сусідства з Угорщиною, Чехословаччиною, Румунією, Польщею... Адже Закарпаття протягом тисячоліття постійно перебувало під чийось впливом і було мішаниною різних мов, звичаїв, вірувань. Відповідно, кожний період наніс свій відбиток у вигляді різноманітних діалектів. Це явище сьогодні здається дивним, в час інформаційного розвитку. Однак перебування області вже більше ніж 70 років у складі своєї слов'янської сім'ї ще не змогло перекрити тисячолітній відбиток, хоч і живемо у високотехнологічній ері.

Ну, а щодо всездозволеності будь-де смітити, тут проблема справді існує, і я б назвав цю рису притаманною не тільки закарпатцям. На жаль, це проблема більшості співвітчизників. Я назвав би це байдужістю. І джерелом цієї байдужості є той маленький вогник егоїзму в серці кожної людини, який поступово розгорається, після чого власне «Я» стає понад усе. Насамперед си-

туація вимагає швидкої перебудови мислення людства в цілому і кожної конкретної людини зокрема, формування її екологічної свідомості, екологічної культури. Тому надія поки що тільки на нашу розсудливість та небайдужість. Адже те, що ми збережемо сьогодні, те й будемо мати для майбутнього покоління.

— **Готуючись до інтерв'ю, я традиційно «серфив» мережу Інтернет в пошуках інформації про героя інтерв'ю. Яке ж було моє здивування, коли я нічого не знайшов, окрім ваших фото. Навіть на персональному сайті немає вашої біографії. Це ваше особисте бажання «маскуватись» чи є об'єктивні причини?**

— Це запитання викликало у мене посмішку. Адже журналісти мені його часто задають. Ні, я не маскуюсь, але й самопіаром не займаюсь. Я просто працюю у своє задоволення, роблю свою справу, витрачаючи насамперед сили і натхнення на створення власних фото і публікацій. Та й у саморекламі не відчуваю потреби. За допомогою сучасних технологій продукт моєї творчості глядачі і читачі щодня знаходять самостійно. Адже окрім фото, на сайті www.igormelika.com.ua можна знайти багато цікавого і пізнавального про Українські Карпати, життя-буття горян, їх звичаї і обряди, національну кухню, всілякі корисні поради туристам, планування туристичних маршрутів, анонси різноманітних фестивалів та інших цікавих подій. Хто ж бажає познайомитися зі мною ближче — щиро запрошую, я завжди відкритий для спілкування. Пишіть, дзвоніть, а краще приєднуйтеся до команди гірських фотомандрівників, щоб разом з нами





зазирнути в найпотаємніші і найчарівніші куточки нашої землі.

— Дуже часто ми плануємо походи з друзями після прочитання ваших статей та перегляду фото-звітів. Чи часто вам пишуть вдячні читачі?

— Цінність дописувачів на сайті, які залишають свої відгуки і слова вдячності, можна порівняти з бурхливими аплодисментами артистові, який стоїть на сцені перед багатотисячною публікою. В такі миті не думаєш про «гонорар». Бо саме ці аплодисменти і є найбільшою винагородою для тебе. Це ж елементарно: людина, якій адресовані слова вдячності, радіє тому, що усвідомлює — її праця оцінена, її пам'ятають, їй вдячні. У свою чергу вдячність — це розуміння, що тобі пощастило одержати, і бажання передати далі.

В день я отримую багато листів не тільки з подяками і всілякими побажаннями. Люди звертаються за різними порадами і проханнями допомогти у тому чи іншому питанні. І немає такого листа, на якого б я не дав відповідь. Намагаюся це робити вчасно і виважено.

В більшості випадків люди дякують за чудовий сайт, з якого вони черпають необхідну для себе інформацію. Дякують за фотографії, творчість, присвячують навіть вірші. Однак серед тисячі отриманих повідомлень є один лист, який найбільше чомусь запам'ятався і зворушив до дна мою душу:

«Доброго дня, Ігор!!! Дуже подобаються ваші фото. Зараз я вирішив змінити своє життя. Буду мандрівником. Мене цікавить чи знаєте ви когонебудь в Карпатах, хто вміє дуже гарно робити вишиванки? Я б хотів навчитися й сам вишивати. То зараз міркую про те, щоб покинути Київ,

поїхати в Карпати, знайти там якусь майстриню чи майстра та домовитись з ними, що буду робити хатні справи, допомагати по господарству та виконувати корисну працю, а натомість прохатиму дати мені дах над головою, щось поїсти раз на день та навчити мене цій справі! То, якщо Ви знаєте таких людей, то може б порадили. Дякую! Станіслав».

Життя як сходинки, з кожною новою все важче й важче. Однак слід пам'ятати, що при цьому ти підіймашся все вище і вище! Адже життя — це рух, не зупиняйся на досягнутому! На завершення я б хотів оприлюднити читачам своє життєве кредо, яке вдало сформулював у вигляді вірша мій улюблений український письменник Григорій Коваль:

Сонет віри

*Ніщо в житті безслідно не зника,
Що твориться глибинно, не з нагоди,
Як та в'юнко-срібляста нить струмка,
Що до ріки несе прозорі води.*

*Жага людських діянь! Чи не така
Твоя одвічна суть в естві природи?..
Хай труд твій в когось сумнів виклика —
Трудись без похвали і нагороди.*

*Я сам в труді упертім повсякчас
Себе, було, запитував не раз:
Кому? Навіщо ти копав криницю?
А потім взяв, любистком вислав дно
І з гордістю подумав: все одно,
Адже до неї приїде хтось напиться.*

Тарас ПАСИМОК

*На світлинах Ігоря Меліки
Чорногора*





Зустріч з цікавою людиною

Лука МАТІОС: «Страшно стає, як згадаю, що пережив, і розумію, що ще живу»

На одному з хуторів Путильщини, у Білому Потюці, ми познайомилися з досить колоритним дідусем. Лука Іванович Матіос у свої 88 років — справжній гуцул і за статурою, і за мисленням, і за манерою спілкування. Пережиті роки зморшками лягли на обличчя, а жилаві руки видають тяжкі трудові будні. Але іскриться в очах любов до життя і відчувається молодечий дух, загартований державними переворотами та особистими життєвими драмами.



Немовби вгадавши моє ще не озвучене запитання, Лука Іванович сказав:

— Що, хочете про мою молодість знати? Чи про дитинство? Та що там знати: то голодний, то холодний, то в страху. Страшно стає, як згадаю, що пережив, і розумію, що ще живу.

Як нас окупували румуни, то одинадцять тижнів майже дитиною провів у «дикунках», носив міни та копав мінні поля. Потім те саме робив за німець-

кої окупації. Працював, як дорослий, а їсти давали 20 грам хліба і черпачок чайку на день.

Ще малим упав на металевий таз і розкріїв собі брову та губу. А потім через ті шрами, що лиш мені не приписували: комуністи — зв'язок з бандерівцями, бандерівці — вислужування перед окупантами. І ніхто не вірив, що оті «бойові шрами» я заробив, як ще й ходити добре не вмів.

Було нас у батьків п'ятеро — я, Матрона, Дмитро, Василь, Анна. Не у всіх добре склалося сімейне життя, бо люди всякі трапляються. Ото, аби Бог боронив від чужої воші у вашій

хаті. Й таке є...

— **А у вас як сімейне життя склалося?**

— У мене — добре. Чемну жінку мав Паюту. Бідована була дівчина змалечку, але роботяща. Мама її померла у 24 роки, залишивши напризволяще трое діток. Тато також помер. Паюті було два роки, меншому хлопчикові рік, а найменшому — два тижні. Так і розібрали дітей родичі на виховання. То, коли ми з Паютою побралися, жили з її родичами.

— **Чим Ви найбільше задоволені з прожитого життя?**

— Я ніколи не був ні в якій партії! Як мене комуністи гнули-вигинали, нічого не вдалося. Я так їм і казав: «Я такий корінь, щоби ви стріляли, рубали, а я з свого місця нікуди не посунуся». Працював і лісником, і санітаром (ветеринаром), і депутатом був. І завжди партійні очільники намагалися контролювати, щоб я до церкви не йшов, у колядники не ходив. А я їм на зло навіть Березою був. Після Різдва — крики такі, мовляв, з роботи тебе виженемо. А я сміюся: «Ну, то й



що? Руки ж мені не відрубає. А з руками я завжди роботу знайду».

Тоді вирішили мене роботою так завантажити, щоб часу на релігію не лишалося. Так, як я був десятником, то придумали мені на Святвечір роботу: перепис серед населення зробити. Люди вечерю готують, а я хлопців та худобу переписую. Та нічого, зробив, і після вечері таки пішов у колядники.

А головний лісничий та голова сільради були рідними братами. Тож вони добре знали, що мене не переконати поїхньому. Але свята як-не-як, кличуть й мене до себе святкувати, випити, закусити. А я їм кажу: «Їжте коліна свої!» Тут гноблять, а там припрошують.

— **А якими були роки Вашого сімейного життя?**

— Жили ми з Паютою у її дядька. Той і так до роботи був не дуже, а як я прийшов, то геть усе на мене звалив. А сам на флєвири бігав до молодичь. А його жінка Марія хворіла, а згодом і геть злягла. І так усе сталося одночасно. Моя Паюта народила хлопчика. Я був дуже радий, бо до того були лиш дівчата. Але вона лежить ще недужа, на печі старий стогне, застудився, здибанкуючи, а на ліжку Марія помирає. Я бігаю від одного до другого: старому грію муки на груди та гарбати, дивлюся, що Паюті треба, бабі свічку свічу. А дід з печі ще кричить: «Що ти, вороже, моїй жінці вже свічку світиш?» А що

мені було робити, як вона помирає?

Прийшлося ховати. Я до старого, бо знаю, що в нього всі гроші і мої, і його. А в нього нічого нема — усі гроші по чужих жінках розніс, що й свою нема за що поховати. Іду я до свого тата, який лиш повернувся з Сибіру, прошу грошей на похорон. Так і поховали Марію. Все зробив по-людськи, лиш трембіту, яку вона так любила, не зміг дістати.

— **А Вашого батька чому відправили до Сибіру?**

— Не лиш його, і маму, і жінчиних родичів. А перед тим розкуркулювали. Тато встиг на мене переписати десять гектарів землі, а десять лишити собі. То його землю забрали, а моя лишилася. З тим потім і газдували, коли тато повернувся.

Не забарилися й старости до моєї сестри. Якраз після того, як померла Марія, пішов на ті старости. Дивлюся, сидять у хаті поважні газди, жартують собі, мама коло печі порається. А тата ніде не видно. Виходжу надвір, а він стоїть біля стовпа та так плаче, що аж данцує. Питаю, що сталося, а він розкажує, що старости захотіли викупу за дівку 35 тисяч рублів і весілля зробити за кошт батьків молоді. Подивився я, як тато журиться, та так стало його шкода. Заходжу в хату, дивлюся на старостів та й кажу: «Добрі ви люди, але нічо з того не буде. Дівка у нас молода, нерозвезена, ще віддасться. А з тата ос-

танню шкуру знімати не дам». Ще мама їх не садила за стіл, як я уже словесно нагодував. Пообтирався старший староста та й каже: «Ми таки цю дівку не лишимо, як смерть нас не лишить. Не треба нам сплатку, дамо молодим ґрунту та найгаздують».

— **А у Вас багато дітей було?**

— У мене ні одного, — віджартовується Лука Іванович, — а в жінки — дванадцятєро. Старший хлопчик помер, а виховали чотирьох синів і сім доньок. Усіх одружили, дали по бичку-корові, а де біда була, то й по двоє. Все життя вчили, що добре, а що погано, що гарно, а що встидно. Казали, що треба любити Господа Бога понад усе, батьків шанувати і мови своєї ніколи не зрікатися. Тяжко дивитися, як дитина десь звертає на хибний шлях, але що вдієш? Усі батьки стараються навчити дитину найкращого, а далі — як побудує собі життя, так і матиме.

Слухала я ще довго розповідь-сповідь Луки Івановича. А в ній простежувалася і сімейна мудрість, і виваженість рішень, і чітка життєва позиція. І нині, Лука Іванович, спостерігаючи, як човен часу невмолимо несе у даль дев'ятий десяток літ, може з гордістю сказати: за прожите життя — не соромно.

**Людмила ФЕДЮК,
снт. Путила**



Материнська любов

Бувають в житті моменти, коли хочеться заплакати, провалитися під землю, або просто забути про свої негаразди в обіймах близької розуміючої людини. Так хочеться жити, любити своїх рідних батьків у рідному домі і просто — ні про що не думати...

Ось біжить маленьке чорняве дівчатко, її волоссям грається пустотливий вітер, з великими синіми очима, тоненькими ніжками і двома косичками. В очах в неї сміються сонячні зайчики. Маленьке дівчатко біжить до своєї матері з простягнутими вперед рученятами. Цю дівчинку звати Анничкою. Тішиться матуся, що донечка така красуня ще й кучерявкою народилася. А така веселунка, все наспівує дитячі пісеньки, які бабуся її навчила. Мати леліяла свою доню, оберігала її.

У Аннички повинні бути завжди найкращі платтячка, черевички. І все, що є найкраще в дитячих магазинах, має бути в неї. Навіть, ота дорога лялька з синіми очима в оксамитовому платтячку, а ще й сережки, намистечка і безліч всякої всячини...

Ось і перший клас. Матуся стоїть біля своєї принцеси: таких бантиків немає ні в кого, а платтячко привезено подругою аж із Америки. Здавалось їй, що її дівчинка найкраща. Вона небо прихилила б для своєї донечки, тільки б вона добре вчилася у школі і була в житті щасливою.



Прошло декілька років. В Аннички є все, чого тільки душа забажає. Проте нема в неї найголовнішого — материнської любові і поради від любшої матері.

Мати працює за кордоном. Має добрих друзів, добре оплачувану роботу, але немає рідної дитини, яка так потребує її доброго слова, слушної поради, материнського тепла. Не помітила матуся, як підросла її дівчинка.

— Я забуваю її голос, її рідні риси стираються з пам'яті — як же я можу жити без цих спогадів? Мамо, я забуваю тепло Ваших рук, я забуваю Вашу усмішку й очі, я вже не надіюся на зустріч, тільки насніть мене, благаю. Все, що в мене є — Ваша коліскова і ті казочки, що Ви мені розповідали, — подумки шепотіла собі Анничка. Я вже виплакала всі сльози світу, щоб мама вернулась додому.

Незамітно минули роки за роками... Анничка вчиться в 10 класі.

Невпізнанною раптово для бабусі стала Анничка. В школі перестала вчитися. Вчителям та бабусі постійно грубіянила. Завела собі друзів, які любили випивати, а вечорами зовсім не приходила додому. Так минуло два тижні. Бабуся змушена була звернутися до органів міліції. Почалися пошуки Аннички.

Мати приїхала додому і кинулась також в пошуки дочки. Та намагання знайти її були марними.

Органи міліції напружено працювали. Мати обійшла всіх її друзів та однокласників, але результатів не було.

Допомогти службі пошуку Аннички погодилась подруга Надія, яка все знала про неї.

— Важко мені, дуже важко. Ми такими були подругами, ділилися своїми думками, секретами, а деколи і шматком хліба. Було по-різному...

— Анничка була щирою, доброю, розумною дівчиною до тих пір, поки в школу не прибув новий учень. От і вподобав він собі її. Таємні зустрічі не привели до добра. Вона присвятила себе новому другу і його слово було для неї головним. Поїхали вони вдвох до далеких родичів Михайла. Разом п'ють, разом гуляють, а після випивок і гулянок він її б'є. Анничка дуже хвора. От вчора зателефонувала вона мені, щоб допомогти їй втекти від цього названого друга Михайла, бо сил більше немає, вичерпані...

Служба пошуку Аннички



добре спрацювала. Знайшли дівчину і привезли додому. Анничка дуже зраділа зустрічі з бабусею і матір'ю.

— Мамочко! Рідненька! Допоможіть мені. Я хочу жити! Вилікуйте мене.

Біла стеля лікарні... Безкінечні крапельниці... Довге лікування. Мама міцно стиска-

ла долоню дочки і тихенько промовляла:

— Донечко рідненька! Я вірю все буде добре... Пробач мені... Не доглянула я тебе...

— Я винна перед Вами, матусю. Мені не треба нічого, тільки будьте вдома зі мною і ніякі негаразди нам не будуть страшними. Я не слухала Вас,

не вчилася, а зараз спокутую свої гріхи. Я буду молитися Богу, щоб він допоміг мені бути здоровою.

Проїшли роки. Анничка вчиться на лікаря. Живуть з бабусею і матусею і в цьому допомогла їм незрівняна сила Божої любові, що проросла в їх серцях.

Своя хата, своя правда

Українці виїждять за кордон. Масово виїждять. Чому? На жаль, не тому, що хочуть відпочити на курортах, пожити в престижних комфортабельних готелях. На жаль, це викликано необхідністю рятувати свою сім'ю від злиднів.

Мене дуже хвилює ця тема, адже мої батьки, як і багато інших українців, теж працюють за кордоном. Скажете: чому? Я спочатку й сама не розуміла, чому батьки мене, таку маленьку, в п'ятимісячному віці залишили на виховання своїм батькам і поїхали за кордон в пошуках роботи, щоб утримати сім'ю.

Рік за роком я піростала, скільки сліз пролила за своїми рідненькими, скільки разів я виглядала в віконечко, чи не йдуть, бува, додому. Та роки беруть своє. Одного разу бабуся сказала мені:

— Онученько, сонечко мое! Не треба плакати за батьками, вони живі, здорові, а плачуть тільки за тими, хто помер...

З того часу я перестала плакати. Сама знаю, що мама з татом обов'язково приїдуть влітку у відпустку. Моїм радощам тоді немає меж. Як вони мені потрібні! В мене немає слів, щоб передати до них свою лю-

бов. Вони в мене найкращі!

— Оксанко! Ми віримо, що часи зміняться і ми всі разом будемо вдома, зароблятимемо гроші в нашій країні, а не за кордоном, щоб ти могла закінчити школу, здобути відповідну освіту — сказали мені батьки. Знаю, що так буде. Я в це вірю...

Розумію своїх батьків все більше і більше, водночас з їхніх розповідей знаю, що доля заробітчана не легка й не безхмарна. Щоб чогось досягнути на чужині, треба багато працювати, багато чим пожертвувати. Не знаючи мови, важко влаштуватись на роботу. А якщо влаштувався, то дисципліна безпосередня. Лікування, навчання, а також саме життя коштують дуже дорого. В чужій країні, в чужому суспільстві ніколи не може бути щасливим безправний емігрант, відірваний від родини.

Я розумію, багато дітей, в яких батьки за кордоном, сприймають це нормально, учаться в школі добре, допомагають по господарству і з нетерпінням чекають повернення рідних додому, а деякі діти покинуті на виховання перестарілим дідусям і бабусям сприймають це явище, як жорстокість батьків до них. Знаю багато

випадків, коли дітям потрібні лише батьківські гроші, зароблені за кордоном. Ці «легкі гроші» до добра не доводять. Діти п'ють, шукають собі непристойні компанії, не ночують вдома. З кожним днем, роком батьки стають для них чужими. Як не дивно, але жити на батьківські гроші добре, поки вони є. Діти можуть дозволити купляти собі дорогі іномарки, мотоцикли, дорогоцінний одяг, а дівчата різні прикраси. Небезпека чатує на них звідусіль.

Як довго триватиме така ситуація? Сказати дійсно важко. Діти при живих батьках живуть самі по собі, не підтримуються родинні стосунки. Працюючи за межами країни, допомагаючи своїм рідним матеріально, батьки втрачають набагато більше. Діти гублять любов до них. А в погоні за достатком пропадають моральні цінності. Гроші ніколи не зможуть повернути втрачених родинних зв'язків, чуйності й любові близьких, не замінять виховання тих найкращих якостей, котрі необхідні кожній людині, щоб бути щасливою...

**Оксана СТУСЯК,
с. Кобаки Косівського
району**



Нашого цвіту по всьому світу

Тарас Девдюк — косівський поет. Закінчив 10 класів Косівської ЗОШ №2 (1986). Живе і працює у Чикаго. Підготував для друку свою наступну книжку «Непомічені журавлями. Поезія. Проза. Статті». Остання поетична книга Тараса Девдюка вийшла у грудні 2013 року у львівському державному видавництві «Каме́нря» під назвою «3 краплин, що з роси» (230 сторінок).

Тарас ДЕВДЮК

Відчуваючи плинність розправи

Політика – це, коли ніхто не знає, де більше, а де менше.

Тарас Девдюк



ВОВЧИК У МІСТІ

1.

Кеглі збивати поглядом Рільке. А на кахлі — притуляти долоню. Тепло у хаті, тета Маріка розповідає про доню. Хрестиком шила їй сорочину. Жовтим, червоним і чорним.

Бігала мишка десь за хатчину — кеглі носила на човен... Хрестиком шила, пісню співала. Голку шукала три рази...

Доня приходила — світло вмикала, взори підказувала...

2.

На Поливаний Понеділок зібралися в клубі дівчата. Поливали водою хлопців, танцювали, сміялися. Вечорниці — аж гай шумів — «хтось вино розпечатать» зумів.

Хлопці — високі, стрункі, молоді — піддавалися...

Тети Маріки донька вийшла файно убрана. В неї у клубі був неповторний орнамент на вишиванці — як кажуть англійці: «No comment!»

Всі дули щоки дівчата і кликали Вана...

3.

Тоді увійшов Ван і, побачивши, що всі хлопці на вечорницях гинуть за нею, сказав одній з дівчат: «Оббіляйте її водою і після того, як скине вона одяг так, як светр через голову свічка скидає, відшийте її орнамент кожен собі...»



Накладу мораторій
на оту всесвітвіддану грушу...
І не мушу, не мушу верстати,
як ти, верітки, де рядки —
перед нами вже стільки порушень
(наші бджоли не там,
де бджолині осінні клітки),
що лишилося тільки любити...
і воду...
і сушу...
і горячого хліба спокійні і вірні ковтки.

великодна стежка

в горлі у пташки вставка метальна митна
превладна
поблизу дому за один крок —
фабрика шоколадна
пахне дівчина твоя травною з дощами

зелена стеблина на щоці —
без тями

у пурзинах таких чобітках по котики йде твоя
дівчина по котики

В СЕРЕДНЬОМУ

(лише перша частина)

На поштовх «ПИАЛІ» не знайдеться землі в
Середньому, в Середньому, в Середньому... Коли
зіб'ють горіх у Головах на склі — накриєте сто-
ли свої сиренами...

І буде на вустах у вас своє «Марі!».
І ліктями здобудете дві торби з пліч...
І скажете, почім у вечір козарі
у Косові на вулиці Ненегрича...

І десь Марія Влад проронить: «Лугосад» —
про сховану святу ріку з колючками, де в пам'яті
твоїй стоїш ти підписати своїми рукавичками —
синюшками.

Денвер, Колорадо

НЕВДАЛА ВТЕЧА З КОНЦТАБОРУ БАНДУРИ

А ти, хто ти? Такий собі — бомжа!
Адміністратор квітки дженджеристий...
Набридло все. Загнали бандуристи.
Твої світи як ікла у моржа.
Ти, бляхо мухо, справжній неофіт
у ракурсі невживаності звичок.
Та з погляду сержантських трьох петличок —
не розумієш постріла в софіт.
То, певно, для підтримки рівноваги
чи просто так — з відсутності причин.
Але він так банально прозвучить
для поколінь абабигаламаги.
Живеш в бандурі наче в пентагоні.
Поглянеш вгору — дірка. І — ні декого.
У високості в золотій агонії
похмурі пальці бігають як зеки.
Твій день і ніч залежить від долоні
що час від часу закривають деку.
Як вилізеш відтіль — над головою
високовольтні лінії від воль.
Підкаже хтось: «То струни над тобою».
Ти бренькнеш раз і вмиєш від 300 вольт!

Коли падає дощ — час зривати яблука. Тоді
пам'ять у «босоніжках» уважає на кожную траву і
гумовий напівспущений м'яч з нападаним лист-
тям, поважаючи гідність кожної загнутої стебли-
ни від простоти викладу, відчуваючи плинність
розправи, невідчайдушне розпрямлення дощо-
вого потягу і, не помічаючи окремих вим'ятин
м'яти на барахолці миті, і повторне стягнення
іншими руками на раз-два, не дочекавшись
Різдва, пісні про радість загороди у настояну коло
криниці воду в ринці вчорашньо-позавтрішньої
купелі порахованих.

Швидким поглядом обгорнеш «лісі гуми
бешки» семисотсорокової, залетілої з розгону під
сливки, аж звідтіля, з вівозу, де шутер точніший
за перепис цілющих трав і мокріший за скривле-
ний каблук та єдине речення з...



Путрида — Дарувальниця синів

Путрида — таку незвичну і малозрозумілу назву для сучасного українця мають потік-річка, урочище-поле і сільський куток на Косівщині. Потік Путридьинка починає свій плін до річки Лючки з-під верхів гори Рокити і розділяє урочища Діл і Путриду. Поле Путрида, відоме ще як Скарбова земля, належить до сіл Лючок і Бані Березова, межує з Ділом і Ліском (Лючки) і Стирями (Середній Березів).

Про те, що означає слово Путрида, серед мешканців Лючок і сусідніх Березовів відповіді віднайти не вдається, як і виявити конкретні згадки про це у місцевому фольклорі чи побачити якісь хоча би далекі натяки узвичаєх, традиціях і обрядах. Відгадка втекла у далеку, здавалось би Індію, але як твердить історія — винятково нам близьку, бо на землях Давньої України жили індоарійські племена, які населяли в нас аж дві Індії: Сіндику біля Керченської протоки, колись Боспору Кімерійського, відому ще батькові історії греку Геродотові у V столітті до н.е., й — Сіндську Скіфію у низів'ях Дніпра.

Гідронім Путрида, як один з незаперечних доказів помітних індоарійських слідів на нашій землі, аргументовано наводить у багатьох статтях відомий український сходознавець-індолог,

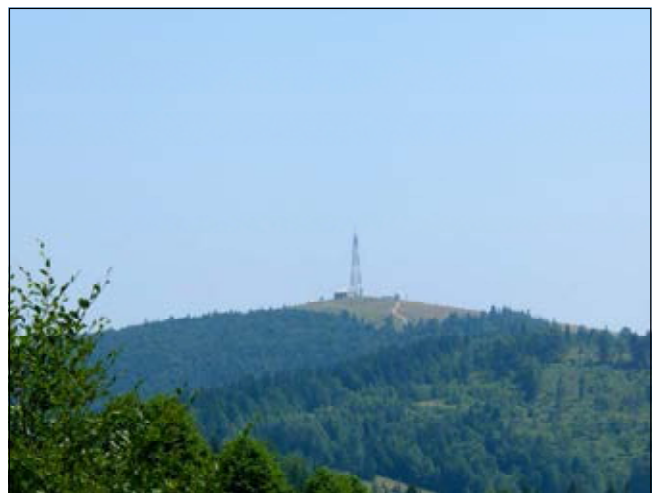
завідуючий відділом порівняльних досліджень НДІУ Степан Наливайко. Наприклад, у праці «Назва Полтава за «Рігведою» і «Махабгаратою» він зокрема зазначає, що на санскриті «putra означає син (putri — дочка, putrika — донечка). Останнє широко відбите в індійців та українців. Цар Путрака заснував Паталіпутру, столицю давньої держави Магадга. Ім'я Вішнупутра «Син Вішну» має Крішна, Сіта — Бгупутрі «Дочка Землі», Карна, син Прітхи-Кунті — Гопутра «Син Корови-Землі», могутній воїн Бгішма — Гангапутра «Син Ганги» (пор. українські прізвища Бушма й Бушмака), Багупутрака «Багата синами» й Багупутріка «Багата на дочок» — імена Деві-Диви-Дурги.

В українців побутують прізвища Путра, Путря, Путро, Путрак, Путрик, Путренко, Путриченко. На Київщині є село Путрівка, а на Івано-Франківщині — річка Путрида, із санскриту — «Даруюча синів», «Дарувальниця синів», дослівно — «Синодавиця».

В індійській міфології ім'я Путрада — Дарувальник синів мають герої вед, одне з найдревніших божеств індоіранського пантеону, бог Сонця і Мирного Договору Мітра та надзвичайно важливий у житті та віруваннях індусів ведич-



Велика Рокита





ний піст Екадаші. З богами, в тому числі і з Мітрою-Путрадою — Дарувальником синів глибоко пов'язане одне з найдревніших індуських свят Путрада Екадаші.

Традиція його відзначення така ж древня, як й історія легендарного арійського царя в джайнізмі та індуїзмі самого імператора Бгарати. Він був першим правителем, який завоював всю територію Індійського субконтиненту, про що детально написано у Ведах і Пуранах. Бхарата — за «Махабгаратою» частинами імперії Бхарата були Бактерія, Афганістан, Туркменія, Узбекистан, Таджикистан, Киргизія і Персія. У деяких Пуранах Бхаратаваршею називають всю територію земної кулі, а не тільки Індію. З них дізнаємося, що на зорі Двапара-югі жив праведний цар Махїджіта, який правив царством Бгадраваті разом з дружиною Шайб'єю. Був він багатий і керував царством за всіма законами, тому його піддані були задоволені і щасливі, але сам цар був нещасливим — у нього не було сина, а за давніми індуськими релігійними віруваннями сімейний чоловік без сина не має щастя ні в сучасному житті, ні в наступному, бо саме син після смерті свого батька проводить регулярний обряд тарпану (підношення води предкам). Тому цар не полишав надії одержати від богів сина, але все було марно. З кожним роком ним все більше оволодівала тривога і страх перед майбутнім. Великому правителю все більше не давали спокою гріркі роздуми: «Хто не має сина, не може віддати борг предкам, напівбогам і іншим людям, тому кожна сімейна людина повинна все робити, щоб

мати сина. Так вона здобуває славу у всьому світі, а потім опиняється на небесах. Син — доказ благочестивої діяльності, здійсненої людиною у сотнях минулих життів, а набуття у цьому житті синів і внуків засвідчує про поклоніння у минулому богу Вішні».

Щоб вияснити причини нещастя, цар звернувся за порадою і допомогою до своїх радників, аби ті відкрили йому причину — чому в нього нема сина?

Брахмани довго радилися, але відповіді не могли знайти. Тоді вони звернулися до великого мудреця Ломаша Ріші, який знав минуле, сучасне і майбутнє. Вислухавши їх, він на якийсь час впав у глибоку медитацію і побачив минуле життя царя: «У попередньому житті ваш правитель був торговцем, і, вважаючи, що його багатство недостатнє, здійснював гріховні вчинки. Торгуючи, він мандрував багатьма місцями. Якось в обід, наступного дня за Екадаші, він відчув у дорозі сильну спрагу, підійшов до красивого ставка на краю села, але туди якраз наблизилася корова з недавно народженим телям — через спеку їх також мучила спрага, але коли вони почали пити, торговець грубо відштовхнув їх і напився сам. Саме ця образа корови і теляти призвела до того, що у вашого царя тепер нема сина. Однак добрі справи, які він здійснював у минулому житті, дали йому можливість правити царством».

Далі Ломаша Ріші порадив: «У світлій половині місяця шравана є Екадаші, що називається Путрада. У цей день всі ви, включаючи вашого



Путрада Екадаші. Хвала богам



царя, повинні поститися і не спати всю ніч, строго дотримуючись усіх правил і канонів. Потім у двадаші ви маєте передати царю благословення, одержане дотриманням цього поста. Якщо ви дослухаєтеся до моїх настанов, цар дуже скоро матиме гарного сина».

Радники та їх цар сумлінно виконали усі настанови мудреця...

Невдовзі цариця Шайб'я завагітніла і народила прекрасного сина-спадкоємця, який продовжив турботу за підданими його царства, як велів йому релігійний обов'язок. Після цього Екадаші світлої половини місяця шравана став відомий як свято Путрада, яке руйнує всі гріхи і піднімає у духовну обитель та дарує сина.

Дослівно Екадаші означає одинадцять, бо ека з санскриту перекладається як один, а даша — десять. Що стосується безпосередньо свята, то воно відзначається в одинадцятій день після нового і повного місяців у кожному місячному індуїстському календарі, коли треба обов'язково дотримуватись посту, і молитися богам, серед яких чи не найголовнішу роль відіграє Дарувальник синів Мітра. Його культ, як підкреслює відомий астролог Павло Глоба у книзі «Мітра — бог світла і розуму», здійснив величезний вплив на духовну еволюцію багатьох народів індоєвропейської групи.

Відголоски гордого імені грізного колись божества, чие ім'я перекладається з авестійської мови як договір, а з санскриту — як друг (тобто другий учасник договору), до сих пір звучать у різних мовах, а морально-етичні установки, що лежать в основі мітраїзму, і по сьогодні є осно-

воположними в організації суспільства.

Коріння поклоніння Мітрі губляться в історії індоєвропейської спільноти, а географія виникнення і поширення цього культу відповідає географії розселення арійських народів. Час виникнення культу Мітри сучасна наука визначає другим-третьим тисячоліттями до нашої ери. Ім'я цього божества стало священним ще до поділу індоіранської спільноти на дві гілки аріїв — індусів та іранців. У двох найдревніших пам'ятках індоєвропейців — в іранській Авесті та індійській Рігведі Мітрі присвячені цілі гімни, в яких оспівується його справедливість, воїнський дух, всебачення і безстрашність.

Батьківщина Мітри — країна, яку індуси називали Арья Варта, а іранці — Арьяна Ваєджа, що в обох випадках означає Арійський простір. Індарійці поклонялися йому, як захиснику праведних і бога-охоронця їхніх країн. Вважалося, що саме від нього залежить спокій державних кордонів, а значить можливість процвітання і мирного життя.

Мітра однак облаштовує не тільки соціальний, а й природний космос. Наші далекі предки вірили, що цей славний бог забезпечує житлом, жінками, щастям, тілесним здоров'ям, комфортом, що він пов'язаний з водами і сонцем, завдяки йому ідуть дощі і ростуть рослини, тому він є господарем розлогих пасовищ і наповнювач вод, розподіляє жир і стада, робить зручним і сприятливим існування, нагороджує потомством, тобто є «Дарувальником життя» і «Дарувальником синів» (Путрадою), забезпечує власність істини, виконує молитви і прохання.



Слово Путрада має корінь путра, який у свою чергу складається з двох слів — пу+тра. Пу — на санскриті — назва пекла, а тра означає визволяти. Таким чином, дослівно путра — той, хто рятує від пекла під назвою Пу. Тому, щоб кожен жонатий чоловік міг очиститися від усіх гріхів, позбавитись від пекельних умов життя, а після смерті — досягнути небес, він повинен обов'язково дотримуватися посту Путради Екадаші і молитися до бога Путради-Мітри за набуття сина.

Найкраще цього досягти у священних тіртхах. Дане слово на санскриті буквально означає переправа, брід, доступ, пристань, берег, але це — і назва святих місць, до яких здійснюють паломництво індуїсти. Тіртхи, як правило, знаходяться на берегах рік, де на мілководді вигідно здійснювати ритуальні обов'язкові обприскування, обмивання, купання і жертвоприношення, для чого потрібна чиста проточна вода.

Отож, у древніх індоарійців місця, названі Путрадами, були фактично святилищами, до яких вони здійснювали масове паломництво, і де вони під час ритуалів і обрядів, присвячених богу Мітри і Екадаші — Дарувальникам синів, просили у них у дар синів, надійного захисту кордонів краю та процвітання і спокійного життя, а що колись основним мірилом багатства була худоба, то очевидно, і теперішня гуцульська річка Путрида славилася пасовищами обабіч своїх берегів. Звертає на себе увагу, що практично рівнинна Скарбова земля Путриди замикає собою низинне передгір'я і впирається уже у справжні Карпатські гори, в яких Рокита відіграла з давніх давен роль одного з надзвичайно важливих охоронно-сторожових пунктів на західній межі розселення індоарійських племен праукраїнців-русинів.

Міхіндра — Великий Цар Індра

— У Вижницькому районі Чернівецької області є річка «з загадковою і напрочуд «індійською» назвою Міхидра — вона притока Серету в басейні Дунаю, — ділиться своїми здогадками у статті «Ця загадкова польська Вісла» сходознавець-індолог, завідувач відділу порівняльних досліджень НДІУ Степан Наливайко. — Там і село Міхидра, варіант назви якого — Міхіндра, що перегукується з індійськими іменами Махендра (maha — «великий» + indra — «цар; Індра») — «Великий Цар, Великий Індра» і Махіндра — «Цар землі, Індра землі». Пурани знають священну гору Махендра, а Махі — «земля», ра — «захисник» в імені Махіндра те саме, що і в індійському воїнському імені Махіпа. Ім'я Махіндра — значеннєвий двійник індійського воїнського імені Махіпа (Макзіпа) й українського та польського прізвища Мазепа — «Захисник землі», тобто «Цар», «Правитель», отже, й «Гетьман». Індійське Махіпа має синоніми Махіпала й Махіпалака, де санскритське пала-палака (хінді пал-палак) «захисник, воїн, цар» відбите в слов'янських іменах Ярополк — «Бик-воїн, Тур-захисник» і Святополк — «Захисник світу», скіфських



Великий Цар Землі Індра



Свято Індри в Катманду

етнонімах, імені й назві — Пали, Палак і Палакій (пізньоскіфська столиця в Криму), слов'янських етнонімах поляни й поляки — «воїни, захисники, оборонці».

Отож і виходить, що таку неординарну і незвичну для нашого часу і сучасного українця назву річки на гуцульських теренах Буковини дали древні праукраїнці-індоарійці. Хоча для індійських країв, звідки вони повернулися на рідну прикарпатську землю, слово відоме і активно вживане у побуті і в наші дні. Досить нагадати, що найбільша в Індії компанія з виробництва тракторів і спортивних автомобілів носить гучну назву Mahindra & Mahindra Ltd. Промисловий гігант впевнено почувається в елітному клубі світових лідерів з випуску автомобілів-позашляховиків.

Взагалі-то, слово Махіндра поєднує в собі імена двох древньоіндуських божеств Махі + Індра. Енциклопедія «Мифы народов мира» (Москва, 1987) роз'яснює, що у древньоіндійській міфології Махі (буквально «велика», особливо стосовно землі) — жіноче божество, втілення, персоніфікація землі. Зазвичай згадується (в гімнах апри) у складі тріади із Сарасваті та Ілою, які називаються богинями, що приносять радість, тому їх запрошують розміщуватися на жертовній соломі.

Індра — бог грому і блискавки, глава богів, пізніше локапала (божеств — володарів країн світу, їх охоронців). Індра найпопулярніший міфологічний персонаж вед. У «Рігведі» йому присвячено 250 гімнів (більше ніж будь-якому іншо-

му божеству). Верховний сан Індри відображено в епігетах «цар богів» і «цар усього Всесвіту». Помимо цього, у Індри є ще епігети: «асура», «цар», «добрий», «володар», «самодержець», «щедрий», «обдаровувач», «друг», «той, що п'є божественний напій сому», «той, що володіє і тримає ваджру в руці», «син сили», «ростучий», «той, що посилюється», «полководець у супроводі марутамів», «стоячий на колісниці», «убивця Врітри» і т. д. Індра поборов богів і вони його бояться. Він втілює перш за все військову функцію. Індра народжений для битв, сміливий, войовничий, переможець; він — бог битви, бере участь у багатьох баталіях проти демонів чи проти чужих і ворожих до арійів племен і т. д.

Коли арії вирушили із своїх насиджених місць на сході і добралися до благодатних земель над Борисфеном-Славутичем, як зазначає славна древньоукраїнська пам'ятка «Велесова книга» (р. XVII. Славимо богів. Дощечка 31), то, зрозуміло, що появилися вони у цьому благодатному краї не з голими руками. Вони принесли сюди свою культуру, міфологію, звичаї і вірування, у яких почесне місце посідав великий Індра. «Прийдемо в домівки свої і дамо (в огонь) сушняку, — дізнаємося подробиці тих далеких віків з «Велесової книги». — Хай святиться ім'я його Індра, бо то є наш бог серед богів і Веди знає, так оспівали були його. Од нього маємо отари худоби, яку бережемо од зла. Примножуються ті отари, що були збережені, так ми і його (зберегли). Дитиною прийшов він із землі оріїв до краю Ін(д)ського.



Спортивна автомашинна фірми Махіндра



Людиноподібна скала у селі Багна (Рисунок: журнал «Карпати. Туризм. Відпочинок»)

Думали прийти до раю травного, а для худоби то були злі злаки. Так веселощі великі нас обуяли. І там наказав отець Глас Оріїв трьом сиnam своїм поділитися на три роди і йти на південь і на захід сонця. А то були Кий, Щек і Хорив. І так зробили, і пішли три роди, і сіли всі на землю свою. А Кий, як розповідають, поставив град, і тому ім'я дано Київ. Там прожили зиму і пішли по весні знов на південь і там худобу пасли до першого літа... Земля наша простяглася од сонця до сонця Сварожія. І великі там бо суть луки Хорса, і там водимо худобу, аби проплодитися їй волею Дажбога, його ж слави-мо... Якщо хтось знає це і не воздасть хвалу богам, триклятий буде».

Частина тих оріїв добралася до Буковини і осіла у Багнянській долині. Можливо, у ті давні часи (5-7 тисячоліть тому) теперішня маленька і спокійна річечка Міхидра була потужною і великою рікою, подолати яку було не так просто у тій долині, а тому вона надійно захищала землю аріїв

на зеленій Буковині від непрошених «гостей». Адже Махіндра — захисник землі.

На схід від райцентру Вижниць на гірській окраїні села Багна за якихось два кілометри від бистроплинного Черемошу, річку утворюють декілька потоків. Один із струмків Міхидри народжується на висоті 515 м, приблизно 50-60 м над рівниною, у верхів'ї гірської улоговини Гуцуляки, де на двох розташованих поруч горбах передгір'я та в урвищі між ними в оточенні вибитих на скелях кіл діаметром 50-80 сантиметрів гордо дивляться крізь пільму віків кілька грубо оброблених стел та два ретельно витесані горельєфи, що обрисами нагадують людину. Чи не святого Індру бува? Вершина північного горба завершується п'ятиметровою обтесаною прямо-висною людиноподібною скелею з дволикою головою. Її лики формуються двома колами, одне з яких — сферичне.

Багато учених сходяться на думці, що тут колись було древнє язичницьке святилище.



*Багнянська долина.
Світлина Д. Джабарова*

Івано-Франківські дослідники-краєзнавці — художник, за фахом інженер-будівельник Геннадій Марченко і археолог Богдан Томенчук у 1986 році провели археологічну розвідку в горах і лісах навколо Вижниці. Вивчивши і узагальнивши виявлений матеріал, вони опублікували в різних засобах масової інформації ряд статей, а на науковій конференції «Скелі й печери в історії та культурі стародавнього населення України», що відбулася у Львові 2-3 лютого 1995 року, відзначали, що вони дійшли висновку, що «в урочищі «Гуцуляки» є більше всього святилище Юпітера (індійський відповідник Індра) — батька богів і людей. У слов'янському язичстві це Род, а Венера-Фрея та Місяць-Луна у слов'янстві — «рожаниці». Греки та римляни вшановували Зевса-Юпітера у вигляді каменя (Юпітер Лапіс — пуп землі). Над святилищем Юпітера на вершині горба знаходиться пантеон (Олімп) семи астральних богів».

Геннадій Марченко у статті «Дім Сатурна — у горах коло Вижниці», опублікованій у січні 2007 року в журналі «Карпати. Туризм. Відпочинок» (№1 (13) уточнив, що «дволикі голови у нашому (багнянському) святилищі — це Сатурн і Янус, які в річному календарі відповідають грудню і січню та фіксують зимове сонцестояння. Постаць «великого ідола Сатурна» оточена стелами, і над нею, певно, був споруджений дерев'яний храм».

Як бачимо, одні й ті ж дослідники вносять певну плутанину в історичну ідентифікацію п'я-

тиметрової обтесаної людиноподібної Багнянської скелі і у визначенні — кого ж вона відображає і представляє — Януса, Сатурна чи Юпітера. До речі, не пізніше III століття до нашої ери римляни взялися ототожнювати Сатурна з Кроносом (одним з найдревніших олімпійських богів), який пожирав своїх дітей. Один з його синів, а саме Юпітер, поклав цьому край і вигнав свого батька Сатурна геть з рідних країв. Той ганебно втік у Лацію. Там його гостинно прийняв правлячий цар Янус, котрий навіть розділив з ним владу. Відтоді Сатурна вшановували як бога золотого віку в історії теперішньої італійської провінції Лацію.

В античній римській міфології є ще багато й інших випадків, коли переплітаються долі трьох богів Януса, Сатурна й Юпітера.

Але, як видається з місцевої топоніміки, Багнянське святилище навряд чи пов'язане саме з ними. Виглядає, що наші предки присвятили його не кому іншому, а саме своєму добре відомому «батьку богів і людей» священному Індри та богині щастя Масі, славу про яких розносить по світу з буковинської Гуцульщини і священна ріка Міхидра (довжина ріки 32 км).

Хоча... Як часто у нас буває, скептики знайдуться у будь-якій справі, особливо, коли щось стосується нашої сивої давнини. Чимало з тих дослідників доказує, що назва річок Міхидри і її притоки Міходерки «є типово реліктовими давньослов'янськими (від «мохь драть»)). Таке пояснення співзвучне з народною місцевою етимологією, яка вважає, що такі найменування річок походять від слів «міхи драти». Звідки і коли ті міхи стали на шляху досить спокійних буковинських водних артерій, ніхто аж так дуже не вникає. Але назви усе таки досить давні, а наші пращури, на відміну від їх сучасних нащадків, ріки не засмічували сміттям у кропив'яних та целюфанових мішках, щоб ті находили собі роботу — їх дерти і тягнути на своїх водних плечах аж до Чорного моря.

Що до моху, то його й тепер не бракує в околицях рік Переважаюча територія села, в якому розпочинає свій плін річка, займає велику багнянську рівнину — складову великої реліктової Багнянської долини (долини Багна, «мертвої» до-

лини), ландшафтна неповторність якої яскраво підкреслює уступ першого гірського пасма, що тягнеться вздовж підніжжя Карпатських гір від Черемоша до Сірету. Геологічна та морфологічна будова явно свідчать про її річкове походження. Над широким плоским дном ліворуч і праворуч піднімаються три тераси. Дно і тераси складаються з алювіальних галечників, покритих піскуватими суглинками і жовто-бурими глинами.

Як не дивно, але широка Багнянська долина не повертає у гори за руслом сучасної ріки Сірет, а, не звужуючись, пролягає далі на захід паралельно до підніжжя Карпат. Вражає невідповідність між величезною широкою долиною (більше 5 км) і незначною величиною русла її господарки Міхидри, що досягає лише 15-20 метрів. За 25 кілометрів від села Нова-Жадова, де Міхидра впадає у Сірет, долина обривається 140-метровою висячою заплавою над Черемошем біля міста Вижниця і продовжується знову за рікою у вигляді уривків древніх терас в басейнах ріки Рибниця в Івано-Франківській області.

Серед учених склалася тверда думка, що в далекому минулому, ще у середньому плейстоцені, біля підніжжя Карпат існувала багатоводна ріка пра-Черемош з його мігруючим руслом і всією перистою гідромережею теперішніх гірських річок Рибниця, Черемош, Сірету. Однак пізніше води тієї Праріки були перехоплені верхів'ями однієї з правих приток глибше врізаного Прута. У широкій і майже плоскій заболоченій Багнянській долині з потужною товщею галечникового алювію, нанесеного пра-Черемошем, залишилась невеличка неглибока річка Міхидра з притоками, теж з древніми індоарійськими назвами — Міходеркою, Солонцем, Славцем, спроможними зносити лише дрібну гальку і суглинки.

Їх межиріччя сильно перезволожені, заболочені, нерідко вкриті лісними заростями, особливо в урочищі «Сосни». Це єдина ділянка природного соснового лісу, що має реліктовий характер у регіоні Буковинських Карпат і Передкарпаття. Вона розташована у межиріччі Міхидри і Міходерки. Раніше ця територія була дуже заболоченою низинними моховими болотами.

І.Л. Цапок з Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича у дослідженні «До питання про гідромеліоративні заходи у Багнянській долині» доводить, що для ефективного використання цих земель були спроби будівництва осушувальних мереж ще за часів австро-угорської влади на Буковині. Перші вишукувальні і меліоративні роботи з осушення перезволожених земель відкритою мережею каналів проводились ще в середині XIX століття. Пізніше, для осушення перезволожених земель почали застосовувати більш прогресивний метод осушення — гончарний дренаж. Тоді, незначні обсяги робіт з осушення земель гончарним дренажем проводились, виключно, на землях заможних власників. Одними з перших відомих об'єктів, осушених в той період закритим гончарним дренажем були заболочені ділянки в басейні р. Сірет і його притоки р. Міхидра (найбільша річка Багнянської долини). На даний час цей «австрійський» дренаж ще діє в селах Сторожинецького, Глибоцького та в деяких селах Вижницького районів.

Особливо інтенсивно проводилася меліорація у радянські часи, що дало змогу залучити у сільськогосподарське використання та перетворити в орні землі, десятки тисяч гектарів перезволожених земель, які раніше не використовувались, або використовувались малоефективно, були зарослі чагарниками і зайняті малопродуктивними пасовищами та сінокосами.

Однак їх меліорація у XIX-XX століттях різко змінила природний стан округи. Залишились лише невеличкі болота у западинах з характерною рослинністю — зокрема з домінуванням осоки трясучковидної. Через зміни режиму зволоження відбуваються сукцесійні зміни в соснових лісах. При збереженні багатьох великих екземплярів сосни звичайної віком понад 100 років і висотою 25-30 м, відбувається поступова їх зміна на березу повислу. В пониженнях значною є домішка осики й вільхи чорної. В нижніх ярусах переважають ожини сиза й шорстка разом з осокою трясучковидною. Флористичний склад загалом досить бідний.

Михайло ГОРОДЕНКО

Ювілейне число журналу «Гуцули і Гуцульщина»

У місті Косові на Івано-Франківщині побачив світ десятий випуск літературно-мистецького та громадсько-суспільного журналу «Гуцули і Гуцульщина». Його видано на приватному підприємстві книговидавця Михайла Павлюка «Писаний Камінь», яке за 15 років випустило більше 800 українських книжок, чимало з яких за кошти самого власника.

Незважаючи на те, що редактор журналу Петро Гавука, його заступник Аделя Григорович та відповідальний секретар Михайло Городенко випускають згаданий часопис на громадських засадах, кожен із десятих його чисел вміщує цікаві історичні, літературні та фольклорні розвідки, твори мистецтва і художнього слова, змістовну інформацію про національно важливі події на Гуцульщині, в Україні та в світі.

У згаданому ювілейному десятому числі журналу, присвяченому 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка, подано цілу низку тематичних публікацій Михайла Городенка, зокрема і про події на головному Майдані України та про перший в Україні пам'ятник Шевченкові, зведений в 1862 році на Косівщині. Він же здійснив верстку журналу та підготував презентаційні матеріали про кожного із десятих лауреатів Шевченківської премії, які є уродженцями Косівського району, проживали або проживають



на його терені (письменники Віра Вовк, Василь Герасим'юк, Роман Іваничук, Дмитро Павличко, співачка Марія Стеф'юк, славної пам'яті: ткаля Ганна Василяшук, поет-політв'язень Тарас Мельничук, вчений-філолог Федір Погребенник, художники

Василь Лукашко, Володимир Шевчук).

Дмитро Павличко пише про створення пам'ятника генію української нації у Варшаві. Інші автори — про історію пам'ятників в населених пунктах Косівщини. Ніна Васильченко-Каверіна — про Шевченкіану Василя Стуса. Омелян Німець — про мистецьку спадщину Шевченка. Петро Гавука та інші автори — про образ Шевченка в творчості письменників, художників, майстрів сценічного мистецтва Косівщини та інших регіонів Гуцульщини. Петро Гавука пише також і про перевидані в «Писаному Каміні» «Кобзарі».

Микола Близнюк присвятив добірку публікацій до 140-річчя Наукового товариства ім. Шевченка, Тарас Пасимок — подіям на Євромайдані як їх учасник.

Візитна публікація журналу — поема Тараса Шевченка «І мертвим, і живим...». Надруковано також поезії-присвяти Великому Кобзареві окремих поетів Гуцульщини.

Василь ГЛІБЧУК

Проекту «МапаКосів» — 1 рік



Наша мета — це популяризація пішохідних мандрівок горами та населеними пунктами Косівського району серед українських та іноземних туристів. Ресурс <http://mapakosiv.if.ua> — став логічним продовженням успішного проекту «ВелоКосів», який створив косівчанин-патріот Стас Михайлюк, відомий громадською діяльністю в Інтернеті. На сьогодні «МапаКосів» — це єдиний туристичний сайт про пішохідний туризм в Косові та районі.

За цей короткий час на нашому порталі з'явилось більше 70 публікацій: карти, статті, огляди, відео, фото-звіти, gps-треки. На сайті є інформація про гірські хребти не лише Косівського та Верховинського районів, а також і українських Карпат та навіть Кавказу. І це лише початок!

Окрім походів є розділ під назвою туристичне спорядження, де можна знайти корисну інформацію для туриста-новачка про одяг, їжу, аптечку та інші важливі речі в горах. За рік нам вдалося зібрати в соціальних мережах велику кількість



користувачів — 1400 в контакте та 700 на Фейсбукці, що свідчить про високу актуальність сайту.

Загалом розвитком проекту займаються фактично дві людини — Стас Михайлюк і Тарас Пасимок. Хоча варто також відзначити і подякувати небайдужим косівчанам, які нам допомагають — це Олександр Бондаренко, Михайло Городенко, Василь Гуменюк, Сашко Мартинюк, Андрій Близнюк, Оля Гордійчук, Ростислав Мартинюк, Назар Розлуцький, Руслан Трач та інші.

Ми звертаємось до видавництва, спонсорів, меценатів та туристичних агенств Косівського району з бажанням видати туристичний путівник з велосипедними та пішохідними маршрутами, щоб інформація про рекреаційний потенціал Косівщини поширювалася не лише в Інтернеті, але і реальному житті. Також це важливо з метою недопущення крадіжки нашого величезного інформаційного багажу.

Як допомогти проекту?

1. Переказати кошти на розвиток проекту «МапаКосів» на картку ПриватБанку №5168755334947930. Призначення платежу: Фінансова допомога на розвиток проекту «Гуцулія».

Переказ WebMoney: R258883348664, U124953940141, Z143443860098

Поповнення мобільного рахунку на номер Київстар +380(67)672-91-90.

2. Надіслати нам статті, фото, відео чи іншу інформацію з ваших мандрівок горами.

3. Долучитись до нас в соціальних мережах та запросити друзів

4. Зайти на сайт, прочитати цікавий матеріал і залишити коментар чи відгук

З повагою, команда «МапаКосів»

<http://mapakosiv.if.ua>

<http://vk.com/mapa.kosiv>

<https://www.facebook.com/mapakosiv>

На світлинах:

Язичницькі кам'яні пам'ятки: обличчя Сонця Дажбога і Мамонта на Гарбузівських Камнях Сокільського хребта (про це, та багато цікавого іншого можна дізнатися із сайту)





Олександр Михайлевський: «У народної медицини є перспектива»

У селі Стриганці живе Олександр Вікторович Михайлевський, доробок якого — «Енциклопедія народної медицини» у масивних трьох томах — прирівнюється до напрацювань цілого підрозділу профільного інституту і є найповнішим серед аналогічних видань Європи! Недарма фаховість його праці підтвердила Національна Академія Наук, адже видання вийшло під її егідою.

Народився автор на Одещині, зростав у сім'ї вчителів (загальний стаж їх роботи склав більше 90 років!), у якій шанобливо ставилися до будь-якого зела, бачили у ньому чудодійну силу. Не раз, коли хлопчак у дитячих пустощах ранив коліно чи лікоть, листок подорожника знімав біль і гоїв тіло.

— Лікуванням рослинами цікавився ще з дитинства, але це був той інтерес, який є у багатьох, — поринає у спогади пан Олександр.

Можливо, з хлопця в майбутньому був би хороший ботанік, бо любив цей предмет, але у випускному класі «сухі науки», на кшталт математики, взяли у його намірах верх, і далі вже він отримував технічну спеціальність. Але, навіть пізніше, на інженерних посадах викроював із повсякденних турбот хвилину-дві для ознайомлення в періодиці з новими рецептами народної медицини, зачитувався літературою про доробок відомих фітотерапевтів, знавців народної медицини від Бога.

У 1982 році О. В. Михайлевський переїхав із сім'єю на Бережанщину, у Стриганці — рідне село дружини. Вразило одесита розмаїття місцевих трав, особливо Галицького заказника.

Коли захворів син Олександра Вікторовича, академічні лікарі розводили руками, стверджуючи, що зробили все, що могли. А допоміг

хлопцеві нині вже покійний травник Леонід Павленко. Щотримісяці Олександр отримував від фітотерапевта суміш трав для хворого сина. Через рік такого лікування про хворобу у родині забули. Син виріс здоровим і зараз є спонсором видавничих справ батька, віддаючи подяку травам за свій порятунок.

Одужання сина ще більше прихилило О. Михайлевського до народної медицини. Багато часу приділяв вивченню рослин та збиранню рецептів. Зацікавився працею у 9 томах стародавнього лікаря Середньої Азії Авіценни. Збір польових матеріалів — так назвав свої мандрівки Прикарпаттям, Карпатами... Загорівся бажанням із зібраними рецептами з народної медицини якнайшвидше ознайомити читачів. Та в Україні спонсорів не знайшлося, а родинних заощаджень не вистачало. Тому за певних обставин перше видання «Енциклопедії...» видавалось у Білорусі російською мовою і розійшлося лише в Росії.

Ось тоді син і вирішив, що Україна вартує власного видання і став допомагати батькові грошима.

За «матеріал» видання енциклопедії українською мовою слугували розповіді знайомих, вирізки із газет та журналів. Багато цінного матеріалу взято з книг унікальної бібліотеки нараївського лікаря Антона Рокицького. На користь майбутній енциклопедії пішло листування й безпосереднє спілкування з травниками, фітотерапевтами.

Особливо багато цінного взято з подарованих власних книг Є. С. Товстухи — відомого фітотерапевта з м. Яготина, що на Київщині, єдиного лікаря з України, який читав курс фітотерапії у Сорбоннському університеті (Франція). Важливе місце займають матеріали академіка, завідувача кафедрою фармакології медичного ун-

іверситету ім. Богомольця І. С. Чекмана. Значну допомогу постійно отримував О. Михайлевський від покійного головного редактора відомої у ті часи газети «Народний лікар України» Анатолія Журавського із Житомира. Наклад «Лікаря» тоді був майже 200 тисяч примірників. Редакція щоденно отримувала сотні листів, у яких були і рецепти зцілення лікарськими рослинами. Вони люб'язно передані О. Михайлевському. Після систематизації, редагування приписи знайшли належне місце в енциклопедії.

Рецензувала перший том «Енциклопедії народної медицини» професор Фаїна Митченко, відомий у свій час працівник Міністерства охорони здоров'я, викладач Медичної академії із 40-річним стажем. З 30 тисяч нею було допущено до друку 20 тисяч рецептів для лікування 600 захворювань.

Перший том «Енциклопедії народної медицини», першого і єдиного такого видання українською мовою, побачив світ у 2005 році. О. Михайлевський пишається, що у фінансуванні видання також брали участь односельці, підприємець Ярослав Ковалишин та син Віктор.

Енциклопедія О. Михайлевського — перше в Україні видання, у якому одночасно з подачею в алфавітному порядку описів найбільш поширених захворювань даються рекомендації щодо застосування лікарських рослин та зборів з них для лікування конкретних недуг. При цьому додає оптимізму вступне слово письменниці, академіка Наталії Околітенко: «...Ти єдиний зі світом, який тебе оточує, отже, ти знайдеш у ньому все потрібне для порятунку, лиш довірся йому». Ця думка — стрижнева для усього тринадцятого видання.

Через три роки, тобто у 2008 році, надійшов до читачів другий том енциклопедії. Особливою перевагою цього видання над подібними науковими ботанічними є велика ілюстративна частина — у ньому понад 2 тисячі кольорових ілюстрацій лікарських рослин.

У 2008 році перший та другий томи, три тисячі комплектів, закупила Парламентська бібліотека для бібліотек Харківської, Донецької,

Луганської, Дніпропетровської областей та АР Крим.

— У третьому томі «Енциклопедії...» подано ілюстрації та описи 1016 видів грибів, їх їстівність, отруйність, лікувальні властивості, місце зростання та час появи їх плодових тіл, — розповідає Олександр Михайлевський, — а також близько тисячі рецептів лікування грибами та ще — дев'ять тисяч рецептів зцілення лікарськими рослинами, зібраних та підготовлених до друку після видання першого тому. Рецепти лікування грибами збиралися особливо довго та складно. Їх до цього часу ніхто не друкував окремим виданням.

О. Михайлевський пишається своєю «Енциклопедією...», адже одержав тисячі листів від вдячних людей, яким вона допомогла у лікуванні. Перечитуючи листи-подяки, Олександр Вікторович вважає, що прожив свої роки даремно, а тому поринув у роботу над четвертим томом енциклопедії. У ній планується подати великий бібліографічний матеріал про травників, фітотерапевтів України та розмістити ще майже 10 тисяч рецептів лікування лікарськими рослинами, зібраних О. Михайлевським за останні два роки. Крім того у 4 томі будуть народні рецепти з лікування тварин.

У липні 2013 року вийшло з друку заключне видання цього проекту, робота над яким складала 33 роки — «Енциклопедичний довідник з фітотерапії». У ньому розміщені перероблені та доповнені матеріали з усіх трьох томів енциклопедії — біля 30 тисяч рецептів народної медицини з I-го та III-го томів та 2200 кольорових ілюстрацій лікарських рослин, які були у другому томі.

Довідник можна замовити та отримати накладною платою.

Адреса:

*Науково-видавниче об'єднання «Медицина»,
А/С 03, м. Березжани, Тернопільська область,
47501.*

Тел. 067-3543033 або 03548-31333.



Рецепти гуцульської кухні

Смачного!

КРУЧЕНИКИ, ТУШКОВАНІ З ГРЕЧАНОЮ КАШЕЮ ТА ГРИБАМИ

Гриби замочити на годину

Варити: Змішати дрібно нашатковані гриби і частиною посіченої та злегка обсмаженої цибулі.

З підсушеної гречаної крупи зварити розсипчасту кашу і змішати її з грибами, цибулею, вареним січеним яблуком.

М'ясо нарізати плоскими шматками і відбити. На кожен шматок накласти фарш і скрутити рулетом, обв'язати ниткою і смажити до рум'яного кольору. Потім покласти в сотейник (гусятницю).

Додати лавровий лист та другу частину підсмаженої цибулі, перчик мелений і душистий, залити грибним відваром і тушкувати до готовності. Нитку зняти.

Борошно злегка підсмажити на жирі, влити сік, в якому тушувались крученики, додати сметану, проварити, процідити і довести до готовності.

Готові крученики подати із смаженою картоплею, поливши соусом.

Для цієї справи взяти:

Яловичини — 1 кг.

Гречаної крупи — 60 гр.

Сушених грибів — 30 гр.

Яйце — 1 шт.

Вершкове масло — 2 ст. ложки.

Сметани — 0,5 склянки.

Цибуля — 1 шт.

Петрушка, морква, лавровий лист.

Картопля — 1,5-2 кг.

Олія для смаження картоплі — 3 ст. ложки

КУРЧАТА У СМЕТАНІ

Підготовлені тушки курчат опустити на 5 хв. в окріп. Після цього вийняти і покласти в каструлю, залити сметаною, додати спеції, сіль і тушкувати до готовності у духовці.

На гарнір — смажена картопля брусочками, покладена у каструлю, в якій тушилися курчата. Додати масла, змішати з борошном. Поставити на 15-20 хв. в духовку.

Перед тим, як подати до столу, розрізати курчата вздовж на 2 частини, навколо обкласти картоплею.

Для цього потрібно:

5 курчат, 2 склянки сметани, 1 л. вершкового масла, 1 л. борошна. Спеції за смаком.

СВИНИНА З ГІРЧИЦЕЮ

М'ясо натерти часником, посолити, змастити також шаром гірчиці і покласти в гусятницю. Запекати в духовці, періодично поливаючи соком, який виділяється. Хвилин через 20 покласти нарізану кружальцями моркву, цілу цибулину і гвоздику, долити склянку води і тушити на малому вогні до готовності.

Перед тим, як покласти на стіл, нарізати впоперек волокон м'ясо, викласти на блюдо, полити соусом, а на гарнір подати печену картоплю в сухарях (може бути і картопляне пюре).

Для цього потрібно:

1,5 кг свинини (одним куском), 2 цибулини, 2 моркви, 3 л. гірчиці, 3 зубки часнику, спеції, гвоздика.

ЦИБУЛЯНИКИ

250 гр борошна, 150 гр смальцю, склянка меду, 200 гр дріжджів, 2 цибулини, 2 яйця, сіль, спеції.

На дошці посікти ножем тісто з смальцем і борошном, додати розведені в 3 ложках теплого молока дріжджі, далі в яйці, маку, натерту на терці цибулю і замісити. Тісто викласти на посипану борошном дошку, розкачати, нарізати ромбиками, змастити яйцем і пекти в духовці 15-20 хв.

САЛАТ ІЗ ХРОНОМ

Яйця, зелену цибулю порізати довільно,

змішати й перекласти у салатницю. Солоні огірки почистити, нарізати кубиками і перемішати з майонезом та сметаною. Додати третій хрін, сіль, цукор за смаком, залити цією сумішшю яйця й отримати насолоду.

Для цього потрібно:

6 круто зварених яєць, 5 ложок майонезу, 4 — сметани, 2 солоні огірки, 5 цибулин, 2 ложки тертого хрону, сіль, цукор, спеції – за смаком.

САЛАТ УКРАЇНСЬКИЙ

Чорнослив розпарити в окропі, вийняти кістки, порізати соломкою. Волоські горіхи підсмажити і подрібнити, додати терті буряки, заправити майонезом або сметаною.

Для цього потрібно:

400 гр. буряків, 200 гр. чорносливу, 20 шт. волоських горіхів, часник, сіль за смаком.

САЛАТ ДОМАШНІЙ

1 картопля, 1 середній буряк червоний, 1 морква, 1 солоний огірок, 3 ст. ложки квасолі дрібної, 1 зубчик часнику, 2 ст. ложки тертого сиру, 5 ст. ложок сметани або майонезу, зелень, сіль, спеції.

МОЇ ПОРАДИ

*На 1 кг борошна треба близько 1,5 л молока..

*Жиром для дріжджового тіста є маргарин, який легко вбирається борошном. Жир для тіста має бути теплим, а не гарячим.

*Коли тісто змішувати з маргарином, сіль не давати, бо маргарин підсолений.

*На 1 кг борошна до прісного тіста слід додати 30 гр дріжджів і не більше.

До здобного, в який додали цукор, маргарин, яйці — 100 гр.

*До жирного, солодкого, де багато яєць, 150 гр.

*Для бісквітного тіста до кожного яйця додаємо 30 гр цукру і 30 гр борошна.

*Свіже печиво добре зберігається в поліетиленових торбинках.

*Якщо тісто в духовці дуже рум'яниться, накрити його вологим папером.

Валерій БРОШКО,
с.мт. Яблунів Косівського району

Корисні кулінарні поради

*М'ясо краще відбивати на дерев'яній дошці, змоченій холодною водою, оскільки сухе дерево швидко вбиратиме м'ясний сік.

*Запікаючи м'ясо в духовці, поливайте його тільки гарячою водою чи бульйоном — від холодної рідини м'ясо стане жорстким. Те саме стосується і тушкування — якщо вода википіла, доливайте тільки гарячу воду чи бульйон.

*Жорстка яловичина стане м'якшою, якщо натерти її гірчичним порошком і залишити так на ніч.

*Щоб жир на сковорідці не розбризувався, її дно злегка посипають сіллю.

*Картопляне пюре буде смачним і легким, якщо до нього додати збитий білок.

*Якщо картоплю, яка варитиметься у мундирах, наколоту виделкою у кількох місцях, вона не розтріскається. Також можна її варити у сильно підсоленій воді — на смак це практично не вплине, а картоплини залишаться цілими.

*Молоду картоплю легше буде чистити, якщо покласти її ненадовго у гарячу воду, а потім у холодну.

*Картоплю для салату потрібно варити у воді з додаванням невеликої кількості оцту — тоді вона не потемніє.

*Щоб позбутися від комах у цвітній капусті, потрібно опустити її на півгодини у підсолену і підкислену воду.

*Щоб цвітна капуста не пожовтіла під час варіння, можна покласти в каструлю шматочок лимона або дрібку лимонної кислоти.

*Щоб печені яблука не потріскали, треба їх наколоту у кількох місцях виделкою, а у форму для запікання налити трохи води. Кислі яблука не можна довго запікати — вони дуже швидко перетворюються в кашку.

*Яблука, почищені і нарізані для салату, не потемніють, якщо їх покласти у лід підсолену воду.

*Огірки можна довго зберігати свіжими, якщо тримати їх опущеними на 3/4 у воду хвостиками донизу. Воду при цьому слід міняти щодня, а краще — двічі на день.

Сайт «Пательня»

Щиросердечно вітаємо наших вельмишановних ювілярів:

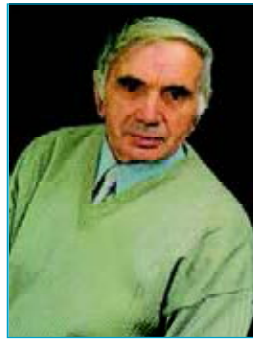
з 85-річчям

*Дмитра
ПАВЛИЧКА*



з 80-річчям

*Богдана РАДИША-
МАРИНЮКА*



*Михайла
ЮСИПЧУКА*



*Петра
БІЛЕНЧУКА*



з 65-річчям
*Петра
СІРЕДЖУКА*



*Богдана
ШТУНДЕРА*



з 60-річчям
Марію АСТАФЄВУ



з 55-річчям
Миколу САВЧУКА



з 45-річчям
Тараса ДЕВДЮКА



Зичимо Вам міцного здоров'я, щастя і довгих років життя.

Приватне підприємство «Писаний Камінь»
і редакційна колегія журналу «Гуцули і Гуцульщина»